

Sz. Lukács Imre

Tábor a pusztán

A nyári éjszakában jól lehetett látni a falusi udvarokat, a poros utcákat. Sehol sem égtek már a villanyok, csak az utcasarki póznákon világolt egy-egy gyenge körte. A kutyák csaholása megszűnt, békésen pihent a vidék.

Az égen ragyogtak a csillagok, s a Hold nagy, hideg tányérja sem hiányzott. A csendben még a fák sem mozdultak, lombjaikkal betakarták az álmukat.

A falu szélére épült hajdani csendőrlaktanyában - ahol a rendőrőrs fészkelte -, kivételesen nagy volt a nyüzsgés, a lőtás-futás. Lovas szekerek sorakoztak az udvaron, államvédelmis katonák és rendőrök ültek rajtuk, parancsra várva. Az épület mögötti Vásártéren néhány ponyvás teherautó, motorkerékpár és személykocsi is várakozott. Éjfél után magas, szikár férfi jelent meg a rendőrőrs bejárati lépcsőjén, s a szalutáló törzsőrmesternek ennyit mondott: - Parancsot végrehajtani!

Kigördültek a kocsik a kockaköves országútra, felzúgtak a motorok, az éjszakai csendet megölte a lázas buzgalom. A kutyák felugattak, a kövesúton trappolni kezdtek a lovak, a szekérgégek szétrázták az éjszaka idilljét.

Az ávosok és a rendőrök megszállták a kijelölt utcákat, zörgették a rolettákat, az ablakokat, feszítették az ajtókat, a kapukat. Az öreg gyógyszerész, Józsa Bálint kapuján is vadul dörömböltek. Álmosan kapkodta magára köntösét, felgyújtotta a villanyt, az udvarit is, s érthetetlen dünnyögéssel nyitogatta az ajtókat, ballagott az utcai kapuhoz, ahonnan hangokat hallott.

„Már megint sürgős eset, csak nem a végét járja valaki?” - gondolta ásítás közben. - „El se szenderedtem, máris ugranom kell, de minek ekkora felhajtás, hogy megsüketülni?”

A kémlelőnyíláson motozott, majd kiszólt, félig kábán az álomosságtól.

- Mit akarnak?

- Maga Józsa Bálint?

- Igen, kérem, de ez nem indok arra, hogy az éjszaka kellős közepén kizörgessenek az ágyból. Megtudhatnám végre, minek zavarnak?

- Kaput kinyitni, vagy betörjük!

Az öreg rosszat sejtve tolt el a reteszt, nem mert ellenkezni a szigorú, parancsoló hanggal. Egy fekete képű rendőr őrmester lépett hozzá, dőlt belőle a pálinkaszag, és az arcába mondta:

- Ki van telepítve! Ezt írja alá!

- És ha nem? Tiltakozom ellene! - lépett vissza a ház irányába, s az álom azonnal kirepült a szeméből.

- Akkor is visszük! - nyomta az őrmester, Bari Ödön, befelé a szobába.

Józsa Bálint komótos mozdulatokkal levetette köntösét, pizsamáját, fehér inget, szürke nyári öltönyt vett fel, oda volt készítve íróasztala mögött a szék karfájára, mellényzsebében láncon csüngött az aranyóra. Fekete, puha cipőt húzott az alacsony, cérnavékony férfi, miközben megjegyezte.

- Remélem, felöltözhetem, nem pucéron cipelnek?

- A maga dóga, csomagot vihet magával, kocsi vár az utcán, de mi osztán nem segítünk. Egy óra múlva indulás.

- Sokáig szól a meghívásom?

- Amíg a másvilágra nem ír - kezdett idegeskedni az őrmester a kérdezgetéstől, amelyhez nem szokott hozzá.

- Minek pakolásszak akkor? - rakta zsebre pénztárcáját, s lapos pillantásokkal mérte végig a fegyvereseket, sárgás szeme összeszűkülte, keskeny résnek tetszett. Igen megrettent a fegyveresektől, de méltósággal próbált viselkedni, simogatta gyér kecskeszakállát, és rövidre nyírt, ősz hajszálakkal tarkított apró feje meg-megrándult.

- Hová visznek, kérem, megtudhatnám?

- Nem lát a szemitűt? - lobogtatta meg az orra előtt a kitelepítésről szóló határozatot az őrmester -, aláírta, hogy Kormón tölti el hátralevő éveit.

- Az legalább nincs távol - válaszolt a patikus, és szerette volna, ha humorosnak tetszik, legalább palástolhatja megrendülését. Érezte, hogy a gyomra görcsbe rándul, s vizelhetnékje támadt. - És miért?

- Pofa be, eleget ugattál már!

Józsa Bálint alig látta a pazarul berendezett szobát, a nehéz ólomkristályokat, a barokk bútorokat. A hirtelen izgalomtól összegörnyedt, lábát keresztbe rakta, homlokát kiverte a veríték, és félreérthetetlen mozdulatokkal babrált nadrágja nyílásán.

- Csak nyugodtan, a gatyába ne tedd, félremenni még van idő - vigyorgott kéjesen a fekete bajuszú, olajos képű, Bari Ödön, s az angolvécébe kísérte. Amikor a patikus magára akarta húzni az ajtót, a rendőr összevonta sűrű szemöldökét, arca eltorzult, és egy erőteljes rántással sarkig tárta a fehér ajtót, így jól láthatták, hogyan végzi dolgát az öreg.

Aztán Józsa Bálint kezét mosott, mint akinek indulásig rengeteg az ideje, végignézett a rendőrökön. A köpcös őrmester ismerősnek tűnt, egészen biztos, megfordult már a patikájában.

- Hiszen én ismerem magát - fordult hozzá -, láttam nem is egyszer. Csak a nevét, kérem, azt látja, nem tudom.

- Néked nincsen nevem, te vín bűdös! Megérthetnéd vígre, kitelepítettünk a vagyondobul.

A gyógyszerész tekintetével zavarodottan és tanácstalanul körbepásztázta a szobát, s azon gondolkodott, mire is lehetne legnagyobb szüksége a jövőben, miközben szórakozottan motyogta: - A kitelepítő kitelepít...

- Ki ám, hogy a hamut is mamunak mondd! Néked papolhatok, csak nem érted, tán meg is kergültél már egy kicsit? A jómod vette el az eszedet? Pakolj, mert nincs már sok idő! - s hogy az öregember nem kapkodott a különböző tárgyakért, úgy bámult rá, mint valami csodabogárra.

A rendőrök csak álltak a szobában, az ajtónál, semmihez sem nyúltak. Józsa Bálint kissé megzavarodott, téblábolt a perzsaszőnyegeken, bele-belesimított szakállába, s nem tudta elszánni magát, hogy hamarjában mit is csomagoljon. Tehetetlenkedett, majd az íróasztalához lépett, iratokat szedett elő, a könyvei között babrált.

Felnyitotta barna utazóbőröndjét, beszórt néhány apróságot, fehérneműt, gyógyszereket, de az ékszereit nem merte a rejtékhelyről előszedni, tanácstalanul és zavartan állt a gazdag berendezésű lakásban. Majd hirtelen ötlettel a homlokára csapott, indulni akart a másik szobába, de a cigány erélyesen rászólt.

- Elég a szarakodásból, indulunk!

- Még nem telt le az egy óra...

A kapuban várakozó lovaskocsihoz nyomták, a derékba taszították. Akkor már bánta, hogy ruhaneműt és ékszert nem kapkodott össze, prédára hagyta a vagyonát. A szótlán kocsis mellett bajszos rendőr gubbasztott.

A lovak trappolni kezdtek a nyári éjszakában. A patikus jól látta, hogy az egész utcát államvédelmis katonák őrzik. Hamarosan az állomásra érkeztek. Ott már javában tartott a berakodás. Emberek szaladgáltak különböző holmikkal, rakodtak a tehervagonokba, jószágokat, bútorokat, ágyneműket, ki mit hozott magával. A vonat eleje már zsúfolásig megtelt, a más vidékről kitelepítettekkel. Józsa Bálint barna bőrröndjével a sarokba kucorodott. Leszállania tilos volt.

A különvonatot ávósok, rendőrök, civilruhások őrizték. A hangzavarban, pánikban szekerek nyikorogtak, autók érkeztek. Agyonsírták magukat az asszonyok.

A patikus meglátta a vastagon öltözött Fillér Bandinét és fiát.

„Lehetetlen - gondolta döbbenten -, ez mégsem igazság, hogy őket is bántják! Hol maradt a férje, ő nem élvezi ezt a szeretetet?”

Fillérné Major Terike, aki vörös színű tehenüket az őket szállító szekérhez kötötte, s dunnát, párnát, öblös vesszőkosarat rakott a derékba, feladogatta a kisebb holmikat, Bandikát is feltolta a vagon belsejébe, majd a szállítómunkások egyikéhez fordult.

- Sándor, vigye meg a hírt az uramnak, a szélmalmon túl aratnak!

A vagon ajtajából figyelte, melyik vagonba hajtják fel a tehenüket. Közben érkeztek a kiközösítettek: Fekete Attila a lányával, Váradi Mihály nagygazda családja, aki eljárogatott a Major-házba, a kovácműhelybe. Elfértek a piszkos helyen. Alig dobálták be csomagjaikat, feltűnt Bari Ödön, és a szállítómunkásokat elzavarta a vagonoktól. A tagbaszakadt Jós Sándor odajött Fillérnéhez, és azt mondta: - Még ma megkeresem a férjít.

A „falu napszámosa” zöldesszürke kabátot, elmosódott színű anyagból készült inget, szürkére mosott nadrágot és bakancsot viselt. Mélyen-ülő szemével idegesen pislogott. Fillér Bandiné rádöbrent, talán sohasem látja többé szülőfaluját: - Köszönöm - szólt elfúló hangon. - Mondja meg azt is, hogy jól vagyunk, őt is nagyon keresték. - Akkor ért hozzájuk a cigány.

- Eredj innét - kiabálta a napszámosnak -, mert lövök!

- Lősz ám, az öreganyádat!

- Tágulj, ha mondom! Az osztályidegenekkel tilos povedálni!

- Hiszen ő nem idegen - morogta Jós Sándor, és arrább lépett a vagontól, amelynek behúzták az ajtaját.

- Ne szítsd a hangulatot, mert póruljársz! Nem köhögök én kétszer, bevágunk közéjük, hogy nem kapsz levegőt.

Józsa Bálint nem háborgott. Előző élete, kiváltságos viszonyai végállomásához érkezett. Összekucorodott a marhavagonban, ahol a többiek rendezkedtek. A különvonat elindult, aminek határozottan megörült. Unta már az állandósult lármát, sírást-rívást, a szüntelen cihelődést. Barna bőrröndjét ölébe fogta, és azon babrált, mereven nézett a marhavagon homályos sarkába.

„Mi vár rám? - gondolta a vagon padlóján. - Reszkethetek és félhetek. Nem herdáltam, az a bűnöm? Csinálhattam volna másként, dorbézolva, nőkre szórni a pénzt, és koldusként éljenezni a fordulatnak. Én szerettem a vagyonomat.”

Elnézett a társai felett. Lehunyta a szemét, látni sem akarta ezt a csúfságot, kivetettséget. Maga elé képzelte a csillogó-villogó gyógyszerárat, a porcelánok, az üvegek, a tégelyek és a tisztaság harmóniáját. Ajka kicsit szétnyílt, s az alacsony kis embert a szutykos marhavagonból a múltjába emelte az emlékezete. Ott ült hófehér köpenyében a pénztárgép mögött - fehér ing, fekete nyakkendő, vasalt nadrág, fekete lakkcipő -, s unalmában kibámult a poros utcára.

Mezítlábás gyerek köszönt félszegen, foltos ingben, elkoszolódott nadrágban, kezén az olaj nehezen eltüntethető nyomaival. Pénzt tett a vastag, ellipszis alakú üvegre. Drága orvosságot kért.

- Kinek viszed, a kovács Majoréknak?

- Igen, patikus úr - mondta az inas, Fillér Bandi.

- Szereted őket?

- Szeretem.

- Ki beteg? Az a szőke copfos kislány?

- Ő - mondta pirosan a fiú. - Süt, mint a kályha. A doktor urat már háromszor hívtam.

- Sajnálod?

- Sajnálom, mert szeretem.

- Elveszed feleségül? - játszott kitartóan Józsa Bálint. - Lehet, hogy éppen neked szánják.

- El - mondta a cselédházakból való Fillér Bandi, s boldogan igyekezett a medicinával.

Most elszégyellte magát azon a régi játékon. Mellette szipogott az a valamikori szőke kislány, kiből valóban Fillérné lett, akinek a lakodalmában még ő is táncolgatott.

„Istenem - gondolta -, talán még értem is kár, de ezek a fiatalok, mikor és miben vétkezhetek?”

Füttögött a vonat, elhanyagolt földeken, kemény vidékeken döcögött. Az őrjöngés lassan alábbhagyott a vagonban.

- Patikus úr - Fillér Bandiné barna képű fiát simogatta -, az urammal mi lesz?

- Mi lenne? - csapkodott ingerülten az öreg -, örülhet, hogy nem csípték nyakon.

- Szabadon maradhat?

- Ki élhet ma itt szabadon? Még a kopasz király sem, neki is parancsolnak.

- Utánunk hozzák apukámat is?

- Talán - felelte bizonytalanul. Nézte a szép nőt, a fiúkat, és még szomorúbb lett. - Szerencsés esetben.

- Legalább őt békén hagynák, ha minket megvert az isten.

- Az Úristen gyakran hibázik, de a mi szeretett és bölcs vezérünk még rajta is túltesz.

A fiatalasszony lekucorodott, félresimította Bandika haját a homlokából. Férfjére gondolt, és szeméből kiesett a könnye.

„Hol lehet most?” - gondolta.

Amikor értük mentek a rendőrök, Fillér Bandit keresték legelőször. Major István és felesége nem szerepelt a kitelepítési listán. Tüvé tették Fillérért az egész házat, kutattak a szekrényekben, kiszórták a ruhákat, benéztek az ágyak alá, a padlásra, az ólakba, még a kovácsműhely udvari ajtaját is kinyitatták, nem akarták elhinni, hogy nincsen odahaza: - Hol van? Hová lett? Hol bujkál? Mikor jön haza? - záporoztak az asszonyra a kérdések, de ő csak egyet hajtogatott: - Rákosi elvtárshoz utazott, hogy tegyen végre igazságot az ügyében, vegyék vissza a pártba.

A rendőrök eleinte nevettek ezen, de Fillérné Major Terike olyan állhatatosan és szemrebbenés nélkül hazudott, hogy kezdték elhinni a szavát, s attól kezdve kicsit mintha megennyhültek volna, nem ordibáltak vele, hagyták, hogy több csomagot is elkészítsen, még a tehenüket is a kitelepítéshez rendelt szekér saroglyájához köthette.

Akkor azonban az egyik rendőr Bandikát kezdte faggatni. Az asszony megdermedt, tömpe ujjait belevágta tenyerébe, vastag orra kitágult, sebesen vágott az esze, segítenie kell a gyerekeknek, különben az urát is elkaphatják.

- Na hiszen, jótól kérdezi - hadarta -, mikor ő a tyúkokkal elaludt.

- El se búcsúzott tőled? - makacskodott a rendőr. Fillér Bandika álmosan és értetlenül, már felöltöztetve cipelt egy batyut a kocsihoz, dacosan kivágta: - Dehogynem! Még meg is csókolt.

- Azt nem mondta, hogy hová megy?

- Dolgozni.

Fillérné akkor felkapta a fiát, hűvös volt még az éjszakai harmatban, egy vastag, bolyhos kendőt csavart a vállára, kerek arcát a gyerek világos hajába fúrta, megpusztilta, majd a szekérdékba emelte, a csomagokra.

- Jóasszony - mondta a rendőr gyanakodva -, nehogy azt higgye már, hogy átrázott minket, lesz még ennek folytatása!

Megindult velük a szekér.

Most visszazötytyent a valóságba, a vonatkerekek kattogása szétverte az emlékezést, s tisztán értette, mit beszélnek a vagonban.

- Falhoz állítanak bennünket? - kérdezte a vastag hangú Váradi Mihály.

- Akkor nem bajlódniának ennyit.

- Szibériába visznek - mondta Fekete Attila, a volt csendőrtiszt. Kopott, színehagyott egyenruhájában mereven ült a batyukon. - Egyetért velem, Józsa úr?

- Nekik a vagyonunk kell, mi meg éhen dögölhetünk.

- Hiszen már mindenünket elszedtek - méltatlankodott idősb. Váradi Mihály -, akkor az életünkre miért törnek? A vagyonunkat elorozták, büntetlenül. A sorsunkkal is rendelkeznek, nincs beleszólásunk, de legalább a gyerekeket kímélhetnék. Micsoda világ ez, ki mondja meg nekem?

- Mindig üldöznek itt valakit - tartotta fel a kezét Józsa Bálint, s az ujjain számolta -, vöröscsillagos, sárgacsillagos, darutollas, vagyonos. Egy a lényeg, hogy üldözessenek. Nem nyughatunk, amíg el nem pusztulunk, míg ki nem irtjuk önmagunkat, nehogy más csinálja helyettünk.

- Mást várt ezektől? - kérdezte élesen Fekete Attila.
 - Élni szeretnék, ha lehetséges.
 - Az ember mindig olyat szeretne, ami jó neki.
 - Az anyahasban volt a legjobb dolgunk, de megszülettünk, és egyre keservesebb, elviselhetetlenebb helyzetekbe sodródunk - bölcsekedett a gyógyszerész.
 - Elpusztítanak - idősb. Váradi szakállát simogatta -, az idők vége közeledik.
 - Éhes vagyok - szólt Bandika anyjának, s megrángatta vastag szoknyáját.
 - Várj, amíg megérkezünk!
 - Hová?
 - Azt mondták, Kormóra visznek.
 - Ott lesz ennivaló?
 - Nem tudom, de éhen mégsem halhatunk - tördelte kezét a fehér arcú asszony, s homlokán ráncok gyűrődtek.
 - Semmit se hoztál, édesanyám, hát kenyeret se hoztál?
 - Nem emlékszem, hová tettem - tépelődött Fillérné Major Terike. - Azt sem tudom, hol áll a fejem.
- A zöld karton kendőjű fiatalasszony a lepedőkbe kötözött holmokban turkált, s megigazította a dunnát.
- Feküdj le inkább, gyöngyöm! Aludjál! - csókolta meg gyermekét.
 - Nagyon éhes vagyok! Szomjas is - pityergett a fiú.
 - Legyél türelemmel! A katonaládába tettem ennivalót - csapott tenyérrel homlokára Terike -, milyen szerencse, hogy elhoztuk.
 - Szalonna van?
 - Egy parányi.
 - Porciózzál nekem!
- Az asszony előszedte a kopott katonaládát az ágynemű közül, felnyitotta a tetejét, kis szelet kenyeret szelt le, és hozzá papírvékony szalonnát. - Több nincs - zárta le a ládát.
- Amikor megállt a szerelvény, kinyitották a vagonajtót. Előtte ott termett egy kiskatona, és szigorúan őrködött.
- Lemehetek vízért? - kérdezte Fillérné, és elsimította homlokából a haját.
 - Az szigorúan tilos!
 - Szomjasak vagyunk!
 - Adja ide az edényt! - intett a strázsa. Fillérné és Váradiné lenyújtotta a kannáját. - Az egyik is elég, osszák majd el. - A katona, mielőtt a kúthoz ment, rájuk tolta a vagonajtót.
 - A dolgunkra se mehetünk? - nyelvelt a megtermett Váradi Mihályné, amikor megkapták a friss vizet.
 - Dehogynem, a sarokba húzódnak, és telíteszik a vödröt.

Fillér Bandika megivott két kannafedő vizet. Az anyja is töltött magának, aztán továbbadta a kannát.

Zötyögött velük a vonat. Egy tyúk hirtelen kotkodálásba kezdett, a Váradiék kutyája felugatott, és rávetette magát. A rikácsolásra és a hangzavarra a lázas beteg Váradi Misike felébredt és pisilni akart. Hiába fordította az anyja a sarokba, s húzta elébe a vödröt, nem sikerült a művelet.

- Nem tudok így!

- Nyomjad erősen!

- Akkor se jön!

Az öreg Váradi billegett-tántorgott a sarokba. Eltolta a menyét, a vödröt letette a padlóra. Kigombolta a sliccét. Birkabőrből készült ködmönt viselt, sűrű, barna haját félre fésülte, hegyes szakálla előreugrott, s a sok szőrzetből csak alacsony homloka, mélyenülő, krumpli vastagságú orra látszott.

- Tudod-e, hogy csináljuk?

- Nem - rázta fejét bágyadtan az unokája.

- Keresztbe pisilünk, és akkor meghal egy rossz ember.

- Igazán meghal?

- De mennyire! Tartsd csak szépen a fütyit, hogy a vödörbe hordjon!

A vonat erőtlenül araszolt, ódivatú gyászkocsiként. Nem füttyentgetett. Hatalmas fák sátora takarta az állomást, gyenge fény hullott a kavicsokra. A sínek két oldalán rendőrök, állampörmisek őrködtek. Döccentek a tehervagonok. Marhabőgés hangzott, puli vakkantott, a mozdony köhécselt. Nem igyekeztek a leszállók.

A rendőrök elhúzták a vagonajtókat.

- Kiszállás! - kiabálták.

Riadt emberek kászálódtak lefelé, asszonyok, gyerekek, hangtalanul. Lassú mozdulatokkal emelgették batyuikat, a vasúti sínek mellé ejtették, újabbakért fordultak, gyerekeket ültettek rájuk, akik tágranyílt szemmel figyeltek.

Zsákokat, ládákat, bőröndöket, kosarakat cipeltek, jószágokat rakodtak. Toporzékoltak a lovak, malacok rőfögtek. A hajnali költözködés háborús menekültek képét idézte.

Se panasz, se tiltakozás nem hangzott.

Különös viszony teremtődött a kitelepítettek és a kitelepítők között, magyarázkodás, sírás, könyörgés nélkül értették egymást, megbízható érzés tájékoztatta őket: a félelem.

A puskák nem mozdultak. Az örök mereven strázsáltak a helyükön, vállukra vetve viselték fegyverüket, némelyikük farkaskutyát tartott pórázon. A kötelesség-szolgálat fegyelmével várakoztak, s éberén figyeltek.

A messziről, közlőről érkezők nem fürkésztek őket, sunyi pillantásokat sem eregettek. Leginkább háttal fordulva dolgoztak, mégis tudták, mit csinálnak az örök, mozdulnak-e, vagy parancsolnak a fejük intésével. Láthatatlan, erős kötelék fűzte sorsukat közössé; a hatalom és a kiszolgáltatottság.

Egy vékony arcú, hegyes orrú és szürke öltönyű fiatalember, cérnavékony feleségével együtt a vasúti kocsiból leemelt egy puffadt öreget, a sínek mellé tették, a széttaposott, földbedöngölt kavicsokra. Azonnal rakodni kezdtek, pokrócokat, bőröndöket, kosarakat, edényeket és ágyneműt lökdöstek le a vagonból. A nyomorék öltönyének mellényzsebéből órát húzott elő, megnézte a pontos időt, majd nagy fejét ide-oda mozgatva felmérte helyzetét. Térdén közelebb csúszott a rendőrökhöz, és kitartóan mustrálgatta őket.

- Hát ezt a törpét hunnan hoztátok? - bökött felé Bari Ödön gumibotjával -, még azt hiheti, hogy cirkuszban van.

Senki nem nevetett. Idősb Sajtos Flórián visszafordult, közelebb araszolt a csomagokhoz, a csomóba verődött sorstársaihoz.

A gyerekek eldőltek a csomagokon. Följük hajoltak az anyák, helyet igazítottak a hirtelen készített batyukon, ágyneműkön. Suttogtak. Nem törték meg a kínos, megalázó szertartást.

Lovak, tehenek, malacok, szekerek szaporodtak a téglavörös színű raktárnál. Alig csaptak zajt. Terjedelmes árnyékok mozogtak a poros földön. Az állatok fegyelmezetlenkedtek, megrázták magukat, idegesen dobantottak, házőrző ebek futkostak céltalanul. Egy rendőr oldalba rúgta az egyiket, s az szűkülve menekült vissza a kivert karavánhoz. Tanulta a rendet.

- Menetoszlopba sorakozó! - kiáltotta a törzsőrmester.

- De hiszen ez az unokabátyád, Bandika: Fillér Gábor! - kapta szája elé a kezét Fillér Bandiné.

Összeverődtek. A szekereken kisebb kölykök zsúfolódtak össze gyaloglásra képtelen öregekkel. Az erősebbek nehéz fejfel lépkedtek a kerekék után. Az örök éberén kísérték őket, hátul és kétoldalt.

A kövesút szegélyén japánakácok sorakoztak. A néma falu még álmába süppedt, virradat ült a templomtorony hegyén. Mentek, vonszolódtak a kiközösítettek, még messzi út volt előttük, Kormó-pusztá. Nem tudhatták, hová igyekeznek.

A kemény földeken satnya kalászosok, ritka kukoricások, reményzöld rizstáblák díszlettek. Vízszaga volt a határnak.

„Mi várhat ránk Kormón? Nincsen ott se bolt, se iskola, még házak sincsenek - gondolta Fillérné Major Terike -, csak a pusztaság. Mit csináljak, hogy a gyerekemnek baja ne legyen? Gábor talán segíthetne, mégiscsak törzsőrmester, a férjem egyetlen testvére.”

Fillér Gábor szaporán lépkedett. Bizalmatlanul nézegette a hosszúra nyúlt sorokat, fürkészte az útszéli árkokat, a ritka cserjéket és akácfákat, nehogy baj történjen. Rendkívüli esemény, ennyi család elúszva otthonából mégsem lehet egy akaraton, ájtatos szándékkal.

„Alkalomra vár, s rögtön meglép az ügyesebbje. Jóval kezd, nekem nem lesz hiányom, az életemmel felelek érte, nyakamba vetik gyorsan a kötelet - gondolta, és megnyirkosodott tenyerét nadrágjába törölte a busa fejű, hosszúkas arcú, vastag ajkú parancsnok. - Szétszaladhatnának, oltári cirkusz keletkezne. Annyian vannak, hogy ítéletnapig keresgélhetnénk őket. - Szeme megéledt, feszesebbre fogta fegyvere szíját, erősebben figyelte a kiszolgáltatottakat. - Hová lehetnének, nincsen már földjük, házuk, engedelmeskednek, jobban járnak, mint akik meglépnek, s bajt csinálnak a családjuk fejére. Okosabb túrniük. Az öcsém családja hogyan kerülhetett ide? Ki érti ezt? Hiszen még párttitkár is volt, mégis ide jutott? Mi lehet vele?”

Álmosan, elcsigázottan, érthetetlen fásultsággal nyomakodott előre a menet. A sorból nem maradoztak el. Némelyek a szekerek oldalához fordultak vizelni, a gyerekek a mozgó kocsiról pisiltek, vagy a saroglyára kucorodtak. Jól idomultak a helyzetükhöz.

Józsa Bálint alig vonszolta magát, a hosszú gyaloglás felemésztette fizikai erejét. Azon gondolkodott, egyszerűen leül a földre és pihen keveset, de ahogy hátratekintett, meglátta, hogy a barna képű őrmester a sor végénél halad. Sóhajtott inkább, és a foga között szűrte a szót.

- Itt van ez is? Már-már hiányzott.

Öreg istálló, állandóan folyó kút, csatorna, rizsföldek, ez jelentette Kormot. A menet megtorpant.

- Megérkeztünk - kiáltotta a törzsőrmester határozottan -, itt lesz a tábor, az ólba húzódjanak!

- Ide, kérem szépen? Nem tetszett eltéveszteni? - méltatlankodott a patikus.

- Egyesivel sorakozni! - ugrott elő Bari Ödön -, aki belép a kastélyba, lefekszik, és nem mozdul.

- Tiltakozom az ilyen bánásmód ellen. Az állatoknak külön a sorsuk.

- Mozgás, az anyátok jó istenit! Kapkodjátok magatokat!

Hamar eldőltek a csupasz földön, pokrócot terítettek magukra, összehúzódtak. A fegyveresek betelereltek mindenkit, a parancsnok őrszemeket állított a csatornapartra, a dűlőútra.

A rendőrök az állami gazdaság stráfkocsijára telepedtek, lefeküdtek a kemény deszkán, aludni próbáltak néhány órát. Fillér Gábor meggörnyedve gubbasztott, puskája ölében hevert. Elégedetten pillantott a tömött ólra, feladatát teljesítette.

„Nem emberevők ezek - gondolta töprengve -, s elég bajuk van. A tábort berendezzük, élhetnek, dolgozhatnak, az a sorsuk.”

A társai békésen szuszogtak.

Józsa Bálint somfordált ki legelőször az ólból. Tétovázott, szakállát simogatta, álmélkodva hunyorgott a vérvörös napra, majd a csatornához indult, és az oldalához kucorodott.

Később a kúthoz somfordált, vízbe mártotta a kezét, és az arcára is lötytyintett.

- Hé, te - intette magához Bari Ödön -, vidd azt a kast az ól bejáratához! - Aztán felrikkantotta a tábort, és kiadta a parancsot.

- Minden igazolványt a kosárba lökni! Nyomás, amíg szípen mondom! - Egymás után tolongtak a kitelepítettek. A rendőrök a bejáratnál álltak, farkaskutyákkal és gumibotokkal. Kétszer ürítették ki a kosarat. Akkor Fillér Gábor a következőket mondta:

- Azért kerültek ide, mert a társadalomnak ez az érdeke. Lesz ennivaló, akik dolgoznak, nem hálnak éhen. Itt élnek le az életüket, arra készüljenek, iskolát, boltot nyitunk, a bölcsőtől a koporsóig mindent megkaphatnak. Munka van, aki szeret, dolgozhat, s aki élni akar, az dolgozik. Ehhez tartsák magukat! Először is budít ásnak, mert mégis kultúremberek vagyunk. Körülkerítik a tábort, hogy el ne szökhessenek, elkészítik a főépületet, ahol mi kényelmesen berendezkedhetünk. Mégsem kívánhatják, hogy ne érezzük jól magunkat. A megszólítás ezentúl: sorstárs! Nincs sógor-komaság, mindenki egyenlő, megtanulhat jól és öntudatosan viselkedni.

Megéledt a tábor. Az asszonyok lavórral a kúthoz telepedtek, mostak, mosakodtak, néhányan a csatorna partján gödröt kapartak, tetejére lábast tettek, ennivalót készítettek.

Az emberek rakodtak a szekerekről, az istálló vályogfalába fából faragott szögeket vertek, bírta a ráaggatott ruhákat, fekhelyüket igazgatták, szalmát hordtak, szétterítették, pokróccal letakarták, gömbölyű akácfával elválasztották, az értékesebb holmijukat a párnájuk alá dugták. A gyerekhad körülöttük zsibongott.

- Tudják a rendet - mondta a cigány gúnyos mosollyal -, parancs nélkül. Víge a burzsujvilágnak.

- Alkalmazkodnak - bólintott Fillér Gábor -, az a legfontosabb. Feladatot teljesítünk, papír beszél róla. Nem vagyunk vétkesek, amiért idekerültek, ez a tiszta igazság.

- Igenis, törzsőrmester bajtárs. Mír is lennénk?

- Jönnének mások a helyünkbe, csak rosszabbodna. Fegyver is dörrenhetne, elszabadulnának az indulatok.

- Úgy ám, nem véletlenül zsuppoltuk ükét ide, szíp példányok ezek, az osztályellenség színe-java.

- A gazdaságból hoznak felszerelést - mondta a szép szál rendőr, és a füstöt fújta. - Ne tétlenkedjenek, ne a feneküket vakargassák ezek a kutya fajzatok.

- Értettem!

„Mire gondolhatnak? - töprengett Fillér Gábor, ahogy a stráfkocsiról lógatta a lábát. - A helyemben tehetnének mást? Alulra fordultak, megtanulják így is az életet, eleget hajkurásztak régen, most mi füttyüljük a nótát.”

Bari Ödön visszatért.

- Eligazítottam ükét, törzsőrmester bajtárs.

- Őrségváltás!

- Értettem!

„Megszeppentem a kirakodásnál, meg kísérés közben - gondolta a parancsnok -, azt hallottam, ha elsőzik közülük valamelyik, mindjárt börtönbe dugnak. Feleségem, fiam, mi lenne velük? De nem szöknek, nem sírnak. Csak a testvéremről tudnék, mi lehet vele, hogy idekerült a családja?”

Szekerek zörögtek, hordták a szerszámokat, építőanyagokat. Lázasan munka kezdődött, fákat fűrészelték, drótkerítést húztak a tábor köré, őrbódét ácsoltak, téglapülete készült. A jószágokat elhajtották.

Senki sem hangoskodott.

Fekete Attila, Nemes Áron, Fekete Ibi, Józsa Bálint nem dolgozott, az istálló falánál süttették hasukat a napon. Idősb Sajtos Flórián a csatorna partján derékig meztelenül töltötte az időt, fia és menyje társaságában. Feje rákvörösré főtt a napon, zsíros felsőteste verejtékben úszott, a szája kiszáradt, cserepes lett, meg-megnyalta bosszankodva.

- Azt hiszik, ezt velem megcsinálhatják? Azért, mert nyomorék vagyok, már mindent tehetnek velem? Még dolgozzak is, hogy dolgoznék ilyen lábbal, kinek az ötlete ez a baromság?

- Apuka, én azt hiszem, itt nekünk is dolgoznunk kell előbb-utóbb, ha akarjuk, ha nem - mutatott a peckesen járkáló rendőr törzsőrmesterre Flórián -, nem szeretnék a gumibottal vagy a kutyaikkal megismerkedni.

- Gyáva nyúl vagy, eredj csak, ha annyira tetszik, és csináld! Engem ugyan nem kényszerítenek.

- Nem is kell - nyomogatta pattanásait a fiatalasszony -, csak ennünk ne adjanak, megyünk ész nélkül.

Fillér Gábor ide-oda járkált a táborban. Láta az ólnál heverőket, a csatornapartiakat, de nem szólt. Rájuk nézett mereven, gúnyos, fanyar mosolyra szaladt a szája.

„Az okosabbak teszik a dolgukat - gondolta a töprengésre hajlamos rendőr -, az idejűkkel itt mit is csinálnának? A létszám meglegyen, elszámoljak velük, akkor nincs károsodás. A kakas-kodók is megpuhulnak, de meg ám, a kutyafáját.”

- Parancsnok sorstárs, dél van - a szemüveges Biri Bertalan izzadó homlokát törölgette.

- Azt én szabom meg - mondta Fillér, ellentmondást nem tűrően. A sötétkék overálós táborlakó nem mozdult előle, várakozott és nézett mereven. - Mit akar még? - kérdezte a táborparancsnok. - Ahelyett, hogy a béketábort építené.

- Fürdeni szeretnének a gyerekek.

- Tán azt hiszed, hogy a cukrászdában vagy? Mély a víz, nem lavór - termett ott Bari Ödön.

- Tisztálkodás nélkül megesz bennünket a tetű.

- Nincsen olyan szerencsések, abban ne reménykedjete!

- Menjete! - A közelben levő bajtársához fordult Fillér Gábor: - Vidd őket, de a szemed nyitva legyen, a kanálisba ne vesszenek, mert megütöd a bokádat irtózatosan!

Meztelen gyerekek pocskolták a vizet. Az őr fekete klottgatyában velük fürdött. Ugráltak, fröcskölték a kanális felkavart, földszínű vizét, kiabáltak, némelyikük a szüleihez futott, s vissza a csatornához, a kisebbek a csatorna partján várakoztak, vagy annak az oldalához kucorodtak, páran fogták egymás kezét, egy-két aggódó asszony már szaladt is a gyerekéhez.

- Itt az ebéd - hangzott az erőteljes kiáltás. Az állami gazdaságból meghozta a lovaskocsi a rizslevest, sok langyos víz, kevés falnivaló, a rendőrök már sorakoztak is a csajkájukkal, először és a javát nekik mérték szét.

Tikkasztó, búzaérlelő meleg ömlött a tájra. Félmeztelenül verejtékeztek az emberek. Akiknek már mértek a kondérokából, az árokparton ettek.

Fillér Gábor megkereste a sógornőjét. A mutatós, vékony derekú asszony saját ebédjét kínálta Bandikának. Amikor meglátta a parancsnokot, vérbeborult a szeme.

- Itt a rokonunk, kisfiam, gyönyörködhetünk benne, irigyelni való a mestersége.

- Hogy kerültetek ide?

- Jobb kérdésed nincs? A parancsnoknak tudnia kellene! - gyűrődött össze az asszony homloka és kellemes, mély hangja elfulladt. - Ennyit legalábbis. Ide hajtottatok, mint a többi.

- Azt se tudom, ki kinek a fia-borja. Szigorú eligazítást kaptam; az osztályellenséget őrizzük a pusztán, az életemmel felelek értük. Még álmomban sem hittem, hogy köztük lehettek! - csapott a levegőbe.

- Mi sem. Ártottunk mi valakinek? Bűnösök se vagyunk, hogy ezt érdemeljük.

- Van itt néhány jómadár, jó lesz vigyázni rájuk. Az öcsém?

- Keresték, de szerencsére nem találták otthon, arat a határban. Mi lehet vele? Keresik tovább, üldözik, vagy már börtönbe csukták? Mit hallottál róla?

- Börtönbe? Lötyögsz össze-vissza! - döbbsen meg a törzsőrmester. - Miféle börtönbe csuknák?

- Ti egymást is kiirtjátok. Térj már magadhoz, sógor-sorstárs! Ez itt az unokaöcséd, Fillér-vér folyik az ereiben, akár a fiadat látnám, és mi vár rá? Megörülök, ha arra gondolok.

- Te vagy a parancsnok? - kérdezte az unokaöccse, Fillér Bandika, és hitetlenkedve bámult a magas, pisztolyos rokonra.

- Én.

- Ugye nem engedted rám a kutyákat?

- Nem hát - simította meg gubancos haját -, hogy gondolhatsz ilyeneket?

- Töletek kitelik - sziszegte sógornője mézsfhér arccal. Közvetlenül a törzsőrmester előtt állt, s feszülten nézte. - Más is kitelik, nemcsak az.

- Mit akarsz? Kergessem szét a táborn, lövessem föbe magamat? Aki idekerült, megérdemli, rászolgált. Értetek kár, de semmit se tehetek - tárta szét a kezét a törzsőrmester -, semmit az égetta világ.

- Nem tennél még az anyádért sem - fordult el mérgesen Terike, és elpityeredett, magához szorítva egyetlen gyereket -, ahogy tennél!

- Egészen más az ábra, de úgyse érted - Fillér Gábor leforrázva igyekezett a rendőrökhöz, akik az ebédjüket kanalizálták.

- Ennyi az egész? - kérdezte Bari Ödön, akinek hónalját vastagon kiverte az izzadság, fehér, kör alakú peremet szárított kekiszínű ingére. - Valami laktató kaja kéne. Nem főzünk?

- Egy nap nem a világ. Közös konyhát állítunk majd fel, és akkor jut bővebben is.

- Az én gyomrom ne korogjon, ha más puska van a kezemben.

„A koszt után a hazajárás hiányzik - gondolta a parancsnok -, meddig tart itt a szolgálat egy-folytában, eltávozás nélkül? Család nem számít, első a kötelesség.”

- Legalább fürödhetünk? - kérdezte Bari Ödön. Zsír fénylett sötét homlokán, dús, fekete haja csomóba tapadt a verejtékétől. - Lubickoljunk!

- Szórakoznál? - mordult a feljebbvalója. - Feladatot teljesítünk.

- Ők hancúrozhatnak?

- Nincs veszteni valójuk, nekik aztán igazán nincsen.

- Rossebb az ilyen szolgálatba, kinek kedvez? Ott a víz, fürödni akarunk, te meg okoskodol?

- A parancs néked semmi?

A cigány elhallgatott, kézfejjével törölte homlokáról verejtékét. Fakó, szürke kabátját igazgatta, s közelebb húzta a fegyverét. Szájával csücsörített, erőteljesen szívta foga közül a maradékot. Az üres csajka a combjánál hevert, tisztára törölve, belseje féhéren szikrázott a tűző napon.

A kölykök ricsajozása, eszeveszett pancsolása barátságosabb képet kölcsönzött a hevenyészett tábornak, a kiközösítőnek. Zsibongtak, örültek a felkavart, földszínű víznek, síkos testük fénylett, csapzott hajuk a fejükre tapadt.

A parancsnok megropogtatta csontjait. Eszébe jutott, hogy a kanálshoz küldött bajtársa még nem falatozott.

- Eredj, váltsd fel! - parancsolt az őrmesterre, s fejével a féktelen gyerekhad irányába intett. - Idáig hallom, hogy korog a gyomra.

- Csülökre, magyarak! - kiáltotta Bari Ödön futtában. - Vár a munka.

- Más sincs azon kívül, az életünk sem a miénk - motyogta az öreg Józsa.

- Az túró, szerencsére - nevetett teliszájjal a cigány, és belegázolt a kanálisba.

Életre kapott a tábor.

Rakott szekerek sorjáztak. Halomba gyűlt az építőanyag, téglák, cserepek, gerendák; különböző szerszámok, ásók, kapák, kaszák, lapátok, fűrészek. Fémesen csillogott a drótkerítés. Lomha vontató dübögött, nehéz terhével araszolt, asztmásan fulladozott.

Lerakták a szállítmányt, alapokat ástak, latrinát eszkábáltak.

Az örök strázsáltak posztjukon, lábukat váltogatták, hosszan, kitartó türelemmel bámultak a messzibe.

Az ólban félhomály volt. Világosság csak a nyitott ajtón át dőlt be, a levegő megszorult, a kemény föld, a szalma és az éjszakai vizeletek jellegzetes, erős szagot árasztottak, éhes legyek lepték el az összezsúfolt holmikat, a csendben néha nyögés hallatszott, sóhajtás. Néhányan feküdtek a földre terített pokrócon, ágyneműn, ki mit hozott magával.

Idősb Váradi Mihály ott ült a vagyonuk roncsain, amelyet néhány lepedőbe, pokrócba csavart az eleven menyé, mellette a lázas, nagybeteg unokája feküdt. Az öregember egy törülközőt tartott a kezében, azzal legyezgette Misikét, friss levegőt kavart az arca előtt, elhessentette a legyeket, megtörölte a szenvedő és verejtékező arcot. Egy kis bádogganna alján víz lötyögött, töltött a fedőbe, megittatta a gyereket, megnedvesítette a törülköző sarkát, és a fiú homlokát, arcát dörzsölte vele, két csuklójára megnedvesített zsebkendőt kötött. A fiú nyöszörgött, olykor-olykor felnyögött, száját cserepesre verte a láz.

Az öreg Váradi szeme véraláfutásosan pislogott, mióta megérkeztek, nem hunyta le a szemét egy percre sem, Misike mellé ereszkedett, és figyelte a lélegzését. Kimerülten meg-megrándult a feje, egy-egy erőteljesebb mozdulattól észbekapott, oldalra pillantott, keze mozogni kezdett, aztán újra combjához csapódott, megpihent, a törülközőt földre ejtette.

Odébb a nyomorék Sajtos Flórián kuksolt, eljátszogatott gyufaszálaival, kidülledt szemét az öregemberre meresztette. Amikor már nagyon elunta a várakozást, közelebb csúszott, onnan figyelte őket.

- Mi baja? - érintette meg az öreg vállát, s nagy békaarcával Misikére nézett.

- Nincsen az eszénél.

- Azt se tudják, mi a baja?

- Honnan tudhatnánk? A kisujjamból szopjam ki?

- Honnan, honnan... - méltatlankodott a nyomorék, majd hirtelen észbe kapott, rádöbbsent helyzetükre, elszégyellte magát -, valamit csak csinálni kellene!

- Mit - horkantott idősb Váradi, s felemelte a törülközőt, széles mozdulattal szétcsapott a levegőben. - Befoghatja a lyukát, hogy ne szeleljen!

Idősb Sajtos Flórián méltatlannak találta ezt a választ, szó nélkül visszacsúszott a számukra elfoglalt helyhez, zsebéből előszedte a koszos gyufaszálakat, tenyerével elsimította az istálló földjét, s úgy tetszett, határtalan nyugalommal játszadozik. Öltönyben, mellényben,

kigombolt nyakú fehér ingben töltötte az időt, észre se vette, hogy az utazástól és az itteni tartózkodástól fekete csík húzódik az inge nyakán, verejtékező arcából is piszkos, földszínű cseppek hullanak, futnak végig kövér nyakán, ingére és a kabátjára.

Az este hirtelen esett le az égből, melegen terpeszkedett a mezőn, megélesztette a vízi világot. Tücsök hangoskodott, vastagon szólt a bölömbika, brekegett a béka és feltámadt az éhes szúnyogok elpusztíthatatlan serege. A tábor kicserélődött, a szerszámokat halomba rakták, tébláboltak, cigarettáztak az emberek, beszaladtak az ólba, holmijukat cipelték, friss szalmát hordtak fekvőhelynek, kimérték, elrekesztették pontosan mindenkinek a jussát, pokróccal, faágakkal elválasztották a tenyérszerű helyet, a kúthoz szaladtak, mosakodtak, mostak, vizet merítettek az edényekbe. A csatorna partján tüzek pattogtak, kushadt a füst, hagyma és paprikáskrumpli illata szállt. Megcsörrentek az edények.

A gyerekek éhes tekintettel álltak a tűz körül, gallyakat gyűjtöttek, vizet hordtak, tátották a szájukat, meleg falatokra vártak. Fillér Bandiné kormos serpenyőjét két téglára tette, két vékonyka szelet szalonnát vágott bele. Fillér Bandika lihegve hozta a száraz ágakat, ledobta a földre, inge és gatyája elkoszolódott már, a keze szintén, leskelődött az anyja körül, aki most szatyrában turkált, idegesen keresett valamit, majd férje zöld katonaládájához kapott - szerencsére elhozták -, s abban megtalálta a gyufát. Lehajolt a serpenyőhöz, tördelte alá a gallyakat, s ráripakodott Bandikára: - Szaladj el csak vízért! - a bádogkannára mutatott, majd meggyújtotta a tüzet, csak azzal törődött, ne égjen le a nagyon beosztott szalonna. A kenyeres ruhából kigöngyölte a száraz és barna kenyércsonkot, kis darabot tört le belőle, megforgatta a bogrács alján, elkészült a vacsora. A fiú nekiesett, kétpofára falta az ennivalót, száján lecsurgott a zsír, de nem törődött vele.

- Több nincs? Ennyi az egész?

- Láthatod.

- Hoztam tűzrevalót, süsd meg az egészet!

- Holnap is éhesek leszünk, kisfiam - szólt határozottan az anyja, és kitörölte a serpenyőt.

- Te nem eszel?

- Elment az étvágyam.

A törzsőrmester a szekérnél állt, bajtársai gyűrűjében.

- Létszámellenőrzés! Mindenki sorakozik, aki csak él! Egymásután álljanak, szépen libasorban! Te meg olvasd! - mondta az őrmesternek -, de ne hibázz!

Az ólból kizavarták az öregeket, Sajtos Flórián mászott elő maszatosan, porosan, ide-oda kapta a fejét, ahogy a sorakozó sorstársait meglátta. Idősb Váradi Mihály rogyadozó léptekkel bújt elő, sötétszürke cájgruháján szalmaszálak csüngtek, ölében cipelte Misikét, aki magát elhagyva, két karját az öreg nyakán átvetve, láztól piros arccal, csukott szemmel szárnalmas látványt nyújtott. A behemót fiatal Váradi Mihály, ahogy meglátta őket, rögtön odaugrott az apjához, átvette tőle a fiút, megsimította a haját, arcát a homlokához nyomta és ábrázata megnyúlt.

- Lázas - morogta, s odafordult a gumibotos, rendőr-kutyás őrzökhöz. - Ez a gyerek beteg.

- Állj be a sorba!

- Hiszen a fiam beteg.

- Beállni!

Formálódott a hosszú vonal, meg-megrándult, oldalt bicsaklott. Két oldalán jártak a szigorú fegyveresek, a farkaskutyákkal. A gyerekek sorba verődtek, a napi törődés és a kemény fegyelem szeppenetével. Kötzködni, sírni elfelejtettek, megriadt a tekintetük.

- Mozgás, mozgás! - üvöltötte a cigány. - Kérvínyre vártok?

Józsa Bálint elől várakozott, reszketett az ordibálástól, a félelemtől hátra-hátrapillantott. Fillér Gáborhoz fordult, és halkán mondta:

- Megvagyunk, törzsőrmester sorstárs, hová is szökhethnénk?

- Pofa súlyba - rivallt rá Bari Ödön -, oda nem osztottam!

A félelem csenddé változott.

Számolta a népet. Mutatóujjával bökdösött mindenkire, gyatrán haladt, a sor közepe táján elvétette, visszafordult, mérgében kiabált: - A jó ídes anyátokat, csak a bajom gyúlik meg veletek -, s kezdte előlről.

Senki se hiányzott.

Az ólban viharlámpa pislákol a falon. Egymás hegyen-hátán feküdtek, rúgták az öreg szalmát, mint a lovak.

- Reggelig nincs járkálás, szarni se! - rikoltotta az őrmester. - Értettük? - csukta rájuk az ajtót.
- Amit termeltek, azt egyétek is meg.

Ahogy Váradiek a fekvőhelyükhöz értek, s letették a beteg gyereket, az asszony lekucorodott, vizesruhát tekert fia nyakára, csuklójára. Előszedett egy kanalat, a zöld orvosságos üveget, a keserű folyadékot lenyelette Misikével. Aztán ölbeejtette a kezét, elgondolkozva meredt maga elé, de nem szólt. Apósa ruhástól eldőlt a lópokrócon, feje alá gyűrt egy szakadozott nadrágot, féloldalt fordult, hogy lássa őket, de a kimerültségtől nagyokat pislogott, várható volt, előbb-utóbb elnyomja az álom. Váradie a fonott kas mélyéről előbányászta az apró és használt viharlámpát, a füléhez közel emelte, megrázta, kotyog-e benne petróleum? Csavargatta a bélit, majd meggyújtotta, kicsi lángra vette, fagallyat vert az istálló falába és ráakasztotta, közvetlenül a fejük fölött. Leült a felesége mellé.

Feküdtek vagy ülve gubbasztottak az emberek, aki járkálni próbált, arra ráfordultak, vagy belebotlott valamibe, csomagba, szalmacsomóba, ribillió támadt. A sötétséget a viharlámpa pislogása sem oszlatta el.

Váradiné sóhajtozott. Az ura a vállára tette hatalmas kezét és megkérdezte: - Mi bánt?

- Ajjaj, csúnya a torka, nem használ ez a kotyvalék.

- Kibírja reggelig?

- Ki, csak láza ne lenne!

A gyerek fel-felnyögött, és megnyalta a szája szélét. Akkor Váradiné négykézlábra ereszkedett, odamászott ügyel-bajjal Józsa Bálinthoz, aki a sarokban rendezkedett be, hátát a falnak vetette, és ültében próbált elaludni. Suttogtak keveset, majd az öregúr bőrdődjében kaparászott, néhány szem tablettát adott a jobb napokat megélt asszonynak. Távolabbról elbódult egy hang:
- Csend mán, a szentségit!

Váradiné visszamászott.

Terike felhajolt a párnáról, s alig hallhatóan megkérdezte: - Rosszabbul van?

A gazdasszony megmutatta tenyerében a gyógyszert, s tovább araszolt. Fillérné fiára tekintett, akinek tágra nyílt a szeme. Közel hajolt hozzá, szorosan átölelte, és megcsókolta az arcát. A gyerek meleg lehelete orrába csapott, érezte, hogy megizzadt a dunna alatt, de nem engedte el, jó volt így egymáshoz simulni, biztonságos.

- Édesanyucikám, úgy szeretlek - súgta Bandika és jobban az ölébe fűrődött -, csak édes-apucikámat is láthatnám.

Terike megborzongott, és elnehezült a szíve.

A világos éjszakában a rendőrök a stráfszekér alatt vackoltak, szénával vastagon terítették a kopár földet, kabátot, pokrócot igazítottak maguk alá, ruhástul szenderegtek pár órát, a szolgálat kezdetéig. Nyugtalanul forgolódtak, a szűk, kényelmetlen helyen.

A törzsőrmester megrázta őket.

- Őrsékváltás, a jelszót ne feledjétek!

Az éjszakai harmat leszállt. A strázsák összébbhúzták kabátjukat.

Fillér Gábor virrasztott. Nem félt különösebben, erős természete volt, konok és bátor. Zavarta a kívülrekesztettek alázatos viselkedése, örült is, a keze alatt nem történt semmi szabályellenesség, otromba fegyelmezés.

„Kinek könnyű? - gondolta álmatlanul -, ki tudja, mikor látjuk újra a családot? Elalszunk, valamelyik bitang elveszi a puskát, agyonlő vagy eliszkol. Felelek értük, ezekért is, azokért is.”

Kikecmergett a szekér alól, pisztolytáskáját megszorította, s az ölbe tartott. Elhasznált levegő, bűz csapta orron, vad horkantások, fáradt nyöszörgések, nyögések, összezsúfolódó, heverő testek. Gyerekeiket ölelték, keresztben feküdtek egymáson, Józsa Bálint a sarokban gubbasztva aludt, félt végigdőlni a szalmán. A parancsnok rálocsolta zseblámpája fényét az aszott arcra.

Púpos melleket, szétomló hajakat, szem elé kapott kezeket, mocorgó alakokat, kemény, fehér combokat látott, s vézna kölykök között lépdelt, egyiken-másikon megigazította a takarót. Megsimította Fillér Bandika homlokát, és keserű lett a szája.

Csámcsogás, gyereknyöszörgés hallatszott. A sarok sötétjében felhevült, szerelmeskedő pár. A törzsőrmester jól látta Flóriánékat, a pirosrózsás hálóinget, az összeragadt testeket. Elkattintotta a zseblámpáját.

Aludt a tábor, megalázott létét termelte újra.

„Nem hőzöngenek, ahogy hőbörögnek, örülnek, hogy élnek - gondolta a törzsőrmester. - A nyakasokat meg betörjük.”

Lopakodott az őrhöz. Puska meredt rá a sötétből.

- Állj, ki vagy?

- A táborparancsnok.

- Jelszó?

- Ne bolondozzál, hiszen ismersz!

- Jelszót, vagy lövök! - remegett az őr hangja. A parancsnok megérezte a félelmet belőle.

- Nekünk is nehéz - mondta meg a jelszót.

- Az ám, fene az anyját egye meg!

Fillér Gábor visszafordult a stráfszekérhez, ledőlt a szénára, pokróccal takarózott. Nem tudott elaludni: kik ezek, hogyan kerültek ide, miért? Végiggondolta az elmúlt időket, maga előtt látta szülőfaluját, apósának, Major Istvánnak a mutatós házát és kovácsműhelyét, felesége szép arcát és fiát, a pufók Gáborkát is. Minél tovább emlékezett, annál éberebb lett.

Major István házában és műhelyében sokan megfordultak, munkát adtak a köpcös mesternek és segédjének, Fillér Bandinak.

A fiatal nagygazda, Váradi Mihály lovát patkoltatta. Elnézte az ügyes mozdulatokat, cigarettázott, megigazította a fején a zöld színű pörgekalapot.

- Rád is szép idők várnak, István bátyám - mondta kesernyésen a csontos arcú ember. - Nyakunkon a piszkos világ, ki se látszunk belőle.

- Tényleg nem - bólintott a zömök gazdálkodó és kovácsmester -, nekem igazán kijutott. Fityiszt sem ér már az életem - lépett közelebb komájához, s a bőrkötény mögött kidudorodott izmos karja a sötétkék atlétatrikóból.

Fillér Bandi hirtelen lelökte a nagykalapácsot.

- Fújják már megint a nótájukat - mondta mérgesen -, de én nem hallgatom: бүдös a csajka-rendszer, aki belép a kolhozba, feleségéből bárcás kurvát csinál..., dehogy hallgatok ilyen örülségeket. Okosabban töltöm az időmet - csapta be a műhelyajtót, s piszkos kezeslábasában, úgy ahogy dolgozott, a pártirodába sietett.

- Megint oda megy? - kérdezte a nagy erejű, nagy természetű Váradi.

- Ott lebzsel mindig. Szakasztott a bátyja, félcédulások, a semmit is készpénznek veszik. Csak a lányaimat ne szédítették volna meg. A nagyobbikat, Erzsikét kitagadtam, amikor cselédfajtát választott, nem lépheti át a küszöbömet. Az se érdekel, hogy rendőr lett a férje - törölte meg homlokát a kovács -, engem nem érdekel - rándult meg az anyajegye a szeme alatt.

- Az ám, Fillér Gábor mundért kapott - köpött a földre Váradi. - Meg fegyvert, hogy ránk süsse!

- A fiatalabb lánnyal sem bírtam, ezzel a Bandival esett szerelembe, hiába tiltottam. Mit kedvel rajta, annyira töves magyar? Most aztán várhatja esténként, az elvtársai új Miatyánkra tanítják, titkárt csináltak belőle - törölte meg újra izzadó homlokát a mester. Ferdevágású kékszeme volt, rövid és göndör haja a verejtéktől és a szállongó portól, vasreszeléktől kerek fejére tapadt.

- Az édesanyjuk taknyos istenit! Minket meg a sírba dugnak - dühöngött a darabos, vastag hangú gazda. - Elszedik a házat, a jószágokat, micsoda szemét világ köszöntött a magyarra? Azt is megszabják, mikor, mit egyél, hogyan dűljél az asszony oldalához!

- Nékem már záróra - legyintett szomorúan a barna bajuszú, középkorú Major -, nem nyithatom ki többé a kovácsműhelyt.

Előkereste a hatalmas lakatot, behajtott az ajtó két szárnyát, a vaspántot helyére igazította, és kattant a zár, mint a pisztolylövés.

Fillér Bandi a gyógyszerésztől kisajátított házban levő pártirodán várakozott. Brosúrák, plakátok, szobrok, egy kopott íróasztal, barna szekrény, páncélszekrény és székek alkották a berendezést. A fürdőszobában megengedte a vízcsapot, arcát és kezét jól beszappanozta, megmosakodott, törülközőt is talált. A tükör előtt megfésülte hosszú, barna haját, tiszta tekintetével elmosolyodott, s kivillantak erős, fehér fogai.

Fillér Gábor sötét, hátrafésült, dús haját szorította le két kezével, ahogy fel, s alá járkált egyenruhájában. Az öccséhez fordult, s meglátszott, hogy jóval magasabb.

- Hiába hirdettük meg az előadást, nem jönnek a kutyaháziak. Túl akarnak járni az eszünkön, ha nem hallanak a szövetkezésről, hogyan lépjenek be? - S már mérgesen hadonászott a tenyeres-talpas rendőr.

- Mehetünk haza? - fintorgott gyerekesen a kovácssegéd.

- Nekem is van sütnivalóm, a gyűlést megtartjuk. Lesz itt hallgatóság azonnal, arról gondoskodom!

Telefonált az iskolába, Bujdosó Albertnek.

A kefefrizurás és vékonycsontú Bujdosó kívülről tudta a regulát, kinek mi dukál. Fontos személyiségként cselekedett, őszinte, naiv lelkesedéssel. Katonás rendben sorakoztatta iskolásait, nótát vezényelt: „...Dózsa népe bontsd ki zászlód, itt a helyed...”, „Gábor Áron rézágyúja fel van virágozva...” „Sej, a mi lobogónkat fényes szellők fújják...!” A fiatal és lesunyt fejű, alacsony tanító elől haladt, hideg szemével olykor riadtan pislogott, kicsit bandzsított is, állandó menekülésre és támadásra készen. Kevés húsából kiugrott erős pofacsontja, s az egész emberkét alattomosagra, ravaszságra hajlamosnak tüntette fel.

Fesztes sorokban vonultak. Megtöltötték a pártirodát, figyeltek a vörös drapériás asztalnál ülőkre.

Fillér Bandi a zsebéből összehajtogatott papirost vett elő, amire ceruzával kimásolta az újság vezércikkéből a fontosabbakat, és most felolvasta: - Rohamosan drágul a megélhetés a halódó, nyugati országokban. A szocialista haza minden fia egyesíti alkotó energiáit az állandó fejlődésért, az ország felvirágoztatásáért. Arccal a jövő felé! Tömörüljünk a szövetkezetbe! - s homlokába hulló barna haját félresimította, s kételkedve beszéde meggyőző erejében, lángvörös arccal nézett az iskolásokra.

Tapsolás szakította félbe. A lelógó vállú, minden hájjal megkent Bujdosó Albert összeütögette a tenyerét, csatlakoztak a diákjai is.

Előadás közben változatosan, az eseményhez méltóan tapsoltak: először hatalmas taps, aztán erős taps, élénk taps, ismét erős, hosszas taps, hatalmas taps, hosszantartó taps, éljenzés.

Fillérek is tapsoltak, és mosolyogtak.

Otthon, a Major-házban vihar előtti csendben vacsoráztak. A családi asztalra tej és kenyér került. A vaskos kovácsmester váratlanul ezt mondta a vejének:

- Neked régen rossz, az emberek bizalmatlanul elfordulnak tőled, vagy hízelegnek, és a tyúkszemedre pályáznak.

- Ki bánthatna? Értük is cselekszem - tárta szét kezét a kovácssegéd.

- Az a jó, amit megszoktunk, amit hirdettek az idegen, és nem válik a javunkra - törölte meg tömött bajuszát a családfő -, lehetetlen, hogy a javunkra válna.

- Az egész falut szolgálja.

- Mások is prédikáltak már, hogy rajtunk segítenek, de magukhoz hajlott a kezük. Először kucukám-kucukám, ótán meg kuss ki te!

- Talpra állunk valahára.

- A muszáj-szövetkezettel? - csapott az asztalra ingerülten a kovácsmester, és szeme alatt rán-gatózott az anyajegy. - Azzal semmire se jutsz! - emelte veje elé a bal kezét, s eldeformálódott mutatoujjával a homloka felé bökött. - Gondolkozzál! Kenyérből sincs elég és csajka-rendszerről prédikálsz?

- A föld közös lesz, egy az egész határ.

- Közös? Nem osztották ingyen, megéheztünk minden rögéért - feddte Major Istvánné a vejét, ahogy a tejes bögréket mosogatta. - A hasunkon fogtuk meg az árát, édes istenem, és most elkótyavetyéljük? Azt is az állam veszi el, hiszen a műhelyre már kimondtátok az áment.

- Együtt művelik, együtt élvezik a hasznát. Többet, gazdagon terem, felvirágoztatja a mezőgazdaságot.

- Paszuly se lesz abból - rázta a fejét konokul a fekete markú gazda. - Úgy szeretjük a földet, úgy siratjuk, mint gyerek a játékát, és ti elveszitek? Alig lett a mienk, máris visszakozót fűjtök? Tegnap földosztás, mama rekvirálás, gyorsan változtatjátok a szűrötöket.

- Az élet újat követel, a haladás elsodorja útjából az akadályokat.

- Vagy elpusztítja. És még örülünk is?

- Néhány ember nem a világ - simította meg idegesen elválasztott, barna haját a fiatalember, és önmagával tépelődve, járkálni kezdett -, nem állíthat meg bennünket, választásra kényszerül és velünk tart.

- Muszájból? Férges gyümölcs az olyan.

- Előbb kényszerűségből, ha kell, aztán öntudatból.

- Kényszerzubbonyt kínálsz, fiam, s az benne a feneség, hogy elvárod, önként húzzam fel! Minek ellenezném a saját boldogulásomat? De ti vizitek a vagyonomat és tapsoltattok hozzá!

- Megvan ennek a módja.

- Nem értünk az ilyesmihez.

- Megtanuljuk.

- Meg ám, a másvilágon. Attól szőrös lesz a fogad - mondta a ritka hajú Major István, és a konyhaszekrényhez lépett.

„A kukacoknál lehetne már - gondolta a magas nyakú Filler Bandi dühösen, és nyílt arca elborult -, az ilyeneknek kiköthöghetem a tüdőmet.”

További veszekedésre számított, de apósa diplomatikusan hallgatott, bár óriási erőfeszítésébe került.

A legeslegújabb felszólításokat, adóhátralékokat böngészgette. Kockás füzetébe írta a végeérhetetlen számokat, léniával durván aláhúzta és összeadta. Keservesen kifakadt.

- Megint megvétettétek a saját földemet!

Álla alá támasztotta a tenyerét, eltöprengett az adókimutatások, bírságok, büntetések, kamatok felett. Összehajtogatta kellékeit.

- A földemről is elűztök? A műhelyt becsukattátok, azt hittétek, hogy kizsákmányoló vagyok. Megokosodtok még, csak megérjem - mondta, és becsapta maga után az ajtót.

A mozgékony kis Majorné a kályhánál tett-vett. Összepréselte hervadt, sárga ajkát, kék szeme könnybelábadt, és kicsi kezét ökölbe szorította. Nagyot sóhajtott, majd hirtelen a vejéhez fordult.

- Igazán nem tudsz segíteni rajtunk? Már egészen megkopasztanak, édes istenkém, mit kell még megérnünk?

- Semmit se tehetek.

- Pedig a te érdeked is, ha elhalunk, rátok száll minden, hiszen Erzsikét kitagadta, Fillér Gáborék nem léphetik át a küszöbünket.

- Egyforma mércével mérünk, anyám.

- A saját véreddel se kivételezhetel?

- Azzal se - túrt hajába a sudár Fillér Bandi elgondolkodva. - Se most, se máskor - mondta, és behúzódott a szobájukba.

Megviselten esett az ágyra, forgolódott, és a párnába fúrta a fejét. Fiatal felesége leengedte mézszőke, derékig érő haját, s hálóingben fészülködött. A fakeretes tükör előtt ült, olcsó krémek, kölni, rúzs és fésűk sorakoztak előtte. Sokáig bontogatta, fésülte haját, közbe-közbe laposakat pillantott az ágy felé, várakozóan, talán csak megszólal a férje. Aztán a kezét és arcát bekente krémmel, változatlanul nézegette urát, aki meg se mozdult. Az asszony már erőteljesebben szedte a levegőt, az orra remegett sértettségében, a hálóing megemelkedett formás, telt mellén, egy pillanatra felemelte a kezében a krémes dobozt, de legyőzte hirtelen indulatát, arcára gúnyos mosolyt erőltetett, majd elbiggyesztette száját, felállt, lassan, lusta macskajárással közeledett az ágyhoz.

- Szeretőt tartol, hogy rám se nézel?

- Szédült vagy - morogta férje a párnába.

- Látom, hogy haragszol, nincs egy jó szavad se hozzám, édes uracskám, egy simogatás, egy puzi már olyan nagy kívánság? Vagy erre sincs erőd?

- Zúg a fejem, tele vagyok gonddal-bajjal!

- Minek vállalsz annyit? Végül nem bírod és összeroppansz, akkor ki neveli fel Bandikát, az én szememfényét?

- Ki vállaljon akkor, a hitványa? Homokba dugjam a fejemet?

- Állandóan a pártban lebzszel! - csattant Terike hangja dühösen. - A bűdös ringyóiddal enyelegsz? Azt hiszed, nem tudom, mit csináltok, mire jó az egész? Ők talán különbek nálam?

Fillér Bandi szerette a családját, s megriadt az elhangzottaktól. Felült az ágyon, tágra nyitotta a szemét, mint akit rossz álmából ébresztettek, s belefelejtkezett felesége alakjába, a fehér hálóing alól kidomborodó combok vonalába, a sejtelmes, sötét foltocskába, a hasa alján. Édes nyál gyűlt össze a szájában, nagyot nyelt, s asszonya vékony derekáért kapott.

- Ekkora marhaságot kitalálni szép kis teljesítmény.

- Nem járok senki ajtajára utánad! - kiabálta türelmét veszve Terike, tekintet nélkül a sarokban alvó fiukra, s kék szeme könnybelábadt. - Úgy kujtorogjál, hogy elvágom a torkodat! - de hagyta, sőt akarta, hogy a férje ledűtse az ágyra, csókolja a száját, lerántsa a hálóingét, és a combjait szétfeszíthesse. Átölelte az ura fejét, tömpe ujjait a hajába túrta, teste megnyirkosodott az izgalomtól, élvezettel adta magát. Később, ahogy elgyengülve, csukott szemmel pihegett, elégedett mosolya alól suttogetta: - Jó veled, nagyon jó.

Az elhanyagolt fővárosi gyár falait, ablakait feketére festette az olaj és a por. Öreg gépek dübörögtek, a kovácműhelyből ütemesen hangzott a nagykalapácsok zaja. Biri Bertalan, a fiatal mérnök sötétkék overállban járt a fűrészporral szórt betonon, szemüvegét törölgette, ismerkedett új munkahelyével. A munkások futólag pillantottak rá, de megjelenéséből feltételezték, hogy fiatal kora ellenére is komoly és jóérzésű főnököt kaptak.

A raktárt drótkerítéssel különítették el a műhelyből, az ajtaja előtt munkások topogtak tétlenül, árukiadásra várva. Overálljuk feketén fénylett, az olaj vastagon belepte a szövetet.

Két kivénült esztergagépnél a téemkások tanakodtak. Kevés lelkesedéssel szétszedték a berendezést, szanaszét heverték a szerszámok, alkatrészek, a szerelők mozdulataiból a mérnök arra következtetett: ezek a gépek sem termelnek egyhamar.

„Ócska kóceráj az egész - gondolta bosszúsan Biri, és pirospozsgás arca lángolt -, az egyetemen nem erre készültem. Hol vannak a modern gépek és a munkaszervezés?”

Betért a műhelyből nyíló mellékhelyiségbe, ami egyaránt szolgált mosdónak és WC-nek. A lemezből készült öltözőszekrények is ott sorakoztak, ormótlan, nagy lakatokkal lezárva.

Ráérősen cigarettázó munkásokat látott. Visszafordult az irodába, amit szintén a műhelyből alakítottak ki, deszkafalakkal és ablakokkal, ósdi íróasztalon egy írógép, egy telefon. Innen jól látszott az üzem, mert a betonra dobogót tettek, és ez megemelte az irodaiakat - a mérnök megfigyelhette jól a munkát. Kicsit feszélyezte ugyan, de nem szólt, nem akarta megbolygatni a termelési rendet, a kialakult szokásokat.

Az irodában Csordás Mihály ült, aki ritkuló, barna haját elválasztva viselte, olyan erős és nyílegyenes választékot húzva, hogy magára vonta a figyelmet. Erős szemöldöke alól apró, barna szeme a papírra szegeződött. A ceruzáját rágtá. Biri Bertalan csak annyit tudott róla, hogy a közvetlen főnöke, üzemvezető, és Munkás-elvtársnak szólítják.

- Jó, hogy jössz, mérnök elvtárs, legalább ketten készítjük el - mondta megkönnyebbülve és erős kezével megtörölte a száját. Kifakult, de tisztára mosott kezeslábas munkaruhát viselt, s a középtermetű, kicsit pogácsaarcú és aprófogú ember rábökött az irományra.

- Micsodát? - lepődött meg a fiatalember, és megtorpant -, miről beszélsz, kérlek?

- Az újabb munkafelajánlásról.

- Ehhez nem értek.

- Én se nagyon, de te értelmiségi elvtárs vagy, egy hete léptél a gyárba, segíthetel.

- Mit írtál eddig?

- Az üzemünkben valamennyien elhatároztuk, hogy jobban megszervezzük a munkát, sztahavistákként többet termelünk és Sztálin elvtárs születésnapjára teljesítjük az éves tervet, ezzel is csapást mérünk az imperializmusra, erősítjük a béketábort, abban a meggyőződésben dolgozunk, hogy mindenki magának és a társadalomnak használ, és a munkatermelékenységével hozzájárulunk a szocializmus építéséhez.

- Honnan másoltad? - vigyorodott el Biri, és az arca újra lángolt - az újságból?

- Onnan.

- Ezt akarod elküldeni?

- Táviratilag. Csak azt nem tudom, hogy jó-e úgy: mindenki magának és a társadalomnak használ, vagy megfordítsam? Első mégis a társadalom, a többség érdekét kell nézni, igaz, elvtársam? - nézett tanácstalanul Csordás Mihály, és a ceruzával megvakarta füle tövét. - Vagy nincs igazam? Néked, hogy tanították az iskolán?

- Úgy tanították, ahogyan gondolod.

- Na, ugye, hogy igazam van?

- Igazad van - köszörülte meg a torkát a friss diplomás -, és ha hiba csúszik a számításba, nem teljesítjük a tervet, akkor mi lesz, kérlek?

- Az lehetetlen. Amíg olyan elvtársak dolgoznak itt, mint az a kövér, addig a fejünk se fájhat.

- A leglényegesebbek nem rajtunk múlnak, azokhoz pénz kell.

- Kezdjük azzal, amihez nem kell.

- Tegyük ládát az iroda falához.

- Ládát? - kapta fel a papírról tekintetét Csordás. - Minek az? - vakarta meg fejbúbját tanácstalanul.

- Az ötleteket, javaslatokat bedobhatják névtelenül.

- Minek levelezzünk? Megmondhatják szóban is az elvtársak, nem félünk egymástól. Röpgyűlést tartunk, máris kihirdetem.

Megszólalt a duda, az emberek leállították a gépeket, összeverődtek, közömbösen várakoztak, felültek az olajos, vasreszelékes munkapadokra.

Csordás Mihály az egyik satupadra állt.

- Elvtársak és elvtársnők! Mi sem maradhatunk le az országos munkaversenyben. Mindenki bátran elmondhatja javaslatát, hogy a tervünket túlteljesíthessük! Írásba foglaltuk a mérnök elvtárssal, hogy pártunk számíthat ránk, egész gyárunk egy emberként áll a munka frontján. Felolvasom a távirat szövegét... Elvtársak és elvtársnők...

A munkások hallgattak, megdöbbenően tekintettek egymásra. A vigyori képű és hordóhasú a halántékához mutatott, és félreérthetetlen grimaszt vágott.

- Nincs senkinek véleménye, elvtársak? A távirat szövegével egyetértetek? - harsogta a szónok, és diadalmasan körülhordozta pillantását az egybegyűlteken.

- Azzal igen, ha az anyagokat idejében leszállítják - dünnyögte valaki -, különben fújhatod a mozgalmadat, mint majom a dudát.

- Ne komolytalankodjatok, elvtársak, okos ötleteket várunk, szívbéli hozzáállást.

- Az állásidőt is küldd el a táviratban!

- Félnapokat ácsorgunk a szerszámkölcsonzóben!

- Üres a raktár, nincsenek alkatrészek!

- Értettük elvtársak, megoldjuk elvtársak - mondta Csordás ünnepélyesen, és mintha fogadalmat tenne, felemelte az egyik kezét.

Másnap kiemelték, és falura küldték szövetkezetet szervezni.

Biri a sztahanovista mozgalmat erőltette, a raktárra másik ablakot is vágatott, ne ácsorogjanak annyit a szerszámokért. Ennél többet nem tehetett.

Az esztergagépek még szanaszét heverték. A mérnök megállt a pókhasú lakatos előtt, megigazította a szemüvegét, köhécselt, hogy magára vonja a figyelmét.

- Nem tudják megjavítani?

- Szarból lehetetlen aranyat csinálni.

- Nem a véleménye érdekel, javítsák meg az esztergagépet! Értette?

- Ezekből? Hiszen úgy szedték össze az Ecserin!

- Két rosszból kitelik egy használható! - szólt eltökélten a mérnök. - Az is valami.

- Csak nem üzembiztos - dünnyögte az ezermeister, és a munkájához látott. - Te se fent hordod az eszedet.

Rövidesen termelt a gép.

Biri Bertalan összesítette a termelési adatokat, amikor váratlanul felharsant a duda, az emberek össze-vissza futkostak: - Tűz van, tűz van! - kiabálták -, leégett az esztergapad.

Füst és égett olaj szaga tódult be az iroda ablakán. A mérnök is rohant, de csak a csúfos végeredményt vehette szemügyre, a gép tekerccselése égett el először, tüzet fogott az olaj, hirtelen lángra lobbant a gép előtti olajos deszka.

A tűzoltók gyorsan eloltották a tüzet. Az egész műhely kíváncsian bámulta, csapatokba verődve tárgyalta az eseményeket.

- Maga a mérnök? - lépett Birihez egy civilruhás határozottan és rámutatott.

- Én.

- Kövessen!

- Dehogyan megyek, itt a helyem!

- Államvédelmi hatóság - mondta a szeplős képű Kun Sándor, ellentmondást nem tűrően -, az irodát nem hagyhatja el!

Biri Bertalan az ablakon át látta, hogy a munkásokat visszaterelik a helyükre, de néhányan a leégett esztergagép vázánál vizsgálódnak. Idegességében megsomolygott. Ki nem léphetett, az ajtónál egyenruhás rendőr őrködött.

Kun Sándor visszatért az irodába.

- Szabotázs történt - mondta határozottan. - Miért csinálta? Kije él külföldön? Felbérelték és tönkre akarja tenni a gyárat, meg a népgazdaságot?

- Szó sincs ilyenről, elvtárs! - köszörülte a torkát a hullámos, szőke hajú mérnök.

- Nem vagyok az elvtársa, nem is leszek! Szomorú napokra számíthat - mutatott Biri felé. - Ez az ellenség aknamunkája.

- Hol lenne itt ellenség? Egyszerűen legatyásodott a gyár, abban keresse a hibát!

- Ne játssza a gügyét! Ma egy gép, holnap már az egész gyár. Lebecsül maga bennünket.

- Erre specializálódtam az egyetemen - vette le idegességében szemüvegét és hunyorgott. - Más okot nem találnak a kinyírásomhoz?

- Ez éppen elég, az ilyenekkel nem teketóriázunk. - Biri Bertalant megbilincselve vitte el a meseautó.

Fillér Bandi zöld lódenkabátban, micisapkában, gumitalpú cipőben sietett a Fő térre. A zöldbe borult utcák megszépültek, az árokpartokon vastagra hízott a fű, az akácfák kivirultak, néhány elkésett gesztenyefa még virágzott. Az utak porát elnyelte a zöld. A Fő térre érve Józsa Bálint patikájába nyitott be.

- Szabadság! - köszönt a töpörödött gyógyszerésznek, sapkáját megbillentve, és pénzért kotorászott. - Készítsen vasbort, ultraseptylt!

- Nagy ember lett Fillér úr! - szolgálatkészen sürgölődött a patikus, ahogy megjegyezte -, óriási a pozíciója.

- Ne urazzon, az már kiment a divatból! A patikáját sem adhatjuk vissza, az állam a legjobb tulajdonos, s így a helyes.

- Micsoda romlatlan gyereknek ismertem, kérem, én még emlékszem rá.

- Ugyan, ugyan, nem szolgáltunk egy gazdánál.

- Azért még élhetek, hasznát veszik a fejemnek. Vagy azt is államosítják?

- Gúnyolódik?

- Óh, dehogyis, szerencsére kinőttem már a rövidnadrágos korból.

- Nem a tetszését keressük - tárta ki az ajtót -, azok az idők már elmúltak.

A pártirodán várta Csordás Mihály. Kopott, szíjjal kötözött papírbőröndöt szorongatott, használt, gumírozott esőköpenyben, övvel derekán érkezett, erős szemöldöke alatt mélyen ült barna szeme, nemes vonalú orrát apró bajuszpamacs emelte ki, vastag nyaka kilátszott a nagykockás ingből.

- Szövetkezőket keresek - emelte meg jelentőségteljesen a bőröndöt erős kezével, mintha abban hordaná a tudományát.

- Legfőbb ideje, lássunk hozzá! - helyeselt Fillér Bandi, s az asztalfiókból kékfedelű irkát húzott elő. - Hol alszik, szállást talált?

- Találtam, titkár elvtárs.

- Összeírtam, kikre számíthatunk. A cselédháziaknál kezdjük, ott lehetne a szövetkezet majorja, csupa szegény ember, nagycsaládosok.

- Nagyon megköszönhető, elvtársam. Én nem ismerem itt a terepet, s egyedül nem boldogulok.

- Az íróasztalt máris maguknak adom - mondta Fillér, és beszívta keskeny ajkát, elégedettségében. - Ne a semmivel kezdjék.

- Köszönöm az elvtársak és elvtársnők nevében.

- Megy majd minden, mint a parancsolat - szólt a titkár elgondolkodva, és halántékát dörzsölgette. - A nehézfejúek meg majd követnek - de ez a mondat már nem csengett olyan határozottan.

Fillér késő este botorkált hazafelé. Az egyik utcasarkon kilesték és fejbeverték. Eszméletét veszítette.

Amikor észhez tért, dagadt fejjel, kábultan a kerítésig mászott, megkapaszkodott, s görnyedve vonszolódott, a tarkója kegyetlenül fájt. Felesége éberén várta, meghallotta motozását a kapu kilincsén, nagykendőben és hálóingben eléje szaladt, ám ahogy megpillantotta, szájához kapta a kezét.

- Szent isten, mi történt?

- Elestem - szólt elhaló hangon.

- Verekedtél, kocsmáztál? Ilyen púpot nem árulnak az utcán. Vagy a kurváid miatt kaptad? - emelte meg a hangját, s hegyes álla megrángott a gyanúsítástól.

- Nincs nékem senkim, rajtad kívül - nyöszörögte a véres fejű férfi -, nem is kéne.

- A körmödre is koppintanék - ölelte át férje derekát, és betámogatta. A konyhában hokedlire ültette, a kályháról leemelte a lavórt, s aprólékosan megmosta a fejét, majd tiszta vízzel újra lemosta, ollót hozott, a seb körüli hajcsomókat levagdosta, jódtinktúrával bekente a seb környékét, az ultraseptyl port egy gézcsomagra szórta, a sebre tette, s egy női fejkendővel lekötötte.

- Most aztán mehetsz a bálba, édes uracskám - mondta az urának, és lefektette. Aztán hideg borogatást rakott a homlokára, az ágy szélére húzódott, simogatta Fillér erős kezét.

- Mindig az éjszaka vet haza, a fiad napközben alig lát, jó lesz ez így, Bandikám? Most meg a koponyádat akarták meglékelni - simogatta meg a férje busa fejét, és mellébújt az ágyba. - Holnap orvost hívunk.

Fillérné Major Terike még sokáig nem tudott elaludni, hallgatta a férje szuszogását, időközönként fájdalmas nyögéseit, szorongás fogta el, megérezte, hogy nagyobb veszedelem is leskelődik rájuk. Ki emel kezet olyanra, aki többszörösen visszaüthet? Nem egy ágról szakasztott bolond, hanem olyan elkeseredett ember, akinek már semmi se számít. Nem nézheti tétlenül, Bandika még kicsi, apa nélkül nem nőhet fel. Mi fájhatott az útonállónak? A téesz vagy a jegyrendszer, a beszolgáltatás? Kiderül-e egyáltalán?

A férje sem aludt.

„Nem hazudozhatok magamnak - gondolta -, ezt az ütest nem másnak, pontosan nekem szánták. Itt nőttem fel, ismernek, nagy méreggel emelhatték azt a botot. Miért, miben hibáztattam, kiknek ártottam? Senkit sem utálok, nem emlékezem, hogy bárki ellen is rosszindulattal, igazságtalanul jártam el.

Mégsem tetszik a képem. Vagy nem is rám haragszanak, hanem a múltjukat védik? Megzavarta őket, hogy az már nem lehet, ami volt, s ami meg bekövetkezik, ismeretlen és bizonytalan. Félnének, tőlem is tartanának? Ugyan, ugyan, hiszen a javukért dolgozom.

A csúfság megesett. Nyomoztassam a bátyámmal, hogy kinek és kiknek a lelkén szárad? Nagydobra verjük? Elkapják a gyanúsítottakat, végig verik a fél falut, az mire jó? Példát statuálni? Megszünteti a fájdalmamat, vagy utána jobban bíznak bennem az emberek? Aligha. Pedig követniök kell, ha tetszik, ha nem.”

Csordás Mihály vizitált. Láthatóan nem érezte jól magát a módos házban, ahol a titkár Major Istvánékkal együtt lakott. A szövetkezetszervező minduntalan a nagy ablakon tekintgetett ki az udvarra, ahol minden gazdagságról árulkodott.

- Az útonállót megismerte a titkár elvtárs?

- Elestem.

- Többen voltak?
- Nem tudom.
- Bolondnak néz? Akkorát csaptak az agyára, hogy megsántult. Elintéztetjük őket, a gyárban sem tűrnénk meg az ilyeneket, fogat-fogért, ez a törvény, elvtársam.
- Senkit sem hibáztatok, kimerültem és elzuhantam a téglajárdán - hazudta a beteg. Nem akart meghurcoltatásokat, veretéseket, bebörtönzéseket. Támadóját sem ismerte meg a sötétben. - Ne csapjanak cécot! - nézett nagy, barna szemével a gyári munkásra. - Nincsen annak semmi értelme.
- Szorulnak a kulákok!
- Nem ők tették.
- De megtennék! Miért védi titkár elvtárs azokat? Féljenek egy kicsit, anélkül nem hallgatnak ránk.
- Messzire úgy nem juthatunk.
- És minket verhetnek? Ezt már mégsem hagyhatjuk annyiban, ilyen hibát nem követhetünk el, felelősségre is vonhatnak érte az elvtársak.
- Igazságtalanságot nem akarok. Ők is csak emberek.
- Kezet emeltek magára, kezet emeltek a pártra! - izgett-mozgott a székén Csordás Mihály, felugrott, majd azonnal le is ült. - Elvesszük a kedvüket az ilyesmitől.
- Értik a gazdálkodást, földjük, lovuk, szerszámuk, velük együtt többre érünk.
- Furán beszél, titkár elvtárs, megzavar. Pártolja azokat, akik fejbe csapták, hiszen magának kellene megőrizni őket - állt fel tanácstalanul a középtermetű munkás, s elbúcsúzott, de az ajtóból még visszaszólt. - Nehogy minket abriktoljanak!

Fillér erősen gondolkodott, és a feje méginkább megfájdult.

Az ablakhoz lépett. Végiglátott az egész Major-portán. Büszkeséggel töltötte el, rendezettségéről, módosságról árulkodott minden. A kovácműhely az utca sarkán állt, külön épületben berendezve, tágas szin tartozott hozzá, alatta az elkészült kocsik, kerekek, ráfok sorakoztak, lejjebb az ólak, teheneknek, lovaknak, hízóknak és aprójószágoknak, tisztán, fehérre meszelve, kibetonozva az aljuk. A kertben krumpli virágzott, szilva- és diófák tartottak árnyékot, a kocs út mentén lucernának hagytak meg jókora darabot.

A verőfényes napon fiát, Bandikát pillantotta meg, kis locsolókannájával vizet hordott a virágágyásokra. A szép növésű gyerek fekete klottnadrágban, mezítláb, félmeztelenül téblábolt a nagyanyja körül. Legszívesebben kiszaladna hozzá, hogy ölebe kapja, meggyomrozza, de tudta, felesége a konyhában matat, s azonnal csatorálni kezdene: miért nem pihen, feküdjön csak, ha már egyszer ilyen csúnyán ellátták a baját!

Anyósa szakajtóban hozta a friss tojásokat. Kocogós járásával, apró termetével, őt már kovácsinas korában is ámulatba ejtette. A széles, hosszú és csempézett gangon asztal és fonott székek sorakoztak, oda tette le a kosarat és újra az udvar hátuljában termett.

Fillér kegyetlenül unta már a tétlenséget, hálóingben ténfergett még egy keveset, aztán az ágyba bújott, ne érje szó a ház elejét. A szobát szépen berendezték, páros ágy, páros szekrény, éjjeliszekrények, fakeszes tükör Terikének, asztal, székek, drága szőnyegek, igazán otthonossá vált. Bandika is velük aludt egy zöldmintás díványon. A párttitkár bekapcsolta a világvevő rádiót, s meghallgatta a legújabb munkasikerekről szóló híradásokat.

Gyógyulása után a helyettese, Bari Ödön gúnyosan megkérdezte tőle:

- Tán bediliztél? Úgy nézel ki, mintha onnan, a diliházbul szalasztottak vóna.

- Nincs időm tréfálkozásra.

- Nekem tán van? Alakítjuk a téeszt, apósodat vigyük bele, lesz mindjárt kovács és kulák is. Ű kék oda.

- Agítáлом, de nem hajlik.

- Rosszul dógozol, titkár elvtárs. A kemény diókat megtöröm, aszondom, nyomás a kollektívába, befelé az anyátok jó istenit, mert megagyallak benneteket! Mennek is ész nélkül.

- Ugyan, ugyan, nem lóverseny ez - szólt Fillér Bandi erélytelenül és megrémülve -, s az embereket se kell ijesztgetni.

- A fírgesét kiirtjuk, néked magyarázzam? Kizsákmányoltak, cserében elmuzsikáljuk a nótájukat, szíp szóbúl úgysem értenek.

- Hajlanak, csak türelem kell.

- Pocsékoljuk az időnket? Turbékoljunk? Apósod se hajlik, pedig igyekezhette, akinek nagy beosztásban a két veje, elől haladjon.

- Eljön annak is az ideje.

- Gyáva vagy te, nem élharcos, a gazdagok szekértolója. Megtívesztettél, mézes-mázos szavaiddal közibénk furakodtál - mondta dühösen a cigány, s jobb kezével hadonászott -, de vége, becsukhatod a bótajtót, leváltottunk és a kizárásodat is javasoltuk.

- Önkényeskedtetek? - kérdezte Fillér, és félni kezdett. Átlátszó és tiszta életére gondolt, a jövőre, mit hoz, ha Bari Ödön parancsolni kezd.

- Mégis, hogyan gondoltátok?

A barna képű gúnyosan mosolygott.

- Mit játszod az együgyűt? Gyűlésen döntöttünk a sorsodról.

- Milyen vád alapján?

- Az osztályellenséghez húzol, nem vagy se szegíny, se igazi kommunista. Elárulod az ügyünket.

- Hazugság, ocsmány rágalom - tiltakozott Fillér pirosra gyúlt arccal. Az iroda falához támaszkodott, s elhagyta az ereje, a feje zúgott, a száját beharapta. - Tudod, hogy nem igaz.

- Te papolsz az igazságrúl, oszt közben kastélyban hálsz?

- Nem bíztok bennem? - kérdezte Fillér, és megvastagodott ujjait ökölbe szorította -, nem akartok hinni? A bátyám mit szolt ehhez?

- Tanfolyamon van.

- Nem hagyom annyiban, velem nem lehet könnyen elbánni! A Rákosi-titkársághoz fordulok.

- Berezeljek? - fonta keresztbe két karját a fekete bajuszú, tömzsi ember -, zsírosat eszel és szarsz a proletárookra, ídesapám. Csak a vagyont akarod megmenteni. Azt se árultad el, ki keresztelt meg az utca sarkán.

- Jegyzőkönyv készült! - védekezett még szánalmasan a nagyszemű kovácssegéd.

- Csinálhatsz vele, amit akarsz! Még oda is elviheted.

Fillér Bandi tétován tekintgetett az ismerős falak, a használt bútorok között. Mihez kezdjen? Rendezgette cókókáját, szakadt, vállsziyas aktatáskájába rakosgatott. Hihetetlennek tűnt az egész, elfogadhatatlannak, félresöprik, amikor a legjobban dolgozik? Bűnös, mert jót akar? Útnak rajta?

„Harcolni fogok - gondolta eltökélten, ahogy kilépett a pártirodából és a Major-házba indult. - Ilyen könnyen nem adom fel.”

Otthon a szobába zárkózott, révedező tekintettel bámult a padlóra, karba tett kézzel üldögélt, hagyta, hogy múljon az idő. Használt táskáját az asztalra tette, szedegette a kék borítójú füzetait, feljegyzéseit, ceruzáit. Betűzte a sorokat. A páros szekrényben lelt helyet irkáinak, táskáját a kemence kuckójába csapta.

„Megint megkaptam - gondolta elkeseredve -, ennyire hitvány ember lehetek, hogy hol az egyik, hol a másik rúg belém? Nem ezt hittem magamról. Akkor meg miért történhet ilyesmi? Ha velem megesett, másokat se kímélhetnek. Dróton rángatóznék? Hiszen nem ezt akartam. Félrelöktek, de mi lesz a vége, az acsarkodó Bari üthet-verhet? Nem tűrhetem, kivizsgálást kérek az ügyben.”

Eleven eszű apósa köhécselt az ajtóban. A műhelytől szaladt fel, s ahogy megpillantotta Bandi savanyú ábrázatát, sejtette, hogy kellemetlenség érte vejét. Megvakarta szőrös mellét, és ezt kérdezte.

- Kiestél a virágkosárból?

- Az igazamat nem hagyom, olyan aztán nincsen!

- Nincs itt igazság sehol, talán még az égben sem.

- Ugyan, ugyan, ha egyenlőség van, igazságnak is lenni kell!

- Jól kifizettél! Persze, hogy egyenlők vagyunk, csak vannak köztünk egyenlőbbek - legyintett a kovács, ment a dolga után, de még visszafordult. - Idővel majd észreveszed.

Fillér Gábor lakáshoz jutott. Az öreg Váradi egyik üres házát négy család foglalta el. A szobakonyhában szétnéztek, és a rendőr zöld katonaládáját a padló közepére tette.

- Ez az - mondta lelkesen feleségének, Erzsikének -, fedél van a fejünk felett. - Levette sapkáját, megsimította hátrafésült, dús fekete haját.

- Sokáig akarsz itt élni? - húzta el a száját a barna hajú, nyúlánk asszony, és az arca pirosodni kezdett. Makrancos kis szája megnyílt, és kivillogtak fehér fogai. Kendőben, rövid kabátban, a meleg szoknya alatt pamutharisnyában, lapos, gumitalpú cipőben állt a feketére koszolódott szoba közepén. „Alig nagyobb ez, mint a malacól” - gondolta.

- Egészen tetszik, de találunk majd szebbet, kényelmesebbet is.

- Kinek fizetjük a lakbért, Váradiéknak?

- Az előjáróságnak. Ezentúl már ez a ház sem a gazduramék tulajdona - mondta erélyesen, megnyalta száját, és erős szemöldökét hirtelen összeráncolta, arca haragosnak tűnt, szeme elborult és sötétebben csillogott.

A fiatalasszony fonott szatyrot lóbált a kezében, s annyira megijedt a hatóság által kiutalt lakástól, hogy nem merte elgondolni sem, miként rendezi be. Régebben, amikor még a szülői házban élt, gyakran megfordultak náluk Váradiék, mert törekvő apja is a falu elejéhez tartozott. Ki hitte, hogy egyszer még a Váradi-házak egyikének a sarkába szorul, a tulajdonosok akarata ellenére, s még örülnie is illenék, mert végre valahára vége az árendáskodásnak, az albérletből albérletbe való költözködésnek. Szorongás fogta el, arra gondolt, majd gúnyolód-
nak Váradiék, leszedik róla a keresztvizet, ha egyáltalán szóba állnak vele. Ez a mamlasz férje is legalább a ház felét kérné, ha már így adódott, egy rendőr azt igazán megteheti.

- Hiszed is, hogy felvirrad ránk?

- Erősen hiszem.

- Apámat miért büntetitek? - kapott idegesen a hajához a barna, diónagyszemű asszony -, kinek ártott, hogy így megnyúzzátok!

- Nem én döntöttem róla, de nem is elleneztem!

- Egy jó szavad sincs az érdekében?

- Nincs.

- Mit csináltok vele?

- Ahogyan érdemli a sorsát, úgy boldogul.

- Mi is? Úgy gondolod, hogy mi is?

- Az édig nőhetünk, most se vagyunk akárhik, a kutyafáját.

- És mi az ára, Gábor? Semmit sem mérnek ingyen - komorodott el a szép Erzsike, szatyrárt a koszos padlóra tette, s hosszú ujjával megsimította férje borostás arcát. - Félek a rendőr-
ködésedtől, de ha már eladtad a lelkedet, akkor add el teljesen, legalább a fiunknak könnyebb legyen.

- Eddig nem is éltem - mondta a rendőr határozottan, fel s alá járkált az üres lakásban. - A gazdagok belém törölték a lábukat. Annyit változott a sorsom, hogy ép ésszel alig felfogható. Jó kezekbe adták ezt a fegyvert - csapott tenyerével a pisztolytáskájára.

- Gáborka alig ismeri apámat, anyámat. A szüleinket, nagyszüleinket is megtagadtatják velünk? így mire jutunk?

- Major Istvánna mit parolázzunk? Amikor hozzám jöttél, kitagadott, engem emberszámba se vett - borult el a fekete szemű rendőr kedve. - Miért? Annyira nagyra látott, hogy suba subához, guba gubához?

- Ki törődik már azzal? Nem érdekli őt, csak a föld és a műhely, hogy dolgozhasson! Minek kínozzátok? Rossz kovács talán, felesleges a munkája? Dehogy! Szép a háza, hát lehetetlenné teszitek.

- Egészen más az ábra, egy ujjal se nyúlunk hozzá!

- A szemem kisül a szégyentől, hogy koldusok sorsára jutottam. Ráadásul az apámból is csúfot űztök. Ha olyan nagyra vagy az egyenruháddal, akkor miért nem segítel rajta? - kérdezte síró, magas hangon az asszony, s az ablakhoz fordult.

- Azt nem tehetem, Zsóka - s békítőleg megölelte a feleségét, aki kibújt kedveskedő mozdu-
latából.

- Ezt a kriptaszagú odút lakhatóvá kell tennünk, nem szívesen halnék meg a falai között. Még a krajcárokat is a fogamhoz verem, csak jussunk már előbbre!

- Nekünk minden sikerül, meglásd, hogy sikerül.

- Sikerüljön is, éppen ideje - enyhült meg a ritkaszerű asszony, s az ajtóhoz kísért a férjét, aki szolgálatba igyekezett.

Ahogy egyedül maradt a sivár lakásban, sírva fakadt. A fonott szatyrára roskadt a szoba közepén, arcát két kezébe temette, s könnyei végigpatakzottak anyajegyes arcán. Testét megmegrázta a zokogás, csuklani kezdett, hirtelen eszébe jutott, hogy vizet kellene innia, de itt egy korty sincsen, az udvari kútból felhúzhatna egy vödörrel, ám azt a vizet ő le nem nyeli. Befogta az orrát, megszorította, s ettől megszűnt a csuklása, sírása is alábbhagyott. Keskeny orra vöröslött a szorítástól, amikor letörölte könnyeit.

„Ezt érdemeltem én a sorstól - gondolta -, hogy még egy elfogadható lakásom se legyen? Ennyire büntet a házasságomért? Szívem szerint választottam, mit bántam akkor, kiféle, miféle Fillér Gábor, szó nélkül követtem. Kijutott a jóból, olyan szoba-konyhában húzódtunk meg, hogy amikor Gáborka megszületett, már levegőt se kaptunk. Hiába könyörögtem, békülünk ki a szüleimmel, apám biztosan megbánta már, hogy ellenségesen viselkedett az esküvőnkért, s költözzünk a Majorházba, kényelmesen elférünk, az uram makacs természetével nem bírtam. Annyi év, várakozás után kiutalják ezt, kiszűrik a szemünket ezzel a koszfészekkel - úgy érezte, hogy megfullad, felpattant dühösen, kitárta az ablakokat, legalább levegőt kapjon. - Lopakodva, sötét este kopogtathattam anyáméknál, de nekik is bealkonyult, csúfosan beborult az ég, senki nem húzhatja ki a tüskét a talpukból.

Ragaszkodom ehhez a melákhhoz. Áldott jó ember, kenyérre lehet kenni, azt se bánja, ha a sor végére kerül, holott elől a helye, csak ne lenne élhetetlen.”

Kifordította a szatyrát, elhasznált, kötött mellényét nézegette, majd letépte róla a gombokat, s a padló közepén hagyta. A szatyrot kivitte a konyhába, s az udvarról vödör vizet hozott be, szétlöttyintette a szobában, csörgött a vödör lánc, de nem törődött vele, lehúzta harisnyáját és cipőjét, szoknyáját felgyűrte és combjai közé szorította, a padlóra térdelt, lehajolt és csutakolta, mosta körömszakadtáig.

A rengő csípőjű Váradi Mihályné a betonjárdán tolta a fél oldal szalonnákat, amikor a buzgó, vastag nyakú rendőr megcsípte a mellékutcán. Igazoltatta. Megnézte a zsákkal letakart szállítmányt, gondterhelten ingatta a fejét, körüljárta a talicskát, mint aki nem hiszi a tényállást.

- Feketézik? Már megint gazdulni akar? A kenyeret felvásárolja a boltból és a disznóival eteti meg.

- Hová gondol? Szép kort akarok megélni.

- Minek csinál ilyeneket, kinek güzül még mindig, a kukacoknak?

- Beletenné abba az ülepét.

- Az örsre kísérem - mondta Fillér Gábor keményen, és idegességében megizzadt a tenyere -, ott majd beszélgetünk.

- Ajjaj, ne szégyenítsen már meg, haladjon előttem!

Zörgött a talicska, a húsos, fekete szemű és fekete hajú asszony nyaklóval tolta. Megvető mosollyal igyekezett a rendőr után, s a mosolyból lassan alattomos, gyűlölködő pillantás vált, hamarjában arra gondolt, neki tolja hátulról a talicskát, amikor összeesik, beleveri a fejét a

járdába és elszalad. A szégyen és megaláztatás erőt adott neki, úgy érezte, hogy szembeszállhat Fillérrel.

Minek? Ő és a családja húzná a rövidebbet. Mégsem hagyhatja magát ennek a zöldfülűnek, aki gyerekként náluk szolgált. Túljár az eszén. Az őrsre kíséri, lássák valamennyien, mit talicskázik Váradiné? Kész a szenzáció, feketézik a kulák, börtönbe vele. És ha köveket tolna, kővé változna a szalonna? Addig-addig ügyeskedett, míg fél kézzel elérte a fél oldal szalonnát, határozott mozdulattal leemelte a másiktól, s bedobta az alacsony kerítésen. Még kétszer sikerült ezt a mozdulatot megismételnie.

Fergeteges röhej támadt az őrsön, az üres talicska láttán. Fillért elöntötte a vér.

- Hová tette a szalonnát? - kérdezte dühösen, és hadonászott. - Azonnal mondja meg! - s érezte, hogy megnedvesedik a tenyere.

- Megettem, de olyan kevés volt, hogy jól se laktam tőle - tette csípőre kezét a nehéz kontyú Váradiné. - Enni talán csak szabad, vagy már azt is tiltják?

- Feketézni akart, vinni akarta ezt is a fővárosba ugye?

- Csak álmodta az egészet.

- Rossz álom lesz az valamelyikünknek.

- Ennyivel nem üzletelek, mert a fél fogamra kevés.

- Találkozunk még, de megemlegeti, az holtbiztos.

- Nem akármilyen asszony Erzsike - mondta a huncut, turcsi orrú gyanúsított; könnyű, szürke kartonszoknyában, lapos sarkú cipőben és fehér blúzban távolodott -, szóljon neki, ha úgy odavan.

- Ezek mindig harácsolnak - morogta a tenyeres-talpas rendőr szégyenében. Hanyag mozdulattal rántott a fegyverén -, de az én eszemem nem járnak túl.

Este öreg teherautó tolatott a Várad-udvarba. A lámpái kialudtak, és az ülésről ifj. Sajtó Flórián meg a felesége kászálódott elő. Olcsó, de új ruhát hordott a fiatalember, nyakkendőt, s ha kinyitotta a száját, rögtön kitűntek előreugró, kiálló fogai.

A kamrában felhalmozva várakozott az áru: hízott libák, hízott kacsák, megkopasztott tyúkok, sertésoldalak, tojás, kolbász, szalonna.

Az üzletet hamar megkötték, és a sötétség leple alatt már rakodtak is.

- Apád hogy él? - kérdezte Váradiné az összenőtt szemöldökű, pantallós fiatalembert. - Régen láttam.

- Gyengélkedik.

- És a bolt? Eltart hármótokat?

- Ki vásárol manapság? A vasbolt nem üzlet, amikor ennivaló sincs. Ez az áru - mutatta a hízott baromfit és a feldarabolt sertéseket - szintiszta aranyat ér.

- Babátok mikor lesz?

- Arra még várhatunk - mondta a cérnavekony, erősen kölnizett fiatalasszony.

A rendőrök elállták a kijáratot, Fillér Gábor önelégült arccal lépett a gyenge fényre. A ház sarkánál himbálódzott a csupasz villanykörte, a tetszetős lakásból vékony, szigetelt drótszál vezette ki az áramot.

A tüskés hajú, malacképű Váradi Misike kidugta fejét a gépkocsi ablakán, az ülésen ugrált, ahová a kavarodás közepette lopódzott, kerek, kis szeme boldogan fénylett. A felfordulásban senki sem figyelt rá, de a pöttöm gyerek a lefojtott feszültséget megérezte, s az egyenruhás rendőrök sem ébresztettek benne túl nagy bizalmat, mert óvatosan lemászott a gépkocsiról, az ajtó mindkét oldalon nyitva maradt, s az apjához oldalgott, majd szorosan a combjához simult.

- Ez aztán a szállítmány, azt hittem, az egész faluban sincs ennyi élelem - morogta Fillér, ahogy a teherautóra fellépett, s írogatta, mit talált ott.

- Inkább éhezzen a főváros? - pattogott Flórián.

- A hangya is gyűjtöget, minket miért nem hagynak? - szorította ökölbe kezét Váradi -, hányszor kopasztanak még meg?

- Törvénytelenül üzérkednek, más meg éhezik, jegyre se látja a zsírt meg a szalonnát.

- Arról talán tehetek? Nincs beleszólásom semmibe, úgy packáznak velem, ahogy a kedvük tartja.

- Éppen a közellátás érdekében...

- Tartsa a száját, mert megjárhatja!

- Igenis, kérem.

- Mi mást csinálhatnánk? - legyintett a gazdagparaszt, pörge kis kalapját feljebb tolta. - Mi a jószagú atyaúristent?

Fillér Gábor beharapta a száját, lassan, szálkás betűkkel körmölte a jegyzőkönyvet. Aláíratta velük.

- Ezeket a nép nevében elkobozzuk!

- Kinek a nevében?

- Hallhatta.

- Mit csinálnak, apa? - kapaszkodott Misike az apjába.

- Büdösítik a trágyadombot.

- Összekötjük a bajuszunkat, ha provokál.

- Nem csinállok olyat, nem is értek hozzá, egészen máshoz lenne kedvem.

A rendőrök elvonultak a teherautóval és a hatósági hússzéknél lerakodtak. Aztán Flóriánék az üres tragaccsal mehettek az orruk után.

A bolt előtt hosszú sor várakozott, Fillérné Major Erzsike után Fekete Ibi állt. A szép lány egyedül élt a szülői házban, anyja a háború alatt meghalt, apja meg a fővárosban dolgozott, nem mutatkozott a faluban. Az alacsony termetű, ringó járású fruska, koromfekete hajával és szemével hatott már a férfiakra.

- Miből élsz, Ibike? - kérdezte tőle a rendőr-feleség kíváncsian és együttérzéssel. - Nem lehet valami hej, de rózsás életed.

- Csipkeverésből, meg amit édesapa küld.

- Félsz egyedül?
- Megszoktam.
- Jársz valahová?
- Sehová, csak bevásárolni.

A hússzékéből Ibi a postára ment, az apjának írt levelét a piros ládába dobta. Kék kardigánban, szürke szoknyában, kék antilop cipőben, csuhéjból font szatyrával gyorsan átkocogott a Fő téren.

A jóvágású, sudár növésű, kék szemű és gesztenyebarna hajú Fekete Attila meghaladta már az ötvenedik évét. Pesten segéd munkásként tengett-lengett, bakancsban, overállban keverte a maltert, talicskán tolta szaporán a mesterek keze alá.

Munkaszünetben félrevonult, hátát nekivetette a téglafalnak, hagyta, hogy a nap arcába süssön! Hasonló korú társa, Nemes Áron telepedett mellé.

- Régen szabadultál? - kérdezte Fekete, az egykori csendőr főhadnagy. Már reggel látta az új segéd munkást, intett is a fejével, de nem árulták el a többieknek, hogy ismerik egymást. Vegyes érzelmekkel fogadta egykori bajtársát, örült a viszontlátásnak, de fel is zaklatta. Ezen az építkezésen - sokadik munkahelyén -, nem háborgatták annyira a múltjával, s úgy érezte, aránylag eleget keres ahhoz, hogy éhen ne haljon, s aránylag szabadon is lélegezhet. Idővel majd csak javul a helyzete, a kislányát, Ibikét Pestre költözteti, vagy még messzebb a szülőfalutól, valamelyik dunántúli városkába, ahol senki nem ismerheti őket és jótékony feledés borul rájuk. Nemes megjelenése mindezt beárnyékolta.

- Két hete, kérlek alássan - válaszolta Nemes. - Felügyelet alatt állok, nem hagyhatom el a fővárost, testvér.

- Simán szabadultál?

- A régi dolgokról nem tudtak. A háborúban meg parancsra cselekedtem, végig beosztottként, a feljebbvalóim felelősek mindenért.

- Kint maradhattál volna Nyugaton.

- Te is - bólintott a széles vállú jövevény, s tömpe orrát megvakarta. - Most ihatjuk a levét.

- A lányoméért jöttem vissza, így is ritkán látjuk egymást.

- Kivárom az alkalmas pillanatot, és elrepülök - a jól összegyűrt férfi keze mozdításával a madarakat utánozta -, nem teketóriázok sokat. Nem a mi hazánk már ez többet, eladták ezt testvér, nincs már itt keresnivalója a magyarnak. Egymástól is tarthatunk - fürkészte társát Nemes, kerek, pimasz szemével belecsimpaszkodva, arra gondolt: csak nem szervezték be a vörösök, hogy őt, meg a hasonlókat figyelje és lebuktassa?

- Változás is lehetséges - tárta szét a kezét Fekete Attila.

- Az nem lesz. Megkopasztották a mezőt, most nőni hagyják, testvér, hogy gazdagabb termés legyen. Minket viszont bármikor begyűjthetnek az ávosok, előkaparhatják a gyöngyvirágos múltunkat, új vádakat találnak a bíróságnak, s mire felocsúdunk, nem kapunk levegőt.

- Megszelídülhetnek. Ezt látod, jobban is szeretném, inkább egymás mellett élünk, mint egymástól pusztuljunk el - vallotta be fáradtan Fekete. - Igazán nem bánám, ha öregségemre békén hagynának.

- Nincs pardon, vagy ők, vagy mi! Ezt az egyszeregyet gyakoroljuk már jó ideje, kérlek alássan. Csak nem törtek be?

- Nem, de beleuntam az egészbe. Élni szeretnék még, a lányom boldogságát látni, hiszen végtére is apa vagyok, s eddig vajmi kevés öröme telt bennem.

- Amíg élek, mindig reménykedek - mondta elgondolkodva a kopaszodó Nemes -, ezt a maradék országot mégsem falhatják fel az idegenek. Én azt meg nem látom, inkább a tulajdon két kezemmel szűrom ki a szemem világát.

Az építkezésen kolompoltak, kezdődött újra a munka.

A békaarcú Sajtos Flórián fővárosi üzlete jobb napokat is megélt. A forgalmas mellékutcában hatalmas, de kopott betűk hirdették: Sajtos Flórián és társa vasedény-kereskedés, fölötté vékony deszkatáblán: vasbolt. A bejárati ajtó két oldalán kirakatok, edények, apróbb szerszámok, szögek és kovácsoltvas-árak porosodtak. A repedezett, festékhullató ajtó fölött sárgaréz csengő szólt. A padló kiszáradt, nyikorgott a léptek alatt.

A pulnál ódivatú pénztárgép tornyosult, mögötte gubbasztott a nyomoréklábú, felpuffadt kereskedő. Gyufaszálakat rakosgatott unalmában a pulton, különböző alakzatokká formálva. Néha felkapta a fejét, a poros polcokra bámult, majd újra játszani kezdett.

A kőrútról hörgő autóbuszok és villamosok moraja hallatszott.

Meglibbent a függöny, és a hátsó bejáraton az alacsony, ifjú Sajtos Flóriánné lépett elő. Álmosan dörzsölte a szemét.

- Szóval tettenérték? - nézett menyére lekicsinylően a boltos. - Nem tudtatok egy kicsit vigyázni? Ilyen ocsmányul lebukni?... Sokba kerül ez, ki tudja, mennyibe?

- Maga is úgy járna! Innen könnyű prédikálni.

- Ezzel nincs vége az ügynek, számíthatunk a következményekre. Vallattak?

- Nem, csak a jegyzőkönyvet írtuk alá - nyomkodott az állán egy pattanást a kócos, egyszálbélű fiatalasszony.

- Aztán mi történt? Megfenyegettek?

- Lerakatták a hússzéknél az egészet, egy árva tojást se hozhattunk el.

- A rendőrségre nem vittek benneteket?

- Nem.

- A jegyzőkönyvbe mit írtak?

- A tényeket, apa, név és lakcím...

- Fene enne meg a fajtájukat! Az ilyenek persze nem tudnak elpusztulni nyomorékká lenni, dehogy tudnak.

- Apuka, miért gyűlöli, akiket nem is ismer?

- Miért szerethetném őket? Valahogyan védekeznem kell ellenük, mert különben eltaposnak. Furcsa lenne, ha én másképpen vélekednék, nem gondolod?

- Nem.

A fiatalasszony otthagya az apósát. A régimódi boltos szomorú, lehangoló látványt nyújtott, akár az üzlete, ami már magában elriasztotta a vevőket, akik különben sem tolongtak. Hetek óta nem nyitottak be az ajtón.

A kereskedőnek aránytalanul nagy fej jutott, tüskés, apróra vágott haja ezt kiemelte, barna kabátja alatt mellényt viselt, jól látszott a fityegő, arany óralánc, kigombolt ingéből vastag, fehér bőrű nyaka türemkedett elő, a lötyögő pantalló elrejtette gyermekparalízises lábait. Leginkább két térden csúszva közlekedett, azt a benyomást keltve, ez az ember a fenekénél kezdődik, azon jár, kel és ül.

A bolt pangott, rosszabbul már nem mehetett. A készletek leapadtak, porosodott az áru a polcokon. A nyomorék kereskedő már beletörődött sorsába, óraszám rakosgatta a gyufaszálakat a szürkére festett pulton, elviselhetőbb perceiben szebb napokra gondolt, amikor megnyitotta üzletét, bőséges árukészlettel látta el, s hinni tudott a jövőjében. Igénytelen emberként csak a kereskedésnek és a fiának élt, aki hamar anya nélkül maradt. Megszokta a nehéz időket, arra rendezkedett be, csak a gyereket fel tudja nevelni, annyit keressen, amennyi két szájnak éppen elég.

Már maga lábán járhatna a fiú, de idekötötte a bolthoz, s így aztán mindkettőjüknek egyformán bealkonyult. Próbálta eladni az üzletet, de senkinek sem kellett. Az államosítás után minden maradt a régiben, ő is, az üzlet is, csak a cégtábla változott, ám ezzel mintha megpecsételték volna az öreg sorsát, nem kapott többé új erőre.

Nehezen igazodott el az új világban, a nyomorék kereskedő tájékozódási képessége és üzleti szelleme lehanyatlott, hétszámra szót se váltott idegenekkel, csak bámult ki az utcára és a gyufaszálaival babrált. Aztán jó ötlete támadt: faluról hozat fel élelmiszereket, számítását megtalálja benne, fellendíti a vasbolt forgalmát is. A város még nem lakott jól, feketézők ügyeskedtek, ilyen alkalmat nem hagyhat kihasználatlanul. Az öreg teherautójukon fia és menyje többször falura utazott, a régi ismerősöktől beszerezték a friss árut.

Sajtos most sóhajtott. Várakozott. A gyufaszálaihoz sem nyúlt. Az ajtóhoz csúszott, kiguvadó szemét az üveghez nyomta, merően bámult az utcára, de ott sem történt semmi. Néhány gyérkoronájú fa zöldellt, a fekete házfalak előtt szeméthalmok bűdösödtek, s a megszorult melegben papírhulladék sárgult.

- Csak én egészséges lehetnék... rajtam nem fogna ki semmi sem. Nem megy az üzlet? Másikba fognék, harmadikba, negyedikbe... de csak, hogy üljek, bámuljam, meddig apad a tányéromban a leves, mert ilyen idők járnak, mert nincs ez, nincs az... Adnék a pofájukba... - kivörösödött a nagy feje, gutaütés kerülgette, s az előbbi, sajnálivaló nyomorék most visszataszítónak tetszett, még a szeme nézéséből sem látszott jó, alattomos fények gyúltak benne, az orra kitégült, a feje meg mintha növekedne, s valóban felfújódott békára hasonlított, aki undorral tölti el a közelében levőket, bár mindannyian jól tudják, sem a látvány, sem az ellenszenv nem félelmetes, csupán torz fintora a sorsnak, amelyre legyinteni lehet, s könnyű szívvel hátat fordítani.

Sajtos visszacsúszott a pult mögé. A sarokban elérte a vízcsapot, megnyitotta, tenyerébe engedett egy kevés vizet és az arcára lötytyintette. Felfrissült. Tiszta zsebkendővel megtörölte az arcát, s a kezét, majd újra elfoglalta helyét a pultnál.

A vörös szemöldökű, magas Kun Sándor lépett az üzletbe. A kereskedő szolgálatkészen fordult feléje.

- Mi tetszik?

- Maga Sajtos Flórián?

- Születésem óta, kéremszépen.

- Államvédelmi hatóság. Beismeri a bűnösségét?

- Beismerek mindent, kérem, amit csak akar.
- Ez nem kihallgatás, csak tájékozódni szeretnék. Mióta csinálják?
- Alighogy megkezdtek.
- Ne beszéljen mellé, mert piszkosul megjárhatja! Felderítettük az ügyet, mi mindent tudunk.
- Tudom, kéremszépen, hogyan tudnám, de csak a legjobbat akartam, embertársaimon segíteni, ahogy lehetséges. A bolti forgalomtól éhen pusztulunk, kell egy kis megélhetés, mert ugye, a fix fizetés, abszolúte kevés - hadarta a kereskedő, és egy pillanatra sem vette le kidülledt szemét a szétálló fülű, vörös nyakú látogatóról.
- A haszonszerzés vezette?
- Csak a jószándék, kéremszépen, mert azért, hogy a lábam ilyen sete-suta, még élni akarok.
- Politikai okok nem játszottak közre? Külföldi mesterkedés, szabotázs előkészítése?
- Nem. Engem csak a saját hasznom érdekel.
- Elhiggyem ezt?
- Nyugodtan elhiheti, én a hívük vagyok, testestől-lelkestől.
- Tudja egyáltalán, kikkel szűrte össze a levelet? - rázta vörös üstökét az őrnagy, s a behulló napfénytől szinte lángra lobbant.
- Elég régen ismerem őket.
- Mióta?
- Húsz éve.
- Mit tud a főhadnagyról?
- Semmit.
- Ne hazudjon!
- No, hiszen azt se tudtam, hogy Váradi Mihály főhadnagy.
- Ki beszél Váradiról? - lépett közelebb a pulthoz Kun Sándor, és fenyegetően a boltos arcába hajolt, megfogta a kabátja hajtókáját. - Fekete Attiláról beszélek!
- Őt alig ismerem.
- És a levelezések? Tagadja, hogy ide címezteti a leveleit?
- Nem tagadom. Bejött néhányszor, elbeszélgettünk, és megkért, mivel nincs állandó lakása sehol, ha a bolt címén levele érkezne, őrizzem meg! A vevők szolgálatára állok mindenben - támaszkodott két kezével a pultnak a töttyedt húsú kereskedő, és nyaka tövéig elvörösödött. - Nincsen semmi tagadnivalóm, kérem. No, hiszen láthatja is, nem vagyok olyan.
- Kik küldik a leveleket?
- A kislánya, kéremszépen.
- És még kicsoda?
- Más senki.
- Más közölnivalója van?
- Nincsen, kéremszépen, ezt sem én akartam.

- Még látjuk egymást, eddig csak beszélgettünk - hagyta nyitva az ajtót Kun, és elviharzott.

A nyomozó átvágott a körútra, és felkapaszkodott az első villamosra. Idegesen pillantott karórájára, rövidesen vizsgáztatnia kell a tanfolyamos rendőröket, aztán összefoglaló jelentést írni a szabotázsakciókról, a feketézésről és a gazdasági bűnözésről. Mindezt néhány óra alatt, mert holnaptól kezdve más szelek fújnak, hazahelyezték szülővárosába, a megyei rendőrkapitányságra, különleges feladattal. Várt már erre a pillanatra és boldoggá tette. Nem is költözött fel annak idején Budapestre. Igen jó a vonatközlekedés, a legtöbb éjszakát odahaza tölthette, a lapos, szétterülő, poros városban. Valahányszor az ormótlan és vörösre festett öreg állomás-épületet megpillantotta, jóleső érzés töltötte el.

Kun Sándor magának élt. Csak a munka érdekelte, az töltötte ki az idejét. Lelkesen és hittel hajtott végre minden parancsot, az előléptetéseknél nem is feledkeztek meg róla.

Galambszürke öltönyben, halványkék cipzáras ingben járt, s igen határozott és kemény kezű nyomozónak bizonyult.

A gyorsalpaló iskolások között tanult az igyekvő Fillér Gábor is, aki az eredményes vizsga után törzsőrmester lett.

Kora reggel először Józsa Bálint iszkolt a latrinára. Igazgatta a nadrágját, cigarettapapírt, dohányt kapart elő a zsebéből, s kerek, hatalmas öngyújtójával tüzet csiholt, majd elterpeszkedett az ól falánál.

- Fene bele, kérem - motyogta magának.

Rajzott a tábor. Rosszkedvű asszonyok lötybölték a fehérenműt, a latrina ajtajára akasztott pokróc állandóan himbálózott, gyerekek dörzsölték szemükből a csipát, a férfiak cigarettáztak, s néhányan már a szerszámokat válogatták.

Az istállóból szabadulva, maguk mögött hagyták az éjszaka bűzeit.

Fillér Gábor megkereste sógornőjét, Terikét.

- Te leszel az egyik szakácsnő. Kiméred az ételt, de okosan.

- Az uramról mit tudsz, agyonvertétek?

- Nem fogtuk el, szabad. Már nem is keressük, a létszám kivan - vakarta meg sötét borostáját a parancsnok. - Élhet vidáman, még félre is léphet.

- Minket miért gyilkoláztok, na, miért?

- Nem kérték ki a véleményemet. A parancs, az parancs, végre kell hajtani. Apádat, azt a nagyokost, szívesebben látnám itt, mint titeket, de nem tudok segíteni. Ki kell bírnotok.

- A fiamon se segíthetsz? - csüggedt el az asszony, és gyorsan másfelé nézett. - Éhen hal, itt elpusztulnak a kölykök.

- Nem kivételezhetek az úristennel sem.

- Micsoda alak vagy, sógor? Ennyi szemétséget hogyan is gondolhattam volna rólad?

- Se jobb, se rosszabb másoknál nem vagyok, de te azt nem döntheted el. Milyen alapon is tehetnéd?

Kondérokából mérték szét a feketekávét. Apró, vékony kenyér jutott estig.

Megérkeztek a brigádvezetők, válogatták a munkaerőt. A mezőre vonultak: szénakaszálás, gyűjtés, kukoricakapálás, az örök számolták a kilépőket, minden csoporthoz társult kísérő. A gyerekek a táborban csellengtek, amíg a fiatal Bujdosó Albert megérkezett, s összetereelte őket. A férfiak és az asszonyok folytatták az építkezést, idősb Váradi és Sajtos Flórián az ólnál sütkérezett. Fekete Attila, Fekete Ibi és Nemes Áron sem hajlott még a munkára.

Fillér előtt a patikus komikusnak tűnő mozdulattal összeütötte a bokáját: - Parancsnok sorstárs, ilyen munkát szívesen vállalnék - s a kondérra mutatott.

- Más lesz a feladata!

Két kehes gebét, korhadó deszkájú parasztszekeret, gondozatlan, használt lószerszámokat hagytak a főhadiszállás-stráfkocsi közelében. Fillér a fogathoz intette a foglyot.

- Látja ezt a két szép paripát és a hintót? Jól látja?

- Igenis, parancsnok sorstárs.

- Mit lát?

- Két lovat, kocsit.

- Ért hozzá?

- Nem, még nem próbáltam.

- Se baj, lesz ideje megtanulni. Bánik velük, etet, itat, hajt és takarítja a ganét utánuk. Egyedül nekem engedelmeskedik a világon. Megértette?

- Érteni értem - csüggedt el tehetetlenségében -, de mit esznek ezek?

- Szénát, a kutya fáját! Más kérdése remélem nincsen.

- Momentán nincsen - bizonytalankodott az újsütetű kocsis -, bár megjegyzem, hogy a képességeim máshogyan jobban kamatoztathatók.

- Elég a nyavalygásból - mordult a parancsnok, s a kocsira mutatott. - A tanító sorstársat elviszi a tanszerekért és vissza! Nem olyan rossz szakma ez, megszereti hamarosan.

Józsa Bálint idétlenül mászott a bakra. Bajlódott a hajtószárral, egyik ágát rövidre, a másikat túl hosszúra fogta, markolta görcsösen, izgett-mozgott a kemény deszkaülésen.

- Indulhatunk - szólt a lovaknak, de azok nem vették figyelembe, méla fejüket csüngették. Bujdosó Albert a derékban terpeszkedett.

- Gyia! - kiáltotta.

A kocsi előrerándult. Az öreg hátrahanyatlott, csak a megfeszült gyeplőszár tartotta. A jámbor, lusta lovak poroszkáltak.

A keszeg Bujdosó megmutatta, hogyan fogja a gyeplőt, merre húzza forduláskor, megálláskor.

- Megesznek engem - kesergett Józsa Bálint, s markában szorította a repedezett hajtószárat -, elevenen megzabálnak.

- Miért került ide? - kérdezte a tanító.

- Nem tudhatni azt ilyen zavaros időben.

- Hát mit tud?

- Semmit, kérem, az égegyvilágon, de azt is elfelejtem.

- Nem sok.

- Nem - bólintott a patikus, és magányába zárkózott.

Elmaradtak a kocsi mögött a görbe akácok, a silány földek, a ritka kukoricasorok, a szőkére sült búzák. A falu messzire volt. A lovak kocorásztak.

Józsa Bálint meggörnyedve tartotta a gyeplőt. Mellette a bajuszos, puskás rendőr ült. Hallgattak.

A táborban magasodtak az új épület téglafalai. Az újsütetű kocsis a régi istálló sarkához kormányozta a szekeret. A gyerekek azonnal ott termettek, szedegették a tanítás olcsó kellékeit, az ól sarkában rekesztettek helyet, falnak dűtötték a táblát, s a földre kucorodtak. Kezdetét vette az oktatás.

Az öreg a bakon bóbiskolt, szemét lehunyta a délutáni verőben. Várakozott. Úgy érezte, a világ elfeledkezett róla, ami körötte létezik, rossz, gyilkos játék. Bari Ödön észrevette a türelmetlenkedő lovakat.

- Hé, te! - harsogta közeledve. - Ne aludj, az anyád szíp szentségit, mert fasírtnak csinállak vacsorára!

Az öregúr félt, legszívesebben elfutott volna a marcona őrmestertől, de tudta, hogy elmulasztotta a lehetőséget. Büntudatosan viselkedett, védekezni sem próbált, a magyarázkodást megalázőnak vélte. Várta félelmetes jövőjét.

- Mit csináltál az éjszaka, hogy ennyire bágyadozol? Adj a lovaknak vín piszkos, az államunkat szolgálják!

- Mit? - rebtent a patikus szeme félénken, a tűznél jobban irtózott a cigánytól -, mit adhatnék, kérem szépen?

- Kenyeret és cukrot, de a mannát is szeretik. Nem tanultad az iskolában?

Az öreg gyámoltalanul leászott, idegesen cibálta a hámot, a kantárt, oldta, bogozta a csomókat.

- Mit csináljak? - járta körbe a szekeret.

Az őrmester megrökönyödve nézte az idétlen, kis embert. Észrevette, hogy az cseppet sem ért a lovakhoz. Kajánul sarkon fordult.

Józsa Bálint nem boldogult, nem ért a patások közé, hiába próbálkozott, a belső hámfáról nem tudta levenni az istrángot. Két kezével a Sárga tomporának támaszkodott, tolt, tolt: - Eredj arrább, rusnya jószág - biztatgatta. Végül sokára odébb farolt a ló, és a hámfa megadta magát.

Az építkezésen dolgozókhoz araszolt, s megérintette az indulatos Váradi Mihály vállát.

- Etetnem kell azokat a dögöket, de mivel? Kérem szépen, segítene?

- Viccelődünk, patikus sorstárs? Csíp a tetű? - horkant fel a módos gazda, de azonnal megszánta, és a lovakhoz kísérte az öreget. A kocsiderékban kötelet talált, kipányvázta a kornyadozó állatokat. - Bevezetem a tudományba, percek alatt.

Fillér Gábor akkor érkezett hozzájuk. Gúnyosan mosolygott.

- Többen nincsenek? Az egész tábor a gebékkal kínlódik?

- Attól még épül a börtönünk - vágott vissza a behemót, nagy kezű és nagy lábú férfi.

- Ne a feje fájjon, a bőrére vigyázzon, mert kilyukadhat!

- Tilos egymást megsegíteni? Menjünk inkább ökölre?

- Nem tilos, de mindenki önmagáért is feleljen.

- Igenis, parancsnok sorstárs, megértettem.

- Akkor nem lesz hiba - fordult másfelé a törzsőrmester.

A patikus megvetést érzett a valóság iránt, lealacsonyítónak találta a vitát, védekezést, kétségbeejtő helyzetét. Undorodva pillantott elkoszolódott kezére.

- Ugyan kérem, nem értik az emberi szót, mert nem is akarják. Elpusztítanak - mondta Váradinak. - Kár értem kardoskodnia, csak mérgesítjük a levegőt. Ráadásul irtózom a fegyverektől, az erőszaktól.

- Tartós gyengélkedésre számíthat, sorstársam, ha nem küzdünk ellene.

- Küzdés? - húzta össze szemét Józsa Bálint, s homloka összegyűrődött -, fennkölt meghatározás. Itt már minket temetnek.

- Hamar feladta, ennyit ér az értelem?

- Fene bele, kérem, ennyit se - legyintett lemondóan a lógondozó. - Hatalom nélkül ész sincsen, csak a mesében, de ott meg minek?

- Elfüstölnek vagy tövig aláznak - csapott a levegőbe Várad Mihály, megviselt társára trombitálva. - Hol és kinél a vigasz?

- Vigasz? Olyan már a bibliában sincs, azt kérem a születésünkkel elveszítettük.

Elfordult az öreg, tétlenül lekucorodott a földön, nézte a lovakat. Csodálkozva fedezte fel a sárga és sötétbarna kanca arányosságát, lépéseik harmóniáját, az idegesen rángatózó ereket, a kecses bokákat, csüdöket, a nagy, tiszta tükrű szemeket, a nedves orrlyukakat.

- Micsoda közönségesek - mondta megütközve -, esznek, ürítkeznek a jelenlétemben.

A Sárga súlyos feje nyomult közelébe, barátságosan ráemelte fényes szemét, orrlyuka tágult és szaglászott.

„Képes megszeretni - gondolta -, elveszett ember vagyok, diplomás ürülékkezelő.”

Félénken mégis megemelte a kezét, s a ló hosszú orrnyergén pihentette, majd a rövid, csillogó szőrt simogatta, könnyedén, visszavonhatóan, előkelő kegyként. A meleg test érintése örömmel töltötte el.

Aztán cipelte a teli vödört, a víz bőven loccsant gyűrt nadrágjára. A Sárga mohón dugta fejét a vödörbe, és óriás gumók rohantak a nyakán. Szájából visszacsurrant a víz az edénybe.

A hirtelen támadt barátságnak kolompolás vetett véget.

„Vacsora - gondolta a patikus -, lássuk szerető gondoskodásukat.”

Elindult. Beállt a sorba. Amikor Fillér Bandiné a rendőröknek kimérte a javát, a foglyok következtek, a babgulyásból jutott a gyógyszerész tányérjába is. Távolság vonult a kormos üsttől, a parasztszekér kerekeihez. Felfedezte, némiképpen megkülönböztetést jelent a kocsisság, bár legszívesebben kapálózna ellene, mert a gondozással járó bonyodalmaktól reszketett. Egész környezete félelemmel és megalázással töltötte el.

„Éjszaka mihez kezdek a jószágokkal? - gondolta tanácstalanul -, az ólban nincs helyük. Szólok a parancsnoknak, talán másra bízva a gondozásukat. - Alumínium tányérját fekete kenyérral törölte, a kútnál ivott, a maradék vizet szétloccsantotta a földön. - Megalázkodik

ilyen sehonnaik előtt? Soha! Tojok a cigányra, a főnökére, igen, kérem, ez a lehető legpontosabb megfogalmazás, az egész puskás gyülekezetet tiszteltetem. A lovakkal mi lesz? Ragaszkodnak hozzám. Ki vagyok szolgáltatva erőszaknak, szeretetnek.”

A babgulyás igencsak ízlett Bari Ödönnek, száján vastag csíkot hagyott a zsír, szürcsölve, étvággyal falt, szigorú vonásai megenyhültek, kézbe fogta a füstölt disznócsülköt, rágta a bőrös falatokat, a zsíros mócsingokat. Lopva a kondérokra pillantgatott.

„A parancsnok mozdulhatna, de totojázik, tele a bendője? A szakácsnők ripsz-ropsz, a maradékot kimírik, összecsapják az edényeket. Csudálatos étel, és jól se lakjak? A nagy bűdös túrót - gondolta háborogva -, eleget éheztem, amíg a lábkapcájuk vótam, most rogyásig tömöm a pucort.”

Türelmét veszítve felugrott ültéből, bekanalazta a babot, és megindult a kondérokhoz. Áhítattal nézte a megbuggyant merőkanalat, a barna levest, ahogy Fillér Bandiné bőven merített a maradékból.

- Parancsnok sorstárs, kirsz még egy adagot? - óvatosan, hogy egyetlen csepp kárba ne vesszen, egyensúlyozta csajkáját Bari. Önfeledten falt. Elégedetten böffentett, kannafedőből itta a vizet, a hasa kidudorodott, feszítette az egyenruháját.

Többen somfordáltak a kondér körül, de nekik nem jutott repeta.

- Mi az, sorstársak, étvágyatok támadt?

- A dologhoz erő kell - intette le a törzsőrmester -, különben nincs köszönet benne.

Fillérné Major Terike gyorsan elmosogatott. Bari Ödön a táborlakókra mutatott.

- Zabálnának és újra pocakot eresztenének, minek hizlaljuk őket?

- Az élethez, a munkához mindenkinek joga van.

- Nékik is? Ezt sohasem gondoltam. És ha hátba szúrnak?

- Lehetetlen, kezünkben a puska.

- Nem is - mondta meggyőződéssel a cigány, megmarkolta a fegyverét -, arra várhatnak ítélnapig. Vagy tovább.

A hitvány és igen ritka búza megdőlt, kasza alá hajtotta kalászát. A melegben a dűlőút pora átforrósodott. Jós Sándor tekert kerékpárján kifelé a határba, kifakult micisapkája alól idegesen tekintgetett előre, Major Istvánékat kereste. Keskeny parcellák maradtak mögötte, búza-, őszi árpa-, kukorica-, cukorrépatábla, a göringyes dűlőutat akácfák szegélyezték, alattuk futott a fehérre koptatott gyalogút, amely megrepedezett, mint az elnyűtte kenyér.

A napszámos meresztgette a szemét. A nyár már megbarnította imitt-amott a vézna keresztet, a földhöz simította, marokszedők hajlongtak, kaszák villogtak, végre megpillantotta a Majorék szekerét, lovait. Ahogy közeledett, a békés kép hangulata megfeledezte a hőség-ről, a mondanivalójáról is, lábát a földre tette, biciklijét megdűtötte egy kicsit, s úgy nézte az aratást.

A parcella végében, a görbe akácfák árnyékában állt a szekér, s derékből kosztoltak a lovak, kaparékot ropogtattak. A kerekek között ócska pokrócba csavarva, vesszőkosárban tartották az ennivalót és más szükséges holmit.

Fillér Bandi a kaszáját fente éppen, fehér ingben, seszínű overáll-nadrágban, bakancsban. Csontos, konok arcából keserű vonások tűntek elő. Hangosan súrlódott a kaszakő. A fiatal gazda elégedetten tokjába lökte a kaszakövet, ujját megnyalazta és végighúzta a kasza élén. Hasáról hátra tolta a tokot, meghajlott derékban, nagy rendet fogott, suhintott, lépett és suhintott.

Majorné hajlított gallynak tűnt mellette, ropogtak a csontjai. Szaporán lépkedett, lerakta a kévét, kötélnekvalót csavart, s a másik kéve alá készítette, egy percre fel nem egyenesedett. Ruhája kifakult, fekete kendőjét a homlokába húzta.

A férje bakancsban, seszínű, agyonmosott nadrágban, sötét színű atlétatrikóban dolgozott, felsőtestét dús szőrzet borította, bekötötte a kévét, keresztbe hordta, csurgott róla az izzadság, de még csak le se simította arcáról. A por annyira belepte szőrös testét, hogy szinte sötétnek tetszett világos barna színe ellenére.

Jós Sándor kerékpárját ledűtötte az árnyékban, levette kabátját a kerékre terítette, felgyűrte az ingét izmos karján, s a robotoló családhoz tartott. Még oda se ért, már messziről ordibált Fillérnek.

- Baj van, komám, óriási ribillió!

- Mi történt, mit vartyogsz? - egyenesedett ki az, kaszáját lefektette a búza szélébe, és rosszat sejtve a közeledő napszámos elébe lépkedett.

- Én nem, egykomám, úgy mondom, ahogy való, ki vagytok telepítve. A feleségedet, a fiadat fogaton vitték a vasúthoz, onnan az isten tudja, hová. Érted is kutatnak.

Fillér Bandi megtorpant. Szédült. Orra vére eleredt, melegen lefolyt a nyakán, keze bénultan csüngött, sós verejtéke keveredett a sós vérrel, fehér tüzet csapott szemébe a nap, torkát élesen fojtogatta valami, nehezen kapott levegőt, az ereje elhagyta. Kiáltani, sírni szeretett volna, de nem tudott, a tarkóját, ahol a félelmetes ütés nyomát őrizte, sűrű tűszúrások érték.

Apósa átkarolta, és a csupasz akácfa tövébe támogatta.

- Tudsz még valamit? - kérdezte Jós Sándort.

- Csak az igazságot.

- Ki vele!

- Magukat nem viszik.

- Mennék szívesen helyettük. Asszonyt, gyereket se néznek?

- Nem. Nem néznek.

- Mit láttál?

- Jobb azt elfelejteni.

- Kik vitték el őket?

- Egyenruhások is. Bari Ödönt láttam, meg tán a bátyádat, Fillér Gábort is.

- Szaros világ, elintéz bennünket, ma ők, holnap mi következünk. Legalább egyszerre vinnének, ne várnánk az újabb szállításig.

A pisze orrú Major Istvánné a szemét törölgette. Hüppögött, és nem tudott megszólalni. Csak állt lemerevedve, kezében lógatva a sarlót.

Fillér feltápáskodott, ivott a csecses korsóból, kézfejevel eltörölte a száját.

- Megkeresem őket, kiszabadítom.
- Te szabad vagy - szólt az apósa -, talán nem üldöznek.
- Ugyan, nélkülük nincs értelme semminek.
- Segítséget senkitől sem várhatsz. Nincs itt irgalom, aki nem tapsol, az gyanús, annak kampec.
- Örültség - csapott a levegőbe Bandi. - Mi lesz velünk? - Lehorgasztotta a fejét.
- Lakodalomra nem számíthatunk. Ideje észrevenned, fiam, hogy olyan tehenet fejsz, amelyik megdöglött.
- A bátyád talán segíthetne - mondta a mély hangú Majomé, könnyeit törölgetve -, maradt tán még benne emberség. Édes istenkém, hogy miket kell még megérni.
- Kis pont ő ahhoz - legyintett a kovácsmester -, kantárt hord a fején...

Jós Sándor izgett-mozgott.

- Vágjuk, gazduram?
- Kinek-minek? Erre felelj, ha tudsz!
- Egyszer csak kiengedik őket.
- A sírunkat se találják.

Fillér Bandi szürkés-piszkos kezes-lábasában, bakancsban talpalt. Bolyongott a gaz, a füverte határban.

„Ártatlanokat nem internálhatnak, tévedés történhetett - gondolta. - Hibáztam, a fejemet veszik érte? A családomat miért pusztítják, ki érti ezt a mesterkedést?”

Régen letért a dűlőútról, elhanyagolt földeken kóborolt. Nem látott embereket dolgozni, a parlag szántók sokasodtak.

Tanyák maradtak mögötte.

„Hová lettek a gazdák? - gondolta felocsúdva -, hiszen ezek jó termőföldek, eltartották a családokat. Mennyi jószág legelészett erre, amikor cselédeskedtem, alig fértünk tőlük a tanyákon. Se hírük, se hamvuk, az emberek is eltűntek innen, aki tehette, a városba húzódott, biztosabb kenyérre. Kinek kellenek a senki-földek? A szövetkezet nem bír velük, az állami gazdaságnak sincs elegendő munkaereje. Pusztul az érték, nem hoz termést ez a föld. És csodálkozunk, hogy semmiből sincs elég, hiába a beszolgáltatás, a jegyrendszer.

Nem ezt akartam.

Miért nem tudtam róla? Senki se vette észre? Hiszen tönkretették ezt a vidéket, az akaratunk ellenére.”

Az egyik üres tanya udvarán láncrakötve nyüsztett egy kutya, a fájdalmas, erőtlen hangra Fillér Bandi odafordult, és földbegyökerezett a lába. Hatalmas, csontsovány fehér kutyát pillantott meg, ahogy álldogált a kopár udvaron, fölötté a drótra erősített lánc, ami fogva tartotta és pusztulásra ítélte, ki tudja, hány napja már. A kutya nem tudott mozogni, ugatni sem, apró nyüsztésekkel tiltakozott pusztulása ellen. Zavaros szemét Fillérre emelte, közömbösen várta, mi történik, még a farkát sem csóválta meg. A torzzá soványodott fej, a kilógó nyelv, s a sebzett testet belepő legyek láttán a férfi megundorodott, korábbi szánalmát utálat váltotta fel. Nem tudott szabadulni a látványtól.

Sokára aztán megmozdult, tétován félrelépett, de a kutya nem vette le róla a szemét, nem is nyüsztett.

Fillér a zsebében kezdett kotorászni, száraz kenyérdarabot vett elő. Már-már odalökte az ebnek, de helyette megkerülte a drótpályát, a kúthoz ment, s az ütött-kopott vödörben vizet húzott fel, ivott pár kortyot, megmosta az arcát, s a kezét, vízbe áztatta a kenyeret és visszafordult a házörzőhöz. A kutyát ugyanabban a helyzetben találta, mozdulatlanul. Lábához lökte a kenyeret, de az meg se moccant.

- Mit tegyek veled, üsselek agyon, engedjelek szabadon? Veszett vagy már és elveszett. Nem tudok segíteni.

Elfordult a tanyától.

Másnap, alkonyatkor a kormói tábor drótkapujánál lihegett, ahol egyenruhás rendőr őrködött.

- Be akarok menni - mondta Fillér fáradtan, és a drótkerítésbe kapaszkodott.

- Tűnjön a fenébe! - rivallt rá az őr. - Ide a madár is tévedésből repül.

- A családomat ide hozták, tudni akarok róluk.

- Lépjen olajra, jó ember, tilos itt ólálkodni!

- A fiamat, a feleségemet keresem. Adják ki őket, itt maradok cserében, úgys engem kerestek, csak velem lehet számadásuk.

- Indulás! - A fegyver csöve megmozdult. - Háromig számolok és lövök! Nem érti, hol van? Innen csak egy út vezet, azon akar haladni?...

Fillér elkotródott. Távolabb, a csatorna partján lefeküdt a fűbe.

Vinnyogó hangon tört elő belőle: - Kiszabadítalak benneteket!

Az este bontogatta fátlyait.

Az istálló ajtaja feketén tátongott. A tábor vacsora utáni létszámenőrzésre várt.

- Otthon mit csinálnak? - kérdezte a törzsőrmester. Ültek a stráfszekérnél, páran aludtak a száraz szénán őrségváltásig.

- Mit csinálnának? - csettintett nyelvével a cigány. - Móringolnak, meg piálnak. - Hirtelen hónaljához kapott, vakarta kiadósan. - Minket meg esz a tetű.

- Bogarat fogtál?

- Azt ám!

- No, akkor hordókkal hordhatjuk a petróleumot, kopaszthatjuk őket. Mindenki fürödjön, a gyerekek kivételével! Külön a nők, külön a férfiak!

- Értettem!

Megriadt a tábor. Az örök kurjongattak, ládobogások verték fel a csendet, fojtott kiáltások, nevetések, férfitestek csobbanása. Bari Ödön a csatorna partján sétált, komoran ügyelte, hogy mind megmosakodjon, tetőtől talpig.

Meztelenül, ingben, gatyában, kombinében, bugyiban fürödtek. Formás női testek villantak tejfehéren, omlott hajkoronák, öregséggel vert csontok, görbe háta, lötytyedt bőrcsomók, feszes combok, kemény mellek, vállas férfiak, göthösek, vékony lábúak, éles bordájúak, eres karúak és petyhüdtek. Meztelenségüket mutatták.

Kirítt a környezetéből Sajtos Flórián, aki hosszú, fekete gatyában, félmeztelenül tétovázott a csatorna partján, belecsússzon-e a vízbe? Elsatnyult lábait a lötyögős, bő szárú alsónadrág elrejtette, felsőteste és a feje így aránytalanul nagyobbak tűnt. Végül a fia vállába kapaszkodott, és úgy ért a vízbe. Ott azonnal feltalálta magát, csapkodott a kezével és nem süllyedt el.

- Néked lennék, ki se igyekeznék, hisz most igazi emberre hasonlítol - szellemeskedett az őrmester, és a patikushoz fordult. Józsa Bálint a part tövében lötybölte lábát, irtózott a felkavart víztől, undorodott a hízott kecskebékáktól, vízisiklóktól, a csatorna átható szagát orrában érezte, és túlzott erőfeszítésébe került, hogy térdig gyűrje a nadrágja szárát, könyékig az ingét. Óvatosan emelgette a talpát, lejjebb ne csússzon!

Akkor pillantotta meg az őrmestert. A közelében terpeszkedett, kezét csípőjére tette, pisztoly csüngött a derekán, szélesen vigyorgott, elefántcsontfehéren villogtak a fogai, s kárörömmel indult a ványadt öreghez.

- Fene bele, kérem, megfürdet - motyogta az expatikus -, belefojt, ha ellenkezek. A felismeréstől hideg veríték lepte el. - Istenem, légy velem.

- A lószaros testedet filtered? Méltóztassál kezet mosni, nagyságos sorstársam - közeledett dühösen, megállíthatatlanul. - A bilit hordom alulad - mondta, s lábával vízbe taszította az öreget, aki eszeveszetten csápol, hörögve levegőért kapkodott, végül leállt a kanális alján. A víz mellbimbójaig ért. Félelme hirtelen elmúlt, összeszedte magát, hogy a cigány ne alázhassa meg jobban.

- Most mán imádkozhatsz - szólt Bari, és a lányok, asszonyok csapatához lépett. Szégyenlősen kapkodták a kezüket maguk elé a nők, de lassan-lassan legyőzték szemérmességüket, és visongva, fröcskölve csapkodták egymásra a vizet. Fekete Ibi kerek, kemény melle rázkódott futás közben, gömbölyű csípeje fénylett a korai holdfényben, s ahogy a kanálisba ugrott, az őrmester jól látta sötét szőrzetét. A torka kiszáradt, lélegzete elakadt, s nem tudta a szemét levenni a lányról. Legszívesebben utána gázolt volna, hogy a karjaiba kapja és addig nyomorgassa, élvezze a testét, amíg ki nem fogy a szuszából.

- Figyel a krampusz, lányok! - kiáltotta Fillérné.

- Vigé a bolhacirkusznak! Létszámellenőrzésre sorakozni! - kiabálta a cigány, és figyelte a törölköző, öltözködő nőket. Űveget vett elő a zsebéből, kortyolt a méregerős italból! - Titeket nem lehet józanul nízni, ilyen szíp lánykákat még nem öleltem.

Fillér Bandi a csatorna vizében észrevétlenül bejutott a táborba, az öltözködő asszonyokhoz. Felesége a haját igazgatta éppen. Szaladt a karjaiba, ahogy meglátta a párját.

- Édes uram! - küszködött könnyeivel. - De jó, hogy jöttél!

- Bandika hogy van?

- Lefogyott, de nem beteg.

Akkorra ért hozzájuk a cigány. Vadul forgott a szeme, kapkodott a pisztolyához.

- Te mit keresel itt?

- A családomat.

- Elbújtál előlünk? És idetolod a mocskos pofádat mégis? - előkapta a fegyverét. - Itt nincs üresedés, a létszám teljes - ordította a cigány. Pisztolyával és a gumibottal püfölni kezdte Fillér Bandi fejét, arcát.

- Ne üsse! - kapaszkodott Bari karjába Terike. Fillér Bandi nehezen látott a vérétől, ájulás környékezte, de az őrmester kisujját a fogával kettéharapta.

- Az anyád keserves istenit! - ordította az, és vadul ütötte tovább. A parancsnok futva jött.

- Ne bánts! - ordított már messziről. - Elég legyen!

- Mert a rohadt testviredet csípelem? A kulákbárátot?

- Rohadt a maga anyja, aki a világra szülte - hörögte az asszony, és szétszakított ingével törölgette az eszméletlen férje sebeit. Aztán szinte esztét veszítette. Leborult a férjére, öklével verte a földet: - Hogy lehet ilyet csinálni? Ember az ilyen? Állat!

- Kuss, te kulákringyó!

Fillér Gábor megmerevedett a döbbenettől. Nézte az öccsét. Torka elszorult. Egész testét ellepte a verejték. Nehezen összeszedte magát. Aztán kiszakadt belőle a felhördülés: - Még egy szó és véged! Nem tűröm az önkényeskedést! - nyúlt a fegyveréhez. - Megértetted?

- Értettem, parancsnok bajtárs! - szelídült meg hirtelen a cigány, és vigyázzba merevedett.

Amikor Fillér Bandi észhez tért, a tábor kapujánál feküdt, a frissen húzott drótkerítés tövében. Véres, nedves ruhája testére tapadt, arcán leszakítva lógott a hús. Fején púpok dudorodtak, repedések, s lucskos haja szemébe csüngött.

Bari Ödön bosszúsan állt fölötte, szétterpesztett lábbal, csonka ujján fehér kötéssel.

A törzsőrmester távolabb osztogatta a parancsokat.

- Vigyék a kapitányságra! A vizsgálat kideríti, hogyan került ide, mi legyen a sorsa.

Kocsira lökték. Még sokáig hallatszott a szekérgörgés az elnehezülő éjszakában.

A kihallgatáson Fillér Bandi zúgó fejjel, lüktető sebekkel jelent meg. Bilincsen. A sivár berendezésű irodában szeplős képű, jól öltözött, civilruhás nyomozó várta. A megyeszékhelyről érkezhetett, mert az udvaron poros gépkocsi állt. A kovácssegéd arra következtetett, nem lehet akárki, ilyen paripát nem adnak mindenki alá. Aztán eszébe is jutott, ő a Kun elvtárs.

„Kiengedik a családomat - gondolta Fillér -, most kiderül, hogy tévedésből hurcolták el.”

Kun Sándor figyelmesen mérte végig, ismerősként. Nem olyan név ez, hogy könnyen felejteni lehetne, a pénzről észben tartja az ember. A testvérét ő javasolta előléptetésre. Ez meg a párttitkár volt, azért kellett leváltani, mert összeszűrte a levelet az osztályellenséggel. Lám, nem használt neki a lecke. Pedig ha behúzza a farkát, senkinek nem jut eszébe. De nem, ugrált, leveleket gyártott, kivizsgálást követelt, mire kizárták a pártból. Újra baj van vele. A táborba lopakodott? Ha annyira odaigyekszik valaki, tisztelni kell, és hagyni. Megérdemli, hogy ott legyen...

- Most meg öngyilkos akart lenni? Nem elég az irka-firka?

- Megvert az embere.

- Rágalom.

- Talán magam vertem szét a fejemet?

- Kémnek hihették, diverzánsnak.

- Engemet? Hiszen Barival együtt dolgoztunk a pártban.

- Az nem számít. Mi mást keresett ott? - járkált Kun a kopár irodában. A kovácssegéd elé állt, hosszasan méregette a sebeit. Aztán elfordult, eszébe juthatott valami, mert elégedetten jobb öklével bal tenyerébe csapott. - Gondolkozzon már, ember, mondjon elfogadható érvet, különben azt hiszem, bosszúból fel akarta robbantani a tábor, és kénytelen leszek börtönbe csukadni.

- Ott van a családom. Látni akarom őket.

- Így már más. De maga támadott először - mondta Kun félreérthetetlen hangsúllyal. - Elharrapta az őrmester ujját. Nem igaz, hogy a demokratikus rendőrség és az államvédelmiök verik az embereket.

- Velük nincsen is bajom - mondta meggyőződés nélkül Fillér. - Csak egy tahóval.

- Magát már nem kerestük, szabad volt.

- Miféle szabadság az? A családom a táborban!

- Jó! Oda vitetjük magát is, ahogy akarta! - mosolygott gúnyosan a nyomozó.

Zörgött a Józsa Bálint szekere. A két sovány ló bekocogott a kapitányság udvarába. Az öreg lapos pillantásokkal méregette a kovácssegédet, de nem szólt. Egyenruhás, puskás rendőr ült mellette a bakon, s mire lekászálódott a kocsiról, Kun Sándor már felparancsolta Fillért a derékba, sarkon fordult, kezével intett: tűnjenek a szeme elől, s behúzódott az irodába.

Poroszkáltak a lovak. A hőség elviselhetetlennek tűnt. Az ég tiszta kékjén sehol semmi felhő. A szekér felverte az út porát. Az aszály megviselte a növényzetet, furulyázott a kukorica, már elveszítette harsogó, zöld színét, fonnyadt a levele, szürkén száradt, úgy tetszett, összeesett, már csak egyet akar, visszazsugorodni egészen a földre. Az új fogoly szótlanul meredt maga elé. A szekér meg-megdöccent, a kerekek szétnyomtak egy göröngyöt, belekaptak a régebben, eső után felvágott járatba, s a mély keréknyomban gurultak tovább.

- Hogy van, Fillér sorstárs? - kérdezte csendesen a muszáj-kocsis.

- Élek.

- A családhoz utazunk? Még szerencse, hogy megtalálták egymást.

- Az - bólintott a másik.

„Jól ellátták a baját - gondolta Józsa Bálint -, ezektől minden kitelik, ha a saját fájtajukat így csépelik. Felfelé mutatják ám az öntudatot, vége sincs a tapsolásnak, minket meg eltaposnak. Mikor, hogy fújják nekik a trombitát! Fillérnek talán használ is, elpárolog fejéből a gőz és rendes ember lesz megint, megtalálja a helyét, ahová való.”

A szívszorítóan sivár táborban kevesen dolgoztak az építkezésen, a többség szerte a határban. Apró gyerekek csellengtek, báván bámultak a kocsira. Fillér Bandi fia is.

Bari Ödön ugrott elsőnek a fogathoz, s a parancsnoknak jelentette.

- Meghozták az új lakót, a drágalátos testvőredet.

- Tedd a dolgot!

- Értettem - nyelt csalódottan a gumibotos.

- Szedd rendbe magadat - mondta Fillér Gábor testvérének, remegő hangon -, valaki megmutatja a fekhelyedet!

- A fiam!

Fillér Bandi megfogta fia tarkóját, közel húzta piszkos kezeslábasához. A gyerek pityergett, s nem mert az apjára nézni. Láttá véresre vert arcát, a kék foltokat, a bedagadt szemeket, reszketni kezdett, és hangosan zokogott.

Megindultak az istállóba. Az apa gyengéden simogatta gyereke fejét. Majdnem elérzékenyült. Tartotta magát.

- Apukám, úgy örülök, hogy jöttél.

- Hamarabb nem lehetett.

- A rendőrök rád is vigyáztak?

- Vigyáztak.

- Félsz tőlük?

- Nem. Te talán félsz?

- Félek. Kiabálnak, kutyákkal járnak.

- Most?

- Most nem félek, mert itt vagy. Az arcod mi lelte?

- Elestem.

- Fájt?

- Egy kicsit.

Fillérné Major Terike futva érkezett. Az öröm és a szaladás kipirosította.

- Jó, hogy jöttél - súgta, és zokogva borult a nyakába. - Mi lenne velünk nélküled?

- Nem tart ez soká, meglátod.

A gyerek felkapta a fejét. Riadtan bámult a tábor közepén sétáló farkaskutyás, gumibotos rendőrökre.

- Kezdődik az iskola! - kiáltotta, és futásnak eredt. Terike az istálló közepére vezette a férjét. Lefeküdtek.

- Ez a mi fekhelyünk, rongyokkal rekesztettem el.

- Félték?

- Viharlámpát vetettem Józsa sorstárssal, ha felriad Bandika éjszakánként, ne ijedjen meg! Hozzábújtam a dunna alatt. Szerettem volna, ha szabadon maradsz, de azt is, hogy mellettünk legyél!

- Jobb így.

- A tehenünket leltárba vették, papírt is adtak róla, a párnába rejtettem. Pénzt is dugtam a ruhák közé - simogatta az ura kezét.

- Ügyes vagy.

- Számít is az? Valahányszor a fiamra nézek, megszakad a szívem. Őt miért büntetik, kinek ártott? Nem tehet róla, hogy éppen ebbe a szerencsétlenségbe született - vált síróssá az asszony hangja. Ahogy Fillér Bandi rápillantott, az ól homályában is jól látta, hogy krétafehér az arca és szeme alá fekete árkokat tört a megpróbáltatás.

- Ne félj, minden megváltozik! Jóra fordul.
- Nem engednek el minket soha többé, elkaparnak, mint a kutyákat.
- Tévedsz, egyszer hazamegyünk. Addig is segíts, hogy elviselhetőbbé tegyem az életünket! - szívtá be keskeny ajkát Fillér Bandi, s a hangja elárulta határozatlanságát.
- Hírmondónk sem marad, édes uracskám - bújt közelebb a megriadt asszony, zöld fejkendőjét kibontotta -, ez a puszta nem arra való.

A tört szalmán a portól piszkos ágyneműre pokrócot terített Terike. Az ól sarkai homályban maradtak, nehéz és bűdös szag terjengett, ahol feküdtek, a férfi feje alatt kemény csomót érzett, s előhúzott egy jókora barna háziszappant. Fillérné ujjbegye elindult társa borostás arcán, a friss forradásokat simogatta.

- Fáj? Nagyon kínozz?
- Kicsit - bólintott férje -, de más még jobban kínozz, nagyobb sebet ütött rajtam.
- Tagadod, hogy ne szomorítsál?
- Ugyan. Nincs mit tagadnom, nincs szégyenkeznivalóm sem, szeretném, ha soha nem is lenne. Akik igazságtalanul leváltottak és kizártak maguk közül, azok szégyenkezzenek! Jót akartam, erőszak nélküli, igazi összefogást.
- Itt nem babra játszanak, megváltozol. Csak a szófogadókat ismerik, a csúszó-mászókat.
- Mégis kezdünk valamihez.
- Ellenség között?
- Ellenség? A parancsnok a szívem másik fele. Egy anya szoptatott bennünket. Rabok vagyunk valahányan.
- Erre ne számíts! - felelte az asszony. - Nincs válogatás, fogoly vagy és halálraítélt!
- Mindnyájan? - emelte rá szemét a férje. - Lehetetlen. Butaságokat beszélsz, de megértelek, ez nem neked való látvány - mutatott szét az istállóban. Portól fekete szalmazsákokat látott, foszlott pokrócokat, zsákokat, kosarakat, lábbeliket, összegöngyölt, szomorú kis batyukat, feleslegesen ide cipelt székeket, ládákat, faderékkel elválasztott fekhelyeket, s a homályban megmozdult valami, patkány futhatott a rejtékhelyére. - Nincs itt virágos kedve senkinek - s visszahanyatlott a szürke pokrócra.
- Kire számíthatnál? Talán Bari Ödönre?
- Egyformán bajban vagyunk.
- Bár igazad lenne, most az egyszer én is nagyon szeretném, de még annál is jobban, ha gyógyszer vagy fertőtlenítőszer akadna. Talán Józsa sorstársnak maradt még - az asszony hirtelen felpattant: - Ha elkések, Bari szíját hasít a hátamból!

Fekete és Nemes a tábor közepén tartózkodott. Hideg fölényrel viselték elnyűtt, régi egyenruhájuk maradványát, katonás mozgásukkal kitűntek a tömegből. A munkát megtagadták.

A szép lány, Fekete Ibi az istálló falánál sütkérezett, unalmában pamutharisnyáit varrogatta. Mélyen kivágott, fekete kartonblúzt viselt, az erős nyári nap átvilágította, s látni engedte formás melleit. Szürke szoknyáját combközépig felhúzta, s élvezte, hogy egy-egy rendőr éhesen arra sündörög, s lesi.

A lány időnként az apjára tekintett, megnyugvással töltötte el a tudat, hogy biztos támasza van. Nemest nem kedvelte. Nem szerette, hogy apja sülve-főve vele tart és hallgat a szavára.

Fekete Attila gondterhelten rugdosott egy rögöt. Féltette a lányát. Ahogy most jobban végig-gondolta a helyzetüket, szorongás fogta el. Itt lépten-nyomon megkörményezik Ibikét. Elég egy óvatlan pillanat, oda a tisztessége.

Az sem használ, hogy félrehúzódtak, dacoskodnak, úgysem csinálhatják ezt sokáig, kifognak mindenükből. Alkalmazkodniuk kellene, a könnyebb, jobb munkához hozzájutni. Minek veressék magukat? Ésszel a rendőrökön is kifoghatnak. Ibikét is jobban megóvhatja.

- Áron, óriási ötletem támadt, szervezzük meg mi ezt a tábort, ne a bajuszkirály.

- Álmodozol?

- Inkább próbálkozom. Kezdenünk kell valamihez, beszélek is a parancsnokkal. - A volt csendőr főhadnagy Fillér Gábor felé indult, de Nemes visszarántotta.

- Nem engedem, kérlek alássan, hogy megalázkodj!

- Mire várjak? - tárta szét a kezét Fekete -, neked nincsen családod, nem tartozol felelősséggel senkinek. De nekem a lányomra is gondolnom kell.

- Akkor sem! A feljebbvalód vagyok!

- Itt a régi játékszabályok már nem érvényesek. Inkább dolgozom. Valahogy elviselem.

- Még kiderül, hogy kapható vagy másra is?

Fekete megvetően nézett rá, és szó nélkül sarkon fordult. Fillér Gáborhoz ment.

- Parancsnok sorstárs, kérek engedélyt jelenteni! - bokázott.

- Jelentsen!

- A tábor megszervezése hiányos, szakszerűtlen. Mit ért ahhoz egy cigány?

- Ezt hogy értem?

- Különbül megcsinálnánk, mintaszerűen.

- No, itt maguk már nem parancsolgatnak! Foglyok és semmi más.

- Értettem. Nem is parancsolni akarunk, hanem segíteni. A szolgálatára állunk készséggel, garantálom, hogy jobb lesz, mint a faluban.

- Rászolgáltak a meglakoltatásra.

- A lányom nem, ő teljesen ártatlan, minek szenvedne a múltamért? Szeretném megmenteni, minden áron.

- Úgy bánunk vele is, mint a többivel, nincs kivétel, az istennek sem. Leléphet! Itt aztán tökéletes az egyenlőség, arra nem lehet panasz.

Fillér Gábor az öreg Józsa szekeréhez tartott. „Dörgölődnek ezek - gondolta a törzsőrmester, kicsit elégedetten, hogy ezt is megérte, s kicsit bosszankodva, hogy ilyen feltételeznek róla. Megnyalta a szája szélét. - Velük se fújok egy követ. Mit gondolnak rólam a kutyaháziak, olyan agyalágyult vagyok?”

A patikus élelmet, gyógyszert, apróbb tárgyakat fuvarozott a faluból.

- Akinek pénze van, boldogsága van - motyorászta Józsa Bálint. - A pokolban is kivételeznek vele.

Kockás irkalapra ceruzával körmölte a megrendeléseket: cipőfűző, bádogpohár, vizeskanna, faszén, vasaló, cérna, varrótű, cikória-kávé, só... Gyűlt a kívánságlista.

- Mi történik, mi ez a zsibvásár? - kérdezte a parancsnok.

- Sorstársak, elég, a boltosnak sincs ennyi - tiltakozott a kocsis, de változatlanul írta a megrendeléseket, éles pillantást vetve a hangoskodókra. - Megvásárolom, ami mozdítható, de a veszekedést mellőzzük kérem, és ne feledjük, szalonnát, zsírt, kenyeret nem hozhatok.

- Vastag a duma, sorstársam - mondta a köpcös őrmester. - A te dogod beszerezni, amit lehet, semmi több.

- Ne hamarkodjunk el, sorstársak - lépett közelebb Fillér Bandi. - Gondolkozzunk egy kicsit!

- Min gondolkozzunk? A meszesgödrön? - kérdezte a tömzsi, vastag orrú Nemes. Katonás mozdulatokkal parádézott. - Azon igazán felesleges.

- Pofa be, marhák - kiáltotta Bari őrmester, a mellén keresztbe fonta karját -, tanuljatok rendet!

- Nem azt csináljuk? Ennél nagyobb rend már elképzelhetetlen ezen a földön - somolygott a patikus -, odaát meg minek?

- Első a has - mondta Váradi Mihály -, de az itt üres marad. Az ország is éhezik, azt is kiséperték.

- Telhetetlen a bendőtök, ha nékem elég, akkor nektek az sok is. Avval is jól laktok, hogy nézitek.

- Közös a konyha, a pénzt osszerakjuk, s mindenki megkapja a fejadagját - javasolta Fillér Bandi, de kételkedett abban, hogy elfogadják.

- Itt nem csinálhat csajkarendszert - súgta Józsa Bálint -, ne erőltesse!

- Kommunista duma! - harsogta Váradi. - Eleget hallottuk a faluban.

- Megpróbálhatjuk, nincsen veszíteni valónk - morogta Biri Bertalan.

- Bilincsbe vertek, és azt várják, hogy lelkesedjünk? - gúnyolódott Nemes.

- Tapsoljunk! Ez lesz aztán a színház, szögesdrót mögött parancsra üritünk - támadt már a csoporthoz érkezett Fekete Attila.

- Jól beszélsz - mutatott a parancsnok édestestvérére -, szépen szólsz. Vesztek még kondérokot, az asszonyok felváltva főznek, a gazdaságból kapunk hozzávalót. Rend és tisztesség legyen, akkor nincs hiba és nincs panaszkodás. Dolgozzon mindenki!

- Miket prédikál? Mintha a szószékben lenne - jegyezte meg ifjú Sajtós Flórián.

- Értik ezek - helyeselt Bari -, ílni akarnak.

- Élni, csakhát minek? - csapkodott kezével a nyomorék.

- Kinyílt a csipád, vín kamatyolós? Kivételes szerencséd, hogy ide kerültél, és még járatod a lepcsés pofádat, de jókedvemben találsz, a nyelvedre lípek és lenyellek.

- Lenyelnélek én, csak puskám lenne - morogta Nemes, hogy csak Fekete Attila értse. - Nem végeztünk jó munkát, a ganétúrók megmaradtak, most aztán törlesztenek. És ezeknek segitenél, kérlekalássan? Olyan itt, mint egy cigánytáborban.

- Rosszabb, de túl kell élnünk - mondta a másik -, mindenáron kívárni a csendesebb napokat.

- Ezekről a szemetekről semmi jót nem várhatunk - köpött mérgében Nemes, ökölbe szorította eldurvult, kirepedezett kezét. - Csahos kutyák ezek.

- Ugyan, ugyan, veszekedéssel semmire sem jutunk, sorstársak - mondta Fillér Bandi, és a sebhelye kivörösödött. - Közös érdekünk, hogy a pusztán megmaradjunk és elviselhetővé tegyük a helyzetünket.

- Ez igaz - bólintott Biri, borostás arcát simogatva. - Annyira igaz, hogy vitatkozni sem lehet rajta.

- Aki dolgozik, pénzt keres, szabadon rendelkezik vele - magyarázta a táborparancsnok. - A konyhán csak annak főzünk, aki a kvótát megfizeti, aki meg nem dolgozik, az ne is egyék.

- Az én lábam nyomorék - mondta a vaskereskedő -, hogyan dolgozhatnék? Kézen állva?

- Seggen csúszva - nevetett az őrmester. - Ez mégsem a Paradicsom.

- Pedig úgy hittem, az Édenkert.

A kocsí elindult. Az emberek munkához láttak.

A parancsnok átható tekintetét a földre sütötte. Az őrségváltásból támo lyogtak emberei, s elcsigázottan, szótlanul dőltek a szénára. Arcukat kiverte a borosta. Szürke bakancsuk kilógott a szekér alól, szikráztak az erős jancsiszegek.

A törzsőrmester tudta, nehéz a szolgálat, idegkimerítő, népszerűtlen. Látogató, posta, eltávozás nincs, az állandó éberség letaglózza szervezetüket, rossz mozdulat, félreérthető szándék és megszólal a puská. Akkor vége, értelmetlenné silányul a felelősségük. Parancsra csinálják, nem szórakozásból, próbálnának csak vonakodni, közöttük találnák magukat. Kényszerközösség ez, s mintha foglyok lennének valahányan. Csodálkozó és méltatlankodó pillantást vetett a táborra, mintha azt kérdezné: - Mit keresek én itt?

„Nem lesz korbácsolás, vér itt nem folyik - gondolta. - Rendet tartunk, ki hogy érdemli a sorsát, megszabhatjuk. Nem cimboráskodunk, de pofozógépet sem üzemeltetünk. A legjobb lelkiismeretem szerint cselekszem, az idő meg majd eligazít, csak türelmem legyen.”

A tábor közepén elkészült a főépület, ahol berendezkedett az őrs, az iskola. Istállót is építettek, s melléképületet, ahol reggeltől estig főzhettek az asszonyok.

Fillér Gábor elégedetten járkált, feladatát teljesítette. Ám amikor a gyerekekre nézett, elkomorult.

- Ki tudja, meddig tarthat és mi lesz velük? - töprengett, és tehetetlenségében a levegőbe csapott. - Ezek mégsem ellenségek.

Rágyújtott, leült az őrs fakó lócájára, könyökét a kecskelábas deszkaasztalon nyugtatta. Sapkája kezénél hevert. A hőség erős cseppekben gyűlt a homlokán, nyakán kigombolta az inget, napégette arcán bosszúság látszott. A füllesztő melegben erős szálú, fekete hajába túrt, kezefejevel letörölte verejtékét, erő és egészség áradt róla, de nyugtalanság, felelősség is gyötörte, s egyre idegesebben szívta cigarettáját.

Józsa Bálint meghozta a fizetést.

Gyerekek bámé szkodtak a szeké rnél, legtöbbjét kopaszra nyírták, fekete klot tgyatában, kidülledt hassal, félmeztelenül, koszosan, karikás szemmel csodálták a lovakat, nem értették, mi lehet, amiért ez a kocsí naponta ki-be járhat a tábor kapuján, s a közeli falvakból annyi mindent összehordhat.

Közben az őrsön asztalra rakták a halom pénzt, a bérjegyzéket kiterítették, hosszú sorban topogtak már ott az emberek, aláírták szó nélkül, nem reklamáltak, s örültek, hogy elkotródhattak a keresetükkel.

A patikus kukoricaháncs szatyrot dédelgetett.

- Csórtad? - kérdezte Bari Ödön sunyi pillantással.

- Vásároltam. Hoztam némi pénzt magammal.

- Kirakni a földre!

- Kérem.

Fél térdre ereszkedett, lábához tette a rojtolódo szatyrot, tojasokat szedegetett belőle. Óvatosan, mintha kincset markolászna, rakta le a földre, vigyázva, el ne törjenek. Egy üveg is előkerült.

- Az micsoda?

- Szőlőbor.

- A kocsmában sincs - mondta az őrmester. - Gyógyszertárból szerezted? Itt tilos szeszesítalt tartani. Tedd félre!

- Meg sem kóstolhatom?

- Nem benzin az?

- Eszem ágában sincs gyűjtogatni, csak enni, inni, amíg lehetséges.

- Önts a pohárba! - mondta Bari, felkapott egy korsót. Felhajtotta. - Még!

Megitta azt is. Savanyú képet vágott hozzá, és krákogott. - Miből csinálták?

- Nem tudhatom, velem nem közölték.

Az őrmester szájára vette az üveget, s a maradékot kortyolgatta. Elégedetten sóhajtott, kézfejével eltörölte száját, majd az üres üvegből csepegtetett a korsóba és ráförmedt a patikusra: - Na, ígyál! Nehogy az legyen, hogy bevedeltem az egészet!

Józsa Bálint megszégyenülten hallgatott, a földre sütötte szemét. Bari Ödön élvezte a helyzetet. Dölyfösen szétterpeszkedett, és a másik arcába sziszegte.

- Nem lesztek itt sokáig, vín méregkeverő. Hallod?

- Igenis, hallom.

- Látod a hegyeket?

- Látom - bólintott, pedig az irodából csak az istálló látszott.

- Innen csak a temetőbe visz az út.

Józsa Bálintnak elszürkült az arca, verejtékezett, a haja nedves lett, leemelte svájcisapkáját, kezével törölte a fejét.

- Az utolsó vacsorádról gondoskodik.

A patikus felindultságában remegett, de elszántan visszavágott.

- Az én istenem hasonló jóval kedveskedjen magának!

- Mit pofázol, te ganétúró? Előbb gyújtogatni akarsz, most meg lázító! Nincs neked sütnivalód? Na, megtanítalak a jó modorra! - kiabálta Bari Ödön, s beletaposott a tojásokba, szétrugdalta, hogy az öregre fröccsenjenek. - Békaügetésben irány a kanális! Egy... kettő... egy... kettő...

Zsíros, barna arcán kaján elégedettséggel, pisztolytáskáját a hasán lógatva, a kezét karba fonva, megvetéssel figyelte az idétlen békaügetést.

A patikus répavörös arccal fűjtatott, aprókat ugrott, de felhencseredett, majd feltápáskodott, és újra kezdte az ügetést. Az emberek türtőztették magukat, hallgattak, nem mozdultak. Akkor Fillér Bandi idegességében beszívta vékony ajkát, s elboruló tekintettel kilépett a sorból, fenyegetően az őrmesterhez igyekezett.

Mindezt jól látta a törzsőrmester is.

„Idomítja - gondolta idegesen -, még elpatkol az öreg. Az öcsém meg csinál valami marhaságot megint.”

A beosztottjához lépett, haragosan ráförmedt.

- Mi történt?

- Megnevelís, jelentem, ennél a sorstársnál benzines üveget találtunk - vágta haptákba magát a rendőr.

- Micsodát?

- Üres... üveget... - hörgögte a gyógyszerész levegőért kapkodva.

- Mer megittad.

- Gyakorlatot abbahagyni - parancsolta Fillér Gábor, és örült, hogy saját lábán botorkált az öreg. Még jól hallotta a cigány fenyegetését: - A szart megetetem veled, a termésedet.

A törzsőrmester gyomra émelygett, kedvetlenül ellenőrizte a tábort, sietősen, felületesen, ami pedig addig nem történt meg, és sötétedéskor toronyiránt fordította a lovát.

„Az én kedvem se virágzik eléggé - gondolta csüngő fejjel -, Barinak áll a világ, olyan, akár a svábbogár. Vagy csak utálkozok és hagyom érvényesülni? Még jó is, mert fegyelmet tart, és félnek tőle? Meddig hasznos a félelem?

Kár ezen rágódnom, a rendőr parancsra szalutál. Szeretem, nem szeretem a feladatot, ilyen nincsen, legfeljebb összeszorítom a számát.”

Gyomlálták a rizst, lábszárig, térdig gázoltak a hideg vízben, tépték a buja muhart, s a gyenge rizsszálak erősödhettek. Bokáig süllyedtek a sárban, és néhol combközépig mélyült a víz. Az asszonyok felgyűrték a szoknyát, lábuk közé szorították, a felesleges ruhadarabokat a gátoldalra dobálták, ahol a rendőr örködött. A pepecselő, irgalmatlan lassú, fárasztó munkában az ujjuk kihasadozott, vérzett, a derekuk minden mozdulattól fájt, a hajlongástól alig tudtak kiegyenesedni.

A férfiak összemarkolták a nedves gázt, a gát oldalára ölben, villanyélen hordták.

- Aki kitalálta, gyomlálhatná - mondta Fillérné Major Terike fojtott indulattal, elfancsalodott képpel. - Nem embernek való.

- Nincs olcsóbb munkaerő, s ez a föld meg csak erre jó. De másképpen is csinálhatnánk - szolt a férje, bár nem tudta határozottan, hogyan. Érezte, megtalálná a módját. - Kevesebb verejtékkal.

- Bolondokat beszélsz, édes uracskám - egyenesedett fel a felesége. Kézfejjével megtörölte a homlokát, arca elmaszatolódott. Combja pirult a napon. - A délibábos hülyeségeiddel szórakoztatol? Más zseniális ötleted nincs?

Térdig álltak a vízben, Fillér Bandi félmeztelenül, fekete klottgatyában. Munkaszünetben a többiek kicuppogtak a partra, ő elkérte a felesége hajfogó hálóját, a vízbe merítette, s üldözte a halakat.

A rizsföldek laposan terpeszkedtek és vízszagúvá tették a határt. A táborba vezető dűlőút mellettük kanyargott. A kanálisban nád burjánzott, muhar, a partján kövér békák sütkéreztek és élesen karattyoltak. Meg-megrebbent a sás, a vastag fű, vízipatkány vagy sikló csusszant a vízbe, éhes szúnyogok köröztek, alattomos csiborok és piócák lestek zsákmányra. A gát oldalára szórt nedves muhar hamar száradt a tűző napon, kifakult, szürkésfehér lett, mint a föld. Az erős pocsolyaszag beleivódott mindenbe, a ruhákba, a testekbe.

Fekete Ibi vidáman gázolt ki a vízből, markában rizsszálat szorongatott, igazi kincset talált, csíkos rizst, amelyről azt beszélték az asszonyok, este párnája alá dugja el a lány, és megálmodja, ki lesz a férje. Kukoricaháncs szatyrához hajolt, abba rejtette, majd visszafordult Váradinéhoz.

- Fogja az aranyhalacskát - nevetett Váradi Mihály, és kezével a víz fölé görnyedő Fillérre mutatott. - Vagy az aranytyúkot?

- No, hiszen, arra mindannyiunk szerető édesapja vigyáz, hogy meg ne együk - morogta a nyomorék.

- Az üzletemet kihalászhatná - folytatta Sajtos Flórian, aki ímmel-ámmal dolgozott. Az éhenhalástól fia és menyé mentette meg, akik kevés lelkesedéssel sajátították el a paraszti munkát.

- Hát még az eszét - morogta Nemes. - Az lenne csak a nagy fogás.

A kovácssegéd konokul méregette a vizet, húzta a vékony hajhálót. Nevetségesnek tűnt az erőlködése, ebihalakat, csiborokat fogott. Akkor pillantotta meg a felesége fonott szatyrát.

- A kilátás gyönyörű - mondta gúnyosan a hosszú orrú, kapafogú Flórián, s fejével a vigyázóra intett.

Az asszonyok lehevertek a gátra, Váradiné és Fekete Ibi melltartóra, szoknyára vetkezett. A fáradtságtól alig mozdultak.

- Sztahanovista már? - gúnyolódott Váradi.

- Aki a lihegésbe beleszokott, nem tudja abbahagyni! - nézett megvetően a távolba Fekete Attila. - Ő meg nagyon olyan.

- Hályog nőtt a szemén.

- Hagyjátok - mondta nagyhangon a szabadszájú gazdasszony -, minek lármáztok? Más szórakozásunk úgy sincs. Igaz, Ibikém?

- Még nem próbáltam - vörösödött el a fekete szemű fruska, s más irányba kapta a tekintetét.

- Ajjaj, nem is tudod, mit veszítettél.

- Még az ördöggel is lefeküdnék, csak ne kellene gyomlálni - súgta, hogy az apja meg ne hallja, s megigazította melltartóját -, azzal is jobb lehet, mint ezt csinálni.

Fillér nem lankadt, pedig nevetségesnek tűnt az erőlködése. Kétrét görnyedt a bűdös víz fölött, s méregette a nagy semmit. Hallotta a csípős megjegyzéseket, de elengedte a füle mögött, fölöslegesnek tartotta a veszekedést, vitatkozást, tudta jól, egyetlen hasznos dolgot tehet, ha eleséget szerez gyerekének és maguknak. Láta maga előtt Bandika sovány alakját, beesett szemét, megnyúlt ábrázatát, víztől puffadt hasát, kopaszra nyírt fejét, s még inkább eltökélte, halakat fog neki, ha puszta kézzel meri is ki a vizet a kalickából. A rizstáblákat vékony földgátak választották el egymástól, azok tövében mélyült, néhol derékig ért a víz, s ahol semmi nem kavarta fel a földet, leláthatott az aljáig. Apró, sötét törpeharcsák úsztak el közeledtére, dühösen utánuk kapott, s nyakig merült, megint csak a vizet és a levegőt markolászta. Dühében beharapta a száját.

„Akkor is megmutatom, hogy nem palacsintából gyúrtak - gondolta -, döglöjtek csak a napon, estig úgyis fogok halakat. Ha csak kétfalásnyit kap belőle a fiam, az is erőt ad. Addig spekulálok, míg a módját meglelem, hogy eleget fogjak, bezzeg majd felakad a szemetek az irigységtől. Minek hagyjam el magamat? Az talán jobb, ha heverészek, szidom, aki elébem kerül, mert most elpártolt tőlem a szerencse?”

Verejtékben fürdött az arca, érezte, hogy viszket a bőre a szakála alatt, de tovább görnyedezett.

„A bátyám majd elcsodálkozik a halak láttán. Onnan veszem el, ahol a természet ingyen kínálja. Csak semmi pánik, a legközelebbi merítés már sikerül, vagy az utána következő... És ha mással próbálkoznék? A Terike szatyorjával? Na, ettől elakad a lélegzetük” - gondolta.

Felegyenesedett, és a feleségéhez fordult, a szatyrára mutatva.

- Azzal szerencsém lesz.

- Felkopik attól az állad - szedte ki a szatyrából a vasfogú fésűt, a hajcsatokat, a csavarókat, meg egy csorba tükröt -, de tessék, bolondozzál csak! Én a csontjaimat is alig érzem.

- Értetek kínlódom - lepődött meg az éles hangtól. Megragadta a szatyrot, az arca felderült, fiatalos lett, bár a hosszúkás sebhely sokat rontott rajta, szétfeszítette a szatyrot, nagyobb iramban halászott. Három törpeharcsát fogott.

- Megsütöm majd - mondta boldogan, és elmosolyodott.

Kimerülten vánszorogtak vissza a táborba. Égett a testük, minden mozdulat parázslott, éles tüvel hasított húrukba, az izomláz és a fáradtság merevvé tette őket. Legszívesebben ledőltek volna az istálló földjére, de korgott a gyomruk, a kondérok felől megcsapta őket a meleg leves szaga. Az elkoszolódott, mindig éhes kölyköket is a tábori konyha körül látták ólálkodni.

Fillér Bandi hóna alatt szorította a szatyrot, átszellemült arccal kutatta fiát, megnyújtotta lépteit, kissé elhagyta a többieket, akik keservesen haladtak, leghátul idős Sajtos csúszkált, bukácsolt, végül a puskás őr zárta a sort.

Bandika, ahogy meglátta őket, s felfedezte a szüleiket, azonnal odarohant, megölelte apját, anyját, és örömeiben sírva fakadt: - Már azt hittem, vissza se jöttök!

- Csodahalat hoztam neked - simogatta meg fia fejét a kovácssegéd. - Akarod látni?

- Akarom hát!

- Idenézz! - nyitotta szét a szatyrot, amelynek alján már nem is mozdultak a halacskák -, ez ám a fogás.

- Hiszen nem élnek - kedvetlenedett el a gyerek -, mit csinálunk velük?
- Megesszük!
- Akkor majd én is tudok úszni? Igen?
- Ha sok halat eszel, akkor még a tengerig is elúszhatsz.
- Fogjál sokat! Jó?
- Megpróbálom, de most munkára! Hozd ki a serpenyőt és a katonaládámat! - parancsolta a fiának, aki elkocogott.

Az ól falánál idősb Váradi gubbasztott. Ápolatlan szakállá, szakadozott ruhája távol tartotta tőle a gyerekeket, ám lefogyott és lábadozó unokája ott ült mellette, elálló és jókora füle kopasz fejét megnövelte - a többiek elnevezték Röfinek -, s figyelte az öreget, ahogy üvegdarabbal csiszolgatta az ágakat, és hallgatta a mesét, a vagyonos emberről, akinek gazdagságából vénségére semmije sem maradt, csak a kézügyessége, s azzal tengette az életét... Akkor hirtelen megelevenedett a tábor, vacsorához kolompoltak.

Búlevés főtt. Sorban álltak, az ügyeletes szakácsnő kimérte a porciókat. Fillér Bandi a csatorna partjánál ült, s amíg felesége meg a fia meghozta a vacsorát, elkészítette a tűzhelyet, a téglák közé száraz gallyakat dugott, rá a serpenyőt, a zöld katonaládából kivette a szalonnás zacskót, papírvékony szeletet vágott le a féltenyéryn, avas szalonnából, belelökte a serpenyőbe, a három halacskát gyors mozdulatokkal nagyjából megtisztította, a belüket kifordította, és kettévágva a serpenyőbe kerültek. Sercegve pattogott a zsír, az égett hús szaga szállt, Bandikának kitágult a szeme, az orrcimpája reszketett, nagyokat nyelt, ahogy figyelte. Közben kikanalzták a búrízst. Akkor Fillér a fia tányérjába tette az egyik halacskát, cinkosan rákacsintott, Bandikának mohón villant a tekintete, elfelejtkezett minden másról, beleharapott a kormosra égett halba, rágta, recsegett a fogai között, farkát, uszonyát, fejét is befalta. A kovácssegéd feleségének adta a második halacskát. Egy falás kővészáradt kenyérrel meg kitörölte a serpenyőt és a falatka szalonnát is lenyelte. Akkor vette észre, hogy Misike kinézi szájukból az ételt, egészen a közelükbe fűrődött, Bandika mögött állt, de figyelte mohó nyeldekletését, puha és kerek arca megkeményedett, szája is nyitva maradt, az egész gyerek csupa sóvárgás volt. Kezében szorította az üres, zománczott tányért és az alumínium kanalat.

Fillér Bandinak torkán akadt a falat. Keservesen gyűrte le.

- Éhes vagy, Röfi? - kérdezte a fiút.
- Éhes ám. Az micsoda? - mutatott kanálával a serpenyőben maradt égett, elfeketedett kis csomóra.
- Hal.
- Meg lehet enni? - lépett az elhamvadt tűzhöz, nagyokat nyelve összesűrűsödött, édeskés nyálából. - Nekem adod?
- Neked.

A gyerek abban a pillanatban a serpenyő fölé hajolt, rácsapott a halacskára azzal a kezével, amelyikben a kanalat tartotta, s mire felegyenesedett, már begyűrte szájába az egészet, nehezen kapott levegőt, a szeme kidülledt, pofazacskója feszült, lassan örölt a fogaival, nem lehetett tudni, kibukik-e belőle, vagy megfőjtja a kiadós falat. Misike csak állt, kissé rángatózott a teste, és lecsúsztotta a zsákmányt.

- Úristen, biztosan rosszul lesz tőle - kapott ijedten szája elé Terike és ahogy körülnézett, látta, hogy többen a közelükbe sompolyogtak, irigykedve, bosszúsan vagy tüntető lekicsinyléssel bámulva rájuk.

- Meg kell maradnunk - morogta Fillér.

- Micsoda? Mit motyorászol?

- Lesz több ennivaló, nekünk legalább a helyünkbe hozzák!

- Marhára megvigasztaltál - szaladt ráncba felesége homloka -, úgyis milyen kövérek vagyunk.

- A csontsovány táborlakókra mutatott. - Még behízzuk a szívünket!

- Kell az másra is - közeledett Biri, és szürke szemével hunyorgott -, most igazán nagyon kell, kérem.

Fillér Gábor távolabbról, az őrs épülete elől figyelte őket. A sült hal illatára bele-beleszippanzott a levegőbe, elismerő csodálkozással, az ő öcsikéje itt is feltalálta magát, nem nyimnyámoskodik, nem azt nézi, hogy lopja a napot. Vacsoráztak a rendőrök, az őrs előtt a kecskelábú asztalt ülték körül. Az ételből nekik mérik ki a színe-javát, repetázhattak is, mégis, a halsütés megzavarta őket, elkomorodtak, az otthonukat juttatta eszükbe, amelyet hónapok óta nem láthattak. Szótlanul és savanyú ábrázattal kanalazták a vacsorát.

Az őrmester izgett-mozgott, birizgálta orrát a jó illat, az arca megfeszült, tekintete elkalandozott az asztaltól, pontosan tudni akarta, mi is történik a háta mögött. Hordják a kaját? Azt igen jól teszik, gyűljenek csak a finom falatok, az kell ide, a szép lányok közelibe. Jókorát böföntett, majd ahogy elterpeszkedett a lócán, kéjesen sóhajtott, és megnyalta a szája szélét.

- Húst sütnék - törte meg a csendet. - Hunnan lophatták?

- Halat fogtak, megteheted te is - szólt erélyesen a parancsnok -, csak ügyesség kell hozzá, meg kitartás. Nekem az ő helyükben nem igen lenne idegzetem ilyesmire - bontotta meg az asztalt, és végigsétált a táboron. Ahogy a rokonai közelébe ért, s tépett ruhájukat látta, a parázs fényében is kivehető maszatos arcukat, s jöttére a beszédfoszlányok elhaltak, a mozgulatok félbemaradtak, a kölykök is kíváncsian s félelemmel figyelték a lépteit, szégyenkezés fogta el, hogy ennyire kiszolgáltatottak, tőle remélnék minden jót, pedig ő igazán keveset tehet, a semminél alig többet. Testvére izmos alakja emelkedett fel a parázstól, amikor közvetlenül melljük ért.

- Szerencsés a kezed, azt se bánom, ha a konyhára is halászol.

- Háló kéne ahhoz, de majd megfonom.

- Tábor-bizottságot alakítunk, az rendelkezik a mi irányításunkkal. Legyél a parancsnok! Különbet úgyse találnék.

- Ugyan már. Mégis, mi lenne a teendőm?

- Tegyük a tábort elviselhetővé, de a szigorú rendet megtartva.

- Komolyan gondolod?

- A legkomolyabban - bólintott a törzsőrmester. - Alkalmazkodnunk kell egymáshoz, ha tetszik, ha nem. Ez még nem jelenti azt, hogy itt mindenki „élharcos”. Benned bízom, mint sajátmagamban. Kiben higgyek, ha nem az édestestvéremben?

- Van értelme?

- Van! Itt marakodni képtelenség, nincs miért és nincs min, ha csak nem a megmaradásért.

- Az illúzió - fordult el tőlük Terike.
 - Örökké nem élhetünk a puszta - törölgette szemüvegét Biri. - De aztán mi lesz?
 - Félelemben élünk. Kiben higgyünk? Az istenben? Az ördögben? Bennem vagy benned? - kérdezte testvérét a leváltott titkár.
 - Önmagunkban! Az is elég - mondta a parancsnok meggyőzően, és érezte, hogy a tenyere megnedvesedik.
 - Az én hitem erős, tudom, hogy megszabadulok innen, egyszer elismerik, hogy tévedésből tettem keresztet rám. Akkor hogyan néznek a szemembe a pondrók?
 - Bár már ott tartanánk, édes egy uram, de itt senkire nem számíthatsz, csak önmagadra.
 - Ki teszi jóvá a sérelmeket, és mit vár cserébe? Felejtsük el az egészet? - tépelődött tovább Fillér Bandi.
 - A többség megérdemli a sorsát, viselje is! Kevés a nem idevaló! - mondta a törzsőrmester keményen, és a levegőbe csapott.
 - Ők is emberek - dünnyögte az öccse -, őket is anya szülte.
 - Az ám, de milyenek? - rúgott a földbe Fillér Gábor fekete csizmájával. - Arról is beszélhetnénk egyet-mást.
 - Hány tagú lenne a bizottság?
 - Öt.
- A tábor-bizottságban Józsa Bálint szintén helyet kapott. Elrongyolódott ruhája, repedezett cipője, szőrös arca és elhanyagolt külseje ellenére mozdulataiban méltóságot őrzött. Hosszan ingatta a fejét, száját megvetően elhúzta.
- Csinálják velünk a cirkuszt, mintha kedvünk lenne. Én már öreg vagyok bohócnak.
 - A jövőnkért vállaljuk! - szólt a mérnök.
 - Kinek a jövőjéért? - kérdezte letargikusan idősb Sajtos -, ha szabad érdeklődnöm, tisztelettel. Ez itt a temetőnk. No, hiszen, a kinti se sokkal különb.
 - Innen hazamegyünk, addig is javulhat, rosszabbodhat a sorsunk, rajtunk is múlik - érvelt Fillér Bandi, s ormóttan bakancsával vonalakat húzgált a poros földön.
 - Ne szédítsen, Fillér sorstárs, térjen észre! Maguk önmagukat is bezsuppolják. Ki hihet az ígéikben? - kérdezte Fekete Attila. - Azok sem, akik a fizetésért hirdetik. Vagy annyira tökkel-ütöttek?
 - Aki élni akar...
 - Lusták a hajcsárkodásra, annyi az egész - avatkozott közbe Váradi. - Pallérok leszünk, mit kell ezen vacakolni? Dolgozunk és még verjük is magunkat, nem rossz elgondolás.
 - Könnyíthetünk magunkon.
 - Arra jó a latrina is - húzta el a száját Nemes. - Az egész ország szarfészek, ha megpiszkáljuk, idáig érzem a szagát.
 - Az őrmestertől vártok csodákat? - harsogta Váradi. - Ő buta, kiselejteződik.
 - Fene bele, kérem, ilyen mind - nézett el messzire megvetésében a patikus -, kapaszkodó senkiházi.

- Megártott a meleg, sorstársam? A kegyet nem ön gyakorolja - szólt közbe a mérnök. - Ne ezeken kérje számon a hitványságukat!

- Ne hintse már a port, mert bepiszkolódik - fordult el tőlük Fekete Attila.

- Fillér és Biri sorstárs hozzájuk hajlik? Azok után, ahogy elbántak magukkal, le se köpném őket - mondta a hegyes orrú Flórián, kapafogát mutogatva, s félrefésült haját piszkálva. - Önérzet már nincs a világon?

- Itt az nem érvényes - nevetett Nemes -, kiment a divatból.

- A hőzöngéssel nem boldogulok - tartotta fel a kezét Váradi -, nem ipi-apacsozok, inkább böjtölök, tisztítom a klozetot, de szabadulni akarok.

- Megtanuljuk a saját érdekünket - mondta Fillér Bandi töprengve -, és megmaradunk.

- Nem fél? Igazán nem fél? - kérdezte Józsa Bálint.

- Amíg össze nem fogunk, mindig félhetünk. Nem bújhatunk el egymás elől, egyszerre élünk és egy helyen.

- Éppen a pusztára való - szólt a vaskereskedő -, ha nem lenne, ki kellene találunk - fordult el megvetően, majd távolabb csúszott.

- Nem szeretnünk kell egymást, csak elviselnünk - mondta a mérnök, és zsebkendőjével megtörölte a homlokát -, szerencsére az jóval könnyebb.

- Nincs más lehetőségünk - bólintott határozottan Fillér, és a sebhelye vöröslött. - Bizakodom, nem tehetek mást. A fiamat felnevelem. - Bari Ödön közeledett.

- Létszámellenőrzésre sorakozó! - kiáltotta. Elnémult a tábor.

- Egy, kettő, három, négy... - kezdte számolni őket az őrmester, s amikor már összezavarodott és megunt, diadalmas képpel elkiáltotta: - Megvan ez mind, szeret itt üdülni! Továbbra is gondoskodunk rúlatok. Aki még nem találta ki, az hegyezze a fülét: levélírás tilos, üzeni nem lehet, a rendőri épületbe csak azok léphetnek, akiket hivatunk vagy kijelölünk takarításra, s a választott táborparancsnok. Akik jól viselkednek, idővel levelet, csomagot kaphatnak, de mindet megvizsgáljuk, nehogy grimbusz legyen! Aki beteg és nem piszkos szimuláns, jelenti Fillér Bandinak, ő tovább jelenti nekünk, mi kísérettel orvoshoz küldjük. A megszólítás változatlanul: sorstárs! Kinek van jelentenivalója?

- Jelentem, az ólban annyi a pocok, hogy mindönkre jut néhány. Intézkedni kell a kiirtásukról - mondta Fillér Bandi. - Egyeseknek ebben már nagy a tapasztalata.

- Fogdossátok meg őket! - somolygott az őrmester. - Takarodó!

Szétszéledt a tábor. Legtöbben az ólba húzódtak, helyet igazítottak a földön, és várták az éjszakát. A nyomorék vaskereskedő méltatlankodott, ahogy a többiek után csúszott.

- Kilyukad a gyomrom, olyan éhes vagyok. Azt hiszik ezek, hogy egymást is megesszük, nem elég sok a pocok?

- Harapdálnak bennünket, nem győzzük agyoncsapkodni őket - mondta a fia.

- No, hiszen, jól kisütötték. Kilöktek ide, hogy senkinek se hiányozzunk, szép csendesen meg a föld alá nyomnak. Mit kell még megérnem? Legszívesebben a pofájukba vágnék, vagy elhúznám a csíkot, hogy bottal üthetnék a nyomomat, de így csak a fene esz, az is lassan, nehogy elsiessen!

- Szerzek husángot éjszakára, rám került a sor, én csapdosom a dögöket - fordult el apjától Flórián.

A tábor közepére tartott, az építőanyagok között turkált, egy hosszú, vastag lécdarabot mar-
kolászott. A levegőbe csapdosott vele, majd bizonytalanul keresgélt tovább.

- Mi az, sorstársam, fegyverkezel? - állt meg a közelében Bari Ödön a farkaskutyával. -
Nemhogy örülnél, hiszen még lyuk van a seggeden! A béketábort fenyegeted?

- A pockok ellen kell, dehogy emelnék kezét magukra! Nem ment el az eszem egészen.
Mindent megcsinálok, amit csak parancsolnak.

- Azt nem is bánod meg, mert aki a mi emberünk, az jobban jár! A mi kutyánk kölykének jut is,
marad is.

- Én kérem, az vagyok! Erről meggyőződhet Bari sorstárs, mit csináljak, hogy bebizonyítsam?

- Szólsz nekem, ha gyanúsat észlelsz, ha valaki sokat járattja a pofáját, lázadást szít, levelet ír
vagy szökni merészel, meglépni készül. Érted?

- Szökni lehet?

- Nem. Csak akinek szárnya nőtt és repülni tud - nevetett a cigány -, jól is níznenk ki, ha bárki
elhúzná a csíkot.

- Aki próbálkozik?

- Megneveljük - gumibotjával a levegőbe vágott -, és megszereti ezt a pusztát, de meg ám, még
ha belehal is.

- Én szeretem, csak engem is szeressenek!

- Nyisd ki a szemedet, hegyezd a füledet, osztán az emberünk leszel! Még a szíp lánykákat is
megkóstolhatod. A csecses Ibikét éli már valamelyikötök?

- Az apja őrzi.

- Jó kis falat, de megropogtatnám - csettintett az őrmester kéjesen -, te meg kotródj az ólba!

- Igenis, parancsnok sorstárs!

- Még nem vagyok az.

- Pedig arra termett.

- Meghiszem azt.

Fillérné Major Erzsike készítette kályháján a lebbencslevest. A száraz gané füstölt, a konyha
falai elnyelték a füst és a korom szagát, elmocskolódott a színük, s a kályha fölé függesztett
falvédő megsárgult. A rendőr-feleség kihúzta az öreg konyhaasztal fiókját, ormótlan alumínium
kanalakat és két zománcozott tányért rakott a tetejére. A két hokedlit is kivette az asztal alól.

A kisszékre tett alumínium lavórba vizet töltött.

A kályha alatti vesszőkosárból ganét lökött a tűzre, megmosta a kezét, a vastag háziszappannal
sokáig dörzsölgette, végül az arcát is megvizezte. Begombolta hosszú ujjú flanelruháját, és a
szobába kiáltott.

- Kisfiam, gyere ebédelni!

Fillér Gáborka lassú, kényelmes mozdulatokkal jött ki a fehérre meszelt, padlós szobából, ahol zöld térítővel takart páros ágy, egy szürke lópokróccal takart öreg heverő, egy politúrozott asztal, négy karosszék, kerek vaskályha, régimódi sifon, egy fakteres ovális tükör látszott, és szakadozott rongyszőnyegek. Gáborka a konyhaasztalhoz telepedett.

- Sokat kérsz? - fordult fiához idegesen az asszony.

- Sokat.

Fillér Gáborné ímmel-ámmal evett.

„Az uramról még mindig semmi hír, valami baja történt? - gondolta. - Hónapokig nem látom. Micsoda élet ez, és miért, mennyiért? Hiába kuporgatom a pénzt, sohasem érjük utol magunkat, ez sincs, az sincs, semmi sincs, üres kamrának pedig bolond a gazdája.”

A fiára nézett, s rosszkedvében is majdnem elmosolyodott. A testes gyerek jó étvággal evett, rakhatott elébe bármit, kényelmesen az asztalhoz húzódott, míg a hasa meg nem feszült, nem törődött mással. Most is evett kétfőfára, levest, kenyérrel. Teleszájjal kérdezte.

- Van még?

- Van - mondta, és szedett a tányérjába. Leült melléje, arra gondolt, a fiából tanult embert nevel mindenáron, ne dúrja a földet, boldogulhasson, mint ahogy ő látta lánykorában a moziban és a könyvekben olvasta. Legyen valami értelme ennek a бүдös életnek, ennek a kínlódásnak.

Gáborka befejezte az evést. Az anyja megmosta az arcát, a kezét, a tiszta szobába tuszkolta, és a könyveihez parancsolta. Ő meg visszafordult a kályhához, a tányérokát elmosogatta, a piros lábasban maradt ételt letakarta, talán a férje megkerül már, és ezzel kínálhatja, pocsékba úgysem vész, végsősoron jó lesz vacsorára.

Aztán felmosta a konyha kövét. Míg hajladozott, kicsavarta a vizes ruhát, ismét elszomordott.

„A szüleimet megtagadtam, szórakozni nem járok, és valamirevaló göncöm sincs. Ez hát a boldogság? - gondolta a darázsderekú asszony. - Nem ilyenről álmodoztam.”

Előkereste csipkeverőjét. Korpával töltötte a párnát, rajzolt mintájú kartont erősített rá, a papírdobozból színesfejú gombostűt szedegetett. Csodálatos csipkét készített, a babramunka teljesen lekötötte.

Sötétedéskor felöltötte virágos pongyoláját és ágyat vetett hármójuknak. Gyönyörű, fekete hajú fiára nézett, megsimogatta és lefektette.

Pávafarkas térítőn dolgozott. Sőhajtozott, szemét gyakran az ajtóra szegezte, mintha férjét várná minden pillanatban belépni. Hosszú ujjával verte az orsókat, vékony csörgésük betöltötte a szobát. Az ablakkal szemben ült, a karosszéknek támasztotta a párnát és reménykedve várakozott. Hirtelen megszakította munkáját, sokáig hallgatózott, barna arca meg-megrángott, nagy, sötét szempilláit lecsukta.

Fillér Gábor éjszaka érkezett.

- Már azt hittem, bajod esett. Mit csinálsz, hogy ennyire titokzatos? - ölelte meg a felesége, és fáradt, borostás arcát megcsókolta.

- Embereket őrzünk - vetkezett a rendőr, és nem szólt többet. Amikor a csizmáját lehúzta, a kapcát félrerúgta, mezítláb osont a szobába, megcsókolta fiát óvatosan, hogy fel ne ébressze álmából. A konyhaasztalhoz telepedett.

- Magyarokat?
- Azokat.
- Kiket, miféléket?
- Ilyeneket is, olyanokat is, urakat, meg rendesebbeket is.
- Szűz Máriám, mit vétettek a szerencsétlenek?
- Ki tudhatja? Lehet, hogy semmit, de parancsra csináljuk, nem jókedvünkéből.
- Mit akartok velük, Gábor? - kapott fejéhez a törzsőrmesterné. - Az ilyenről semmi jó nem jut az eszembe.
- Nekem se öröm, a testvéremet is őrzöm.
- Az édesöcsédet? És te ezt hagyod? Kinek ártott, kinek nem tetszett a képe?
- A konkoly közé búza is került, nincs mód a kiszabadítására.
- Aki a testvérén se segít, másokon miért segítene? - fordult Erzsike a kályhához zsémbesen, és melegítette az elázott lebbencslevest.
- Hogyan? Mondd meg, ha ennyire tudod? Mit csináljak, lökjem le a fegyvert és hagyjam ott a pusztát? Közéjük zárnak - csapott öklével tenyerébe a férfi, önmagával tépelődve. - Az jobb, azt akarod? Éjszaka megáll itt a kocsi, felraknak benneteket, és mire észhez tértek, már foglyok lesztek, ki tudja, meddig és ki tudja, hol?
- Féltetek, Gábor, nagyon féltetek.
- Hallgass! Könnyen úgy járhatunk, mint a húgodék!
- Ők is, Terikéék? - kiáltott meglepetésében az asszony, finom, hosszú ujjait tördelve, és szeme elfátyolosodott, várakozón, s félve tekintett urára, milyen rossz híreket mond még.
- Ott. Vigyázok rájuk, mert Bari Ödön a saját piszkukat megetetné velük.
- Minek kell bemocskolódnod? Mi lesz belőled, hogy ilyesmire szántak? - tette két kezét az ura vállára.
- A parancsot nem én találtam ki, a főokosok jobban tudják, mit és miért csinálunk.
- És a többiek? Halljam csak, kiket őrizel még? - tördelte kezét változatlanul Fillérné, miközben elfordult -, a szüleimet is?
- Ők kimaradtak a szórásból.
- Kik nem maradtak ki?
- Józsa Bálint, Váradiék, Feketéék...
- De miért? Mit csináltak, hogy ennyire büntetik őket?
- Egynek se patyolat tiszta a lelke, és legalább nem lármáznak idekint, nem szítják a háborús hangulatot.
- Azt ne hidd már, hogy a háború rajtuk múlik! Majd éppen tőlük kérdik meg: elpusztítsuk a világot vagy még várjunk vele?

A törzsőrmester a piros zománcú lábasból kanalazta a tönkreázott levest. A kannafedőből hatalmasat ivott, a száját kezefejeével megtörölte. Büntudatot érzett, arra gondolt, a testvére és családja ott alszik a piszkos, bűdös ólban, s hiába szeretné, segíteni se tudja. Mocskos, alávaló helyzet.

- Igazán nem tehetek róla, annak fájjon a feje, aki a parancsot kiadta.

- Ezt meg nem köszönik, Gábor. És félhetnek a többiek is: kit, mikor visztek? A húgom kinek ártott? A légynek se! Hát még a kisfiúk? Legközelebb szüleimen a sor, kifosztottátok őket, mehetnek a temetőbe - sírdogált az asszony.

- Ne kotkodácsolj már!

- Tőled is félnek? Rendőr vagy egyáltalán, vagy micsoda?

- Nincs ezen rágódni való, kemény idők járnak, erről igazán nem tehetek. Szolgálatot teljesítek, ez a dolgom, azért fizetnek.

- Arannyal sem tudják megfizetni, de arról szó sincs, dehogy törekednek arra.

- Ki hogyan végzi a munkáját, úgy keres, a pénzéért vásároltathat, amit akar. Szeretnek dolgozni. Akik meg vonakodtak, mert vastag a bugyelláris, megtanulták az új rendet. Munkára neveltük őket, az hétszentség!

- Másképpen gondoltam a mi sorsunkat, boldogabbnak.

- Az is.

- Úgy hiszed?

- Úgy. Te nem vagy boldog?

- De, nagyon - mondta gúnyosan a rendőr-feleség, és lesütötte a szemét. - Majd elrepülök.

- Na látod.

Fillér végigdőlt a sezlónon. Magához rántotta a párját, aki vonakodott, és nem nyitotta szét a pongyoláját! Dulakodtak! - Úgy várom, hogy megöleljelek.

- Ne nyúlj hozzám, mert akkorát sikoltok, hogy felijed Gáborka! Hóhérhoz mentem feleségül! - zokogta Erzsike, s beszaladt a szobába.

- Hóhér az öreganyád! - mondta vérvörösen Fillér Gábor. Felült, idegesen cigarettára gyújtott, s amikor az tövig égett, elnyomta a csikket, felkelt, felöltözött, és köszönés nélkül elment.

Felesége a párnába fúrta a fejét és zokogott. Hallotta, hogy az ura becsapta a konyhaajtót, majd a kapu nyikorgását is, de nem szaladt utána, nem is bánta, menjen amerre lát, ha a föld elnyeli, az se érdekli. Nem kurva ő, hogy éjszaka jöjjön hozzá, s akkor távozzon, amikor még senki se látja, azzal a kézzel simogassa, amelyikkel édesbűgát üti-veri. A saját öccsén se segít, ennyire gőzös a feje az előléptetéstől? Mennyire másnak hitte, s kiábrándulás a vége.

Micsoda nagy fene boldog jövőt teremthetnek az ilyenek? A testvére is addig nyüzsgött, hogy elkapták a frakkját, magával rántotta a családját is. Ennyire biztos támasz az ő karjuk?

Már csak szipogott. Az ajtó hasadékan beszűrődött a fény, a konyhában égve maradt a villany. Kézfélével eldörzsölte a könnyeit, kitapogatózott, s kínjában elmosogatta az edényeket, helyére rakta, majd vizes ronggyal feltörölte a követ. Nem érzett álmosságot, titokban reménykedett is, hogy az ura visszafordul, előszedte hát a csipkeverőjét, könnyebben teljék rajta az idő. Már szégyellte magát, amiért nem volt kedves a férjéhez, hiszen mióta nem látta, ott se lehet vidám élet a táborban, legalább idehaza érezzen egy kis szeretetet. A fizetését kézhez adja egy szálíg,

nem kötözködik, nem válogatós, csak az a bolondéria múlna már el róla, hogy ő annyira fontos a világnak.

Figyelt minden neszre, mozdulásra, néha fel-felkapta a fejét, megállt kezében a munka, de Gábor nem jött. Hajnalig hiába verte az orsókat.

Ifjú Sajtos Flórián örködött. A többiek feküdtek, a viharlámpák bágyadtan pislácoltak. Józsa Bálint fölött a sarokban szintén csüngött egy új viharlámpa a falon.

„Az öreg is majrézik - gondolta Flórián -, nem szeretné, hogy a pockok zabálják meg.”

Felesége nyitott szemmel forgolódott mellette, nem mert elaludni. Apja nagyokat szusszantott, hatalmas fejét felemelte, ahogy ránézett.

- Az őrmester hónaljába férköztél?

- Az a legfőbb vágyam.

- Akkor ne sündörögj körülötte!

Flórián virrasztott. Várta a látogatókat. Markolta a lécdarabot, s a homályosabb sarokba figyelt. Annyira összerosódtak emlékeiben az elmúlt napok eseményei, hogy ha rájuk gondolt, mint egy rémálom, megállíthatatlanul peregtek a képek, azt hihette, hogy a moziban ül.

Álmukban lepték meg őket az államvédelmis katonák. Az éktelen ricsajra az ablakhoz szaladt, felhúzta a redőnyt és kibámult a sötét utcára.

- Nyissák ki az ajtót, azonnal!

- Mit akarnak az éjszaka kellős közepén?

- Kinyitni!

Még mindig álmosan az ajtóhoz lépett, s ahogy kitárta, szinte beestek rajta a géppisztolyosok.

- Kezeket fel!

- Kit keresnek, kérem, ez rendes ház, eltévesztették talán a címet, nem kupleráj ez, nem kocsma, minek csinálnak velünk ilyet, minek viccelődnek, a szórakozásnak sem ez a módja.

- Befelé!

Akkor már idősb Sajtos Flórián elébük csoszogott. Egy pillanatra megdöbbentek a látványtól, de aztán az oldalához nyomták a fegyvert. A nyomorék nevetett.

- Jézus Mária! Csak nem tőlem félnek?

- Ne pofázzon! Induljon a szobába!

Ifjú Sajtos Flóriánné álláig húzta a takarót. Szokásaként meztelenül feküdt, s riadtan bámult a katonákra: - Mit akarnak?

- Felkelni!

- Azt nem lehet, nincs rajtam semmi sem.

- Ugorjon, ha mondjuk! Nem a tincseiben gyönyörködünk.

A fiatalasszony szégyellősen lekászálódott, a takarót maga előtt tartotta, kombinéba bújott.

- Mindnyájan a fal felé fordulni!

- No, hiszen, itt hiába keresik a pisztolyt! Eldugnák valahová és diadalmasan elővarázsolnák, hogy legyen indok a letartóztatásra? Ebben a házban nincs fegyver, ne találjanak véletlenül se, szándékosan se - mondta a boltos, és megizzadt. - Hallottunk már ilyenekről!

- Hárman laknak itt?

- Igenis, kérem - hebegte Flóri, aki egyre jobban kezdett félni. - Ne játsszák az eszüket, hiszen nem a Jézuska parancsával érkeztek, tudniuk kell, hányan vagyunk és miben vétkeztünk. Vagy talán tőlem féltik a proletárhatalmat?

- Ez a véghatározat - lökte a papírt asztalra a katonák parancsnoka, -, ezt írja alá!

- Elolvashatom?

- Felesleges, visszük magukat, ha tetszik, ha nem. Ez a parancs, más semmi nem számít!

- Akkor minek írtam alá?

- Az a rendje. A formára is adunk.

Idősb Sajtos Flórián kezébe vette a kitelepítési határozatot. Olvasta. „Belügyminisztérium. 05430. szám. Véghatározat. Sajtos Flórián, eredeti foglalkozása nagykereskedő, Budapest VIII... és a vele egy háztartásban élő fia, ifjú Sajtos Flórián és annak felesége a 8130/1939. M. E. számú rendelet alapján Budapest területéről azonnali hatállyal kitiltom és lakhelyéül Szolnok megye - Kormó-pusztát jelölöm ki...”

- Jóisten, bepisilek - kiáltotta a fiatalasszony, és összeszorította a lábát. - Kimehetek?

- Kisérettel!

A hámszobás lakáshoz beépített W. C. és fürdőszoba tartozott. Az ajtót nyitva hagyták, s úgy figyelték, hogy végzi a dolgát Sajtos Flóriánné.

Közben a nyomorék kezében lobogtatta a papírt, arca szederjessé vált a méregtől. Felindultságában levegőért kapkodott, alig tudott megszólalni.

- A jó mindenségit, kérem, ez a rendelkezés ránk nem érvényes. Hol élnek ezek a tuskók, ezek az analfabéták? Ezt a rendelkezést 1939-ben hozták - dugta a katona orra elé -, s mivel nem tudja, elárulom, hogy akkor ebben a hazában gróf Teleki Pál volt a magyar királyi miniszterelnök. Akkor most ki parancsol, a grófok vagy az elvtársak? Miféle hatalom ez, hogy saját rendelkezései sincsenek: vagy olyan jó rendeleteket szövegeztek annak idején az arisztokrácia képviselői, hogy az elvtársak is használják, mert nem tudnak náluk okosabbakat kitalálni? No, hiszen, már akkor sejthették a grófok, hogy évtized múltán, Rákosi apánk ezzel üti a kisembereket agyon? Ez aztán a röhej... Meg a nagykereskedésem...

- Eleget lázított! Tíz perc múlva indulás, attól majd elmúlik a nevetőgörcse! Kapkodják csak magukat, vagy meztelenül utaznak.

- Mit vigyünk, édesapa?

- Ki mit lát, szabad a rablás. Ami itt marad, azt elzabrálják majd az új urak.

- Nincsenek már urak minálunk - szólt az egyik kiskatona.

- Bocsánat a nyelvbtlásért, elvtársakat értettem.

Flórián megpillantott egy jókora állatot, rácsapott, az visítva tűnt el a sötétben. A felesége reszketni kezdett, hideglelősen összekoccantak a fogai.

- Láttad? - suttogta.
- A füle közé csördítettem. Aludj csak nyugodtan!
- Visszajön és megharap.
- Azt próbálja meg, de akkor megeszem.

Sajtósék kevés motyóval érkeztek Kormóra, s az egyszázbélű asszony idegesen tekintgetett szét az istállóban, kezéből nem merte földre engedni a batyuját, beharapta a száját, és az apósához fordult.

- Muszáj nekünk ezt végigcsinálni?
- Muszáj. Megmutatjuk, hogy különbek vagyunk ezeknél.
- Hogyan?
- Elnézünk fölöttük, lányom, nem tekintjük őket embereknek.
- Ők talán minket annak tekintenek?
- Ezeknek nincs saját véleményük, idomítottak.
- Ettől nem vidámabb az életem. Lovak vagy birkák laktak itt előttünk? - ejtette le végül a földre a batyuját. - Legalább egy lavórt hoztunk volna.
- Flóri! Törjél faágot, azzal felseperjük a földet.
- Igenis, apa! Milyen faágra gondolsz?
- Levelesre.

Nagy nehezen helyet igazítottak. Első éjszaka megtörtént a baj. Akkor már elcsendesedett az ól, a beteg Váradi Misike nyögdécselése is alábbhagyott, s az apja lejjebb csavarta a viharlám-pát, Flórián a feleségére mászott.

- Ne, nem akarom! Ebben a koszfészekben ne nyúlj hozzám!
- Attól még működhetünk - suttogta Flórián, s nem tágitott, míg el nem érte a célját.

Elaludtak.

Az ól velőtrázó sikolyra ébredt. Ifjú Sajtos Flóriánné sikoltott, majd hisztériásan zokogott, nehezen értették meg, hogy megharapta valami a fülét. Váradi feljebb csavarta a lámpa belét, leemelte a falról, és az asszony vérző füléhez tartotta.

- Pockok. Tele az ól velük.
- Fertőtleníteni kellene a sebet - morogta a vaskereskedő.
- Igen, apa, de mivel? Semmink sincs.
- Józsa sorstárs talán segíthet - intett a patikusra Váradiné -, ha éppen kedve tartja.

Flórián gyorsan az öregúrhoz kúszott.

- Kérem szépen, a feleségemet megmarta a pocok. Mi a teendő ilyenkor?

Józsa Bálint megemelte bőröndjét, abból is két jókora példány ugrott ki.

- Fene beléjük, kérem.

Óvatosan nyitotta fel a bőrönd fedelét, s elképedt a látványtól, minden holmiját összetiboltak a dögök, megrágcsáltak. Kotorászott a gyógyszerek között, majd szakszerűen ellátta és bekötözte ifjú Sajtós Flórián sebeit.

Attól kezdve a férfiak felváltva örködtek, zavarászták a pockokat.

Ifjú Sajtós Flórián tovább merengett.

„Miért legyen annyira rátarti? Semmi haszna sincs. Vagy megjátsszam a figurát, járassam a pofámat? Besúgják azonnal, és kiverik a fogamat a néger szalámival. Az őrre rendelnek, a főépület irodájába, és zuhé, adj neki, hogy meg ne sántuljon! Onnan ám nem hallatszik idáig a segélykiáltás, kedvük szerint elcicáznak velem, nincs tanú, nincs panasz, s jöhet a következő. Ki tudja, mi minden megesett már e falak között?

Na, nem! Inkább én súgok, úgy jobban telnek a napok is!”

Fillér Bandi kora reggel a rendőrörsről érkezett.

- Sorstársak, ma pocokirtás, Bari Ödön hozza a kutyát! Az őrön Fekete Ibi takarít. Akinek nem jut munka, vigyáz a gyerekekre.

- Részemről megint lemondok a munkáról - csúszott közelebb Sajtós Flórián -, ne mondják, hogy túlzásba viszem.

- De apa! - rántotta meg a karját Flórián. - Fejezze be a színjátékot, mert sokba kerülhet!

- Legalább sokkal járulok a béketábor felépítéséhez.

- Azon kár gúnyolódnia - motyogta szégyenlősen Fillér Bandi -, a szocializmust is felépítjük.

- Csak ne olyat kérem, amelyben egyáltalán nem, vagy alig élhetünk.

- Sajtós sorstárs kitűnően látja a perspektívát - mosolygott Nemes Áron.

- Dolgozok, különben éhen halok - csapott a levegőbe Váradi -, nem fickándozhatok jobbra-balra!

- Aki nem alkalmazkodik, a többiek ellen is vét - tudálékoskodott Biri Bertalan, a szemüvegét törölgetve.

- Fillér sorstárs, lesz a faluba fuvar?

- Igen, Józsa sorstárs kocsikáztatja Bari őrmestert odáig.

- Vinném tovább is - köszörülte meg a torkát a patikus -, a másvilágra legszívesebben, de oda még nem tart velem, sajnos.

- Elég kár - súgta ifjú Sajtós Flóriánné Fekete Ibinek -, mindjárt tisztulna a levegő.

- Meggyászolnám - mosolygott a szép lány. Attól a hírtől, hogy takarítani osztották, lúdbőrözött a háta, bár a mezőgazdasági munkáktól irtózott, mégsem szívesen gondolt rá, hogy a rendőrök szobáit takarítsa, mossza fel az ebédlőjüket, a parancsnoki irodát. Bár azt is tudta, nem törik le a körmöcskéje, s nem izzad annyit, mint a határban.

Az őrmester a faluba kocsikázik, nincs mitől tartania, nem kell utálkoznia a mocskos szájától.

Fekete Ibin vékony, rövid ujjú ruha feszült, látni lehetett alatta kerek mellét a napsütésben.

- A lányom helyett takaríthatna más - szűrte foga közt a szót Fekete Attila.
- Kicsoda?
- Aki szereti csinálni.
- Mindenki sorra kerül az asszonyok közül, ma az egyik, holnap a másik.
- A lányom nem szobacica.
- Itt nincsenek értékek, kérem. Ha ezt a metódust elfogadjuk, sokkal könnyebb a sorsunk - tárta szét kezét a patikus. - Vegyenek példát rólam, diplomás szarkezelő vagyok, kérem.
- Mehetek helyette - közölte a cérnavékony fiatalasszony -, nem nagy kaland, amelybe bele kell halni.

Flórián megdöbbenve nézett feleségére. Nem tudta mire vélni ezt a határozottságot, kicsit kihívónak ítélte meg, s már napok óta nyugtalanította, hogy megváltozott az asszonya, állandó idegességét egyre nehezebben palástolta, s vele szemben is agresszívebbé vált: - És én? - kérdezte.

- Tedd a magad dolgát!
- Döntsük el végre, sorstársak, mert hasunkra süt a nap!
- Mindegy az édesapa, ma vagy holnap, ha már így parancsolták, megyek takarítani - mondta Fekete Ibi, s elindult a rendőrsre.

Józsa Bálint a lovaihoz tartott. A tábor megéledt.

Fillér Bandi arra gondolt, ezzel az önként vállalt parancsnokosdival jól kifogta, a felelősséget a nyakába lökik, a rendőröknek még kevesebb a dolga. Mintha neki majd annyira engedelmeskednének. Ráadásul azok is, meg ezek is várnak tőle valamit, de nem megváltó, hogy mindnek a kedvére tegyen.

Fekete Ibi két vödör vizet cipelt az állandóan folyó kúttól. Bent Bari Ödön mosolygós képpel készülődött, csinosítgatta magát. Már megborotválkozott, s félmeztelenül fésülgette a haját az ebédlőben.

- Hol kezdjem a takarítást?
- Az irodában. Mire visszaér a törzsőrmester bajtárs, minden úgy ragyogjon, mint a Salamon töke.

A lány a hálószoza felé lépett.

- Ne oda, te, mert megbánod! - ugrott hozzá Bari Ödön, kezében egy kitámaszthatós, fémmel keretezett tükörrel, másik kezével megragadta a lány karját, hogy az felszisszent, s az irodába húzta. - Még alszanak, ha rájuk nyitól, félreérthetik és az ágyba fektetnek!
- Nem úgy megy az! - vált vérvörösre a lány, mert bántotta az őrmester viselkedése, hogy szemét le nem vette a melléről, karja is zsiborgott még a szorítástól. - Mindőjük mégsem vadállat!
- Nem? - nyújtotta el kérdését Bari Ödön, tenyerét Fekete Ibi álla alá tette. - Ennyire tudod? Hiszen még nem próbáltad, vagy csak megjátszod az ártatlant, oszt' szereted ám az idesgyökeret?

Ibi lecsapta a két teli vödört a földre.

- Hagyjon békén, mert kiabálok!

Bari Ödön tettetett nyugalommal az alacsony íróasztalhoz lépett, a tükröt ráfektette, mellé a nyeles fésűjét. - Jó - mondta érdes, kiszáradt torokkal -, kiabálj csak! Beszaladnak ide gatyában és teli teszik a hasadat. Azt akard?

- Hagyjon békén!

- Hagynálak, ha hagynál! - kapott a lányért, aki félrelépett és menekülni akart. Az ablakon át látta, hogy kint Józsa Bálint már befogta a lovakat, s a bakon ülve várakozott. Ettől Fekete Ibi fellélegzett, szembe fordult a férfival, és az ablakra mutatott.

- Várják, őrmester sorstárs!

Bari Ödön nem válaszolt, előrelépett és megölelte a lányt, aki hátrahőkölt, de az asztal széle nem engedte tovább, szégyenében és megaláztatottságában kiáltani is elfelejtett, csak azt érezte, hogy a cigány az asztalra lökte. Fekete Ibi kínjában rúgkapálni kezdett, felborította a vödört, de akkor már szétfeszített lába között reccsent a bugyija, éles fájással rándult össze a teste. Mire elindult a könnye, a cigány túl volt az örömen, kapkodva szedelőzködött, és az ajtóból visszaszólt.

- Tán az jobb lett vóna, ha a többieket behívom, osztán a szemedre lökjük a bugyogót?

Fekete Ibi lecsúszott az asztalról. Fájt, égett az öle, vérzett is. Letérdelt az iroda földjére, s a felmosórongyot kivette a vödörből. Patakozott a könnye. Meghúzta a vizes rongyot a földön, s meglátta, hogy a tükrő összetörve az íróasztal lábánál hever, önkéntelenül érte nyúlt, és felvett egy nagyobb darabot. Belenézett. Csodálkozott, hogy az arca ugyanolyan formás maradt, mint előtte, s ha nem sírna, a szeme sem árulkodna semmiről. A véres combjára siklott a pillantása, s émelyegni kezdett. Elejtette a tükördarabot, a felmosórongyot a vödörbe csapta! Ahogy kilépett az ajtón, azt hitte, menten elsüllyed szégyenében, az arca ismét lángolt, a melle meg-megremegett, csak jólneveltsége mentette meg attól, hogy hisztérikusan ne zokogjon. Szeretett volna megsemmisülni, a föld alá bújni.

Gyerekek szaladtak el előtte. A tábor csendesnek tűnt, legtöbben már szerteszét a határban, s a rendőrök is a foglyokkal tartottak. Az ólnál idősb Sajtos Flórián csapkodta a földet egy husánggal, mellette idősb Váradi Mihály csiszolgatta a fadarabot. Az öreg gazdálkodó meglötyedt az utóbbi napokban. Ócska tarisznyája a lábánál, abban őrizte lim-lomjait. Alig evett, úgy mutatta, hogy egykedvűen viseli el a megpróbáltatásokat, elnézett a sürgés-forgás láttán, csak unokájától érdeklődött szép gallyak után. Reszketett a keze, de határtalan türelme legyőzte az anyagot.

Idősb Váradi ahogy ott gubbasztott, s hunyorgott a napra, levegőnek tekintette a boltost is. Tegnapijaiba messzire látott, amikor jóbíró szolgálégyenyeket tartott, tanyái, pompás paripái, jól termő földjei gazdagították, ő meg kártyákon, kurvákon nem szórta szét a hasznát, a lumpolást nem ismerte, a kocsma ritkaságnak számított, gúnyákban sem dúskált, csak a vagyon gyarapodjon. Hirtelen, bután odalett. A háború után magot szórtak a földbe, a sovány teheneket igába fogták, gürcöltek megállás nélkül, s korgott a gyomruk, de kezdtek életre kapni. Aztán a szétnyírbált földeken gaz virágzott, őt az adóval megölték, házaiba lakókat költöztettek, Filler Gábor-féléket, s kitelepítették, kutya-világ, kótyavetyére dobták az embert, de míg él, úgyse felejt, még megkerülhetnek a színarany földek, a fehér tanyák, s a sokablakos házak, addig meghalni nem érdemes.

A torzonborz vénség elgyengült a napon. Szeméből, orrából szivárgott a nedv, megakadt a gondozatlan, erős bajuszon, s csillogott a szakállában. Csak a keze élt, járt le s fel. Elerőtlenedett, meg-megpihent, de nem tudta abbahagyni a munkát.

- Szép nap - mondta a boltos kínjában, hosszú hallgatás után.
- Az.
- Holnap is szép lesz?
- Az.
- Holnapután?
- Akkor is.
- No, hiszen - akarta bosszantani az öregembert, csak történjék már végre valami, mert estig nem bírja szótlannul, főleg ha tehetetlen dühét és elkeseredettségét nem fröcskölheti szét -, itt mindig jó várható?
- Jó.
- Ez egy ilyen pusztá.
- Ilyen.
- Maga szereti is?
- Szeretem.
- Régen is ilyen idők jártak?
- Mikor milyenek.
- Képtelenség, hogy ezen a pusztán állandóan jó idő legyen!
- Nekem mindegy, csak megérhessem!
- Bolondnak néz? - csapkodott vadabbul a nyomorék, és a száját rágta.
- Akkor talán az?

Hallgattak egy sort. Az öreg paraszt felemelte a fejét, szakállába simított, s hosszan bámult a rizsföldek irányába, amerre a gyerekek eltűntek. Levetette zsíros kalapját, megtörölte izzadó homlokát. Az ólból motozás hallatszott, de úgy csináltak, mintha nem történne semmi, nem hallanának semmit.

A kereskedő erősen izzadt, öltönyét és ingét már por lepte, zsebkendője szürkének tetszett, ahogy megtörölte arcát, majd belefújta az orrát.

- No, hiszen, szeretem a meleget - mondta, és megvillant az aranyóralánca a mellényén. - Jó helyen halunk meg.
- Jobb helyet nem is találhatnánk.
- Hová temetnek?
- A földbe.
- Itt nincs temető.
- Majd lesz.

A gyerekcsapat újra előtűnt. A kútnál fröcsköltek, a kisebbek a vályúra hajoltak és abból ittak. Fillér Bandika a görbe vascsőhöz guggolt, tenyerét a víz alá tette, s nagyokat kortyolt. Sokáig ivott. A hasa kidüledt fekete klottgatyájából, kopaszra nyírt fejbúbján is megcsillant a víz, tenyerével megtörölte a száját.

- Béka nő a hasadban - mutatott Bandikára a nagyfülű Misike, mielőtt rákerült a sor. - Akkor ki gyógyít meg?

- Józsa patikus. Téged is meggyógyított.

- Az én hasamban nem béka nőtt.

- Hanem micsoda?

- Torokgyík.

- Azért is iszok még - lökte meg Misike vállát -, míg ki nem durran a hasam.

A szikrázó melegben egymást váltották a vascsónél. Nem korgott tovább a gyomruk.

- Éhes vagyok.

- Fogjál legyet!

- Fogjál te!

- Nem szeretem.

- Megkóstoltad?

- Meg - bólintott Misike -, de kihánytam.

- Fogjunk kecskebékát.

- Pfü, ronda állat. Inkább éhen halok.

- Akkor mit ennél, ha így válogatsz?

- Amit rágni lehet. Még a búzaszemeket is megrágnám. - Várad Misike csikorgatta a fogát.

- Harapj a seggembel! - nevetett Fillér Bandika, és a rizsföldek irányába szaladt. Misike utána. A többiek a kút körül maradtak.

Jól eltávolodott a két gyerek. Rendőröket nem láttak sehol, a tábort a csatorna, s azon túl a végtelennek tűnő rizstáblák zárták. Bandika felfutott a csatorna partjára és diadalmasan visszakiáltott:

- Gyáva kukac, nem mersz idejönni!

- Nincs a közelben farkaskutyás?

- Nincs. Az unokabátyám úgyse engedné ránk a kutyákat.

- Nem is hiszem.

- Nekem megígérte, anyukám is hallotta. Tőle megkérdezheted.

- Akkor miért verték meg az apádat? Na, miért?

- Nem verték!

- Megverték.

- Nem igaz, hazudsz!

- Nem hazudok. Kérdezd meg az apukámat, aki látta, hogy ütötték.

- Az én apukám nem hagyta magát!

- A cigánynak pisztolya van, meg gumibotja, meg kutyája, és nem szabad visszaszólni neki, mert széttépet a kutyájával.

- Megmérgezem a kutyáját.
- Mivel?
- Szöveget teszek a kenyérbe és megetetem.
- A húst szereti.
- Nincs hús, nem is látni.
- Azt mondta a papám, azokat meg emberhússal etetik, de ezt én nem árulhatom el senkinek, mert akkor papókámat is összeverik a farkaskutyások, mint az apádat.
- Nekem mégis elárultad.
- Mert a barátom vagy, és az apádat már megverték.
- Ha megnövök, visszaadom nekik, rendőr leszek és még nagyobb kutyával járok. A lovam is különb lesz az övékénél.
- Én is rendőr leszek. Jó?
- Jó.

Leültek a csatorna partján. Nyugtalanul fel-felkapták fejüket, hallanak-e lódobogást, kutyaugatást?

- Nem félsz? - kérdezte Röfi megszeppenve.
- Nem félek soha. Apám se fél.
- A patkányoktól se?
- Nem. Ott ég a lámpa a falon, s látom, amikor szaladnak és rájuk vágok. Azt is láttam, hogy Flórián mit csinált a feleségével - hajolt közelebb Fillér Bandika. - Rámászott, s úgy lökdöste a farát, mint a kutya.
- A felesége hagyta?
- Nem nagyon, mert csak kapkodta a levegőt.

Józsa Bálint szekere tűnt fel. A lovak tajtékszottak a habtól, Bari Ödön lekászálódott az ülésről, s eltűnt az épületben.

Az öreg téblábolt a lovak körül, szénát lökött eléjük, száraz ronggyal letörölte a hátukat. Ténfergett az istálló előtt, semmi kedvet nem érzett, hogy a rendőrörshöz, a főépülethez közeledjen. Cigarettaért kotorászott. Az olajtó küszöbére ült, mögötte prűszköltek, szénát ettek a lovak. Érezte a jó erős istállószagot, meg a széna fanyar, édeskés illatát, s kicsikét megnyugodott.

Elmélázgatott, s képzelete elkalandozott a patikájába. Néhány csendes perc elégnek bizonyult, hogy visszameneküljön a múltjába, és attól új erőre kapjon. Láta magát hófehér köpenyben a gyógyszerárban, tisztán és levendulaillatban, fénylő tégelyek, csillogó, sok színű üvegek között, a vastag ellipszis alakú üvegre is emlékezett, amire a pénzüket rakták a vevők. Az öreg arca átszellemült, szívét elfogták az ábrándok. A fehér porcelán edények számát és helyét még álmában is tudta, most képzeletében éppen azokat ellenőrizte, hangtalanul számolgatva, s ahogy egy-egy számot kimondott, mutatóujjával is előrebökött. Lassan fogta fel, hogy koszos a keze, körme alatt feketedik a pizsok, megundorodva a hirtelen támadt valóságtól, meg-rázkódott, s fényes emlékei a porba hullottak. ...

„Megint elfelejtkeztem róla, hogy csak kocsis vagyok” - gondolta.

A munkatábor lakói arattak.

Fillér Bandi durva hálót kötött, feleségével meghúzta a zöld mohás vizekben, a csatornában. Törpeharcát, pontyot fogtak. Sikló sütkérezett a gátoldalon, Terike félt tőle, de férje gyorsan odaugrott, elkapta a csúszómászó fejét, hátradobta a sás közé.

- Nem bánt, sokunknál különb. Tőle sohase félj!

- Másnak gürcölök, s a végén még rámtekeredik a rusnya állat, a lelkesedésed miatt. Micsoda alak vagy?

- Nem éhezünk. Nem lehet az emberrel szót érteni, ha korog a gyomra, első a has, az ész aztán beszél.

- Nem vagy te Názáreti, hogy mindegyik gyomrával törődj! Azt hiszed, megköszönik?

- Ugyan, ugyan, nem halunk ebbe bele.

A hálóban cipelték a zsákmányt. A konyha előtt - ahol felváltva szakácsnősködtek az asszonyok - letették az apró halakat. A parancsnok kijött az irodából, elégedetten méricskélte a fogást, s cigarettával kínálta a testvérét.

- Nagykanállal eszünk.

- Idefigyelj, bátyám! Zenekart alakítok.

- Minek, nincsen elég bajotok?

- Hadd feledjük! Harmonika már van.

- Nincsen ellene kifogásom.

- Elhozathatnák a zeneszerszámokat?

- Arra nincs rendelkezés.

- Csináljunk.

- A rendet nem szeghetjük meg; levélírás, csomagküldés, egyelőre még tilos - mondta gondolkodva és erélyesen a törzsőrmester -, de Józsa sorstárssal vásároltathattok.

- Üres a hasunk, nem szánhatunk nótaszóra.

- A mulatozással akkor még várjatok!

Nem vártak.

Vasárnap kora délután ifjú Sajtos Flóriánné felseperte a földet az istálló előtt, egy lyukas edényből vizet csurgatva karikákat locsolt, majd a falhoz telepedett. Előcsúszkált idősb Sajtos Flórián is. Ült a földön és a fővárosi vaskereskedésbe álmodta magát.

Kisvártatva körjük telepedtek néhányan. Az asszonyok foltozgatták a ruhaneműket, loncsos, loboncos, hosszú hajukat fésülgették. A férfiak cigarettáztak, Fillér Bandi sámlit eszkábált a fiának, s néha megvakarta szőrös arcát.

A gyerekek csapatostól szaladgáltak, Biri Bertalan számháborúzásra tanította őket, csatakiáltások hangzottak, diadalüvöltések. Hangulatos, békebeli délután volt.

Fillérnek a cselédházakat juttatta eszébe, ott tanyázkodtak így vasárnaponként, s megosztották egymással gondjukat-bajukat. Meghalt szüleire gondolt, s hirtelen elnehezedett a szíve.

Az ólból harmonika dallam-foszlányok hangzottak. Ünneplőbe öltözve, nyakkendőt kötve, csillogó tangóharmonikával Flórián lépett ki az ajtón. Felesége átengedte a kis székét. A boltosjelölt leült és csodálatosnak tetsző nótákat játszott. Énekelte is a szöveget: „Fülembe csendül, egy nóta még...”

Nemes Áron azonnal csatlakozott az énekeshez. Fekete Attila is. Fillérné vékony hangon belebelevágott, Váradi dörögött. Szinte kicserélte őket az erős hangulat, érzéseikben valóban eggyé váltak, pusztai kítaszítottá. Fillér Bandi nem énekelt, se hallása, se jó hangja, de elérzékenyedett. Kapkodta a tekintetét egyik sorstársáról a másikra, többüknek ragyogott a szeme, idősb Váradi Mihály rendületlenül hagyta könnyeit szakállába csorogni.

Fillér rádöbbsent, mekkora erejű egy nóta. Többet ér, mint megannyi papolás. A szívénel fogja meg az embert, és amíg a hatása tart, azt csinál vele, amit akar. Szerencsére Flórián rutinos muzsikusnak bizonyult, rögtön pattogósba kezdett.

Akkor Nemes Áron felállt, a harmonikáshoz lépett. Azt mondta:

- Kérlek alássan, most engem kísérj és minden bűnöd megbocsátom! - Megköszöörülte a torkát, és a Székely-himnuszt kezdte énekelni. Nemesnek csorgott a könnye.

Az iskolások már nem szaladgáltak, szájtátva bámulták szüleiket. Bari Ödön bújt elő az őrsről, s Józsa Bálintra rivallt.

- Tán megkukultál, mír nem jelentel?

- Micsodát, kérem szépen? - reszketett a patikus kezében cigarettája.

- Kapd vigyázzba magad, ha velem pofázol!

- Igenis, kérem szépen - állt fel Józsa Bálint.

- Nem dohányzol, nem az úri-kaszinóban vagy!

- Igenis, kérem szépen - dobta el a cigarettát.

- Mit láttál?

- Semmit az égvilágon.

- Ne hazudj, mert elhúszom a nótádat!

- Kérem szépen, az nem szokásom.

- Mit láttál az előbb?

- A parancsnok sorstársat.

- Mit csinált?

- Semmit, kérem szépen.

- Megint hazudsz? Hiszen csinált valamit, olyan nincsen, hogy ne csináljon!

- Igenis.

- Na látod, nem vagy olyan tuskó, hogy ne tudnád, mit kell jelentened! - csapott szét kezével a cigány. - Szóval, láttad a parancsnokot?

- Igenis, kérem.

- Azelőtt mit láttál?

- A lovakat.

- Nem az ólban, te hatökör! Az őrs előtt.
- Ott nem láttam semmit.
- Micsoda, még tagadni mered?
- Dehogya tagadok, kérem szépen, úgy van, ahogy az őrmester sorstárs akarja, a Bari sorstárs akarata az Úristen akarata.
- Láttad, hogy Fillér a másik Fillérrel bratyizik?
- Őrmester sorstárs látta?
- Kuss! Csak én kérdezhetek!
- Igenis, kérem szépen.
- Láttad, vagy nem láttad?
- Láttam.
- Mit láttál?
- Hogy Fillér sorstárs Fillér sorstárssal bratyizik.
- És még?
- Az és még-et is láttam.

Bari Ödön megrökönyödött, a patikusra meredt, hogy mer az vele packázni? Még nem tanulta meg a rendet, nem kapott elég nevelést, mitől ilyen szemtelen? Ahogy Józsa Bálint egykedvű arcát fürkészte, a felismeréstől kajánul nevetett.

- Hiszen egészen gügye lettél, mán mutogatni kéne! Vacsora után küldd ide Fekete Attilát! - s azzal dolgára hagyta az öreget.

Józsa Bálint megkereste cigarettáját a földön, lefújta róla a port, a szájába vette és meggyújtotta. Ismét a küszöbre telepedett.

- Fene bele, ez még kicsinál engem - merengett.

A törzsőrmester a rendőrőrs irodájában töprengett.

„Az ember idomítható - gondolta -, csak meg kell találni a módját. Ez a pusztai idomítótábor, változhatnak a parancsnokai, cserélődhetnek a szereplői, az idomítás marad, legfeljebb a módszerei finomulnak. Mit hőzöngének, az öcsém se hitványabb, mégis ő az ugráló, én meg az ugráltató. Fordítva is megeshetne. Akkor inkább már jó ez így. A kutyaháziak se halnak bele, hogy megismerkednek a nép ítéletével. Megírta az újság, jó firmák, tejben-vajban fürödtek eleget, most meg mi diktáljuk a tempót. Jó ez így, világos, hogy jó, csak helyeselni tudok Rákosi elvtársnak, amikor azt mondja: fizessenek a gazdagok! A szegények miből adhatnának? Én is az öreg Váradi egyik házába szorulok családotul, minek neki annyi föld, tanya, ház, úgyse élvezheti azt a sokat, elég neki egy fekvőhely. Most még ágya sincs, mégis tud aludni a pusztai földön. Akkor miért ne lenne tisztességes a rendőrködés, miért hóhér munka, amikor igazságot szolgáltatunk és parancsot hajtunk végre? Ezek megfojtának bennünket egy kanál vízben, ha hagynánk. Talán az tisztességes lenne, ha túrném, hogy a fejemre tojjanak? Más az ábra.

Rendet tartok, aki rászolgált, azt megbüntetem, válogatás nélkül. A keresetemet meg beosztjuk, megélünk abból szerényen.”

Fillér Gábor hazament. Az ablakukon óvatosan belesett, az átlátszó függöny mögött feleségét pillantotta meg, ült a csipketerítőnél, szaporán verte a csörgő orsókat virágos pongyolájában. Gáborka olvasókönyve fölé hajolt.

„Nem valami lelkesek” - gondolta elkeseredetten a törzsőrmester.

Határozott mozdulattal csukta be az ajtót.

- Jó estét! - s erőltetett vidámsággal megkérdezte: - Hogy ityeg a fityeg?

- Csókolom.

- Végre megint látunk - felesége felkelt a székről, a kályhához lépett, a piros lábast az izzó vaskarikákra húzta, melegedjék az étel. A lavórba vizet öntött, a támlás szék karfájára tiszta törülközőt tett, s a jókora háziszappan helyett, amit napközben használt, a szekrényből szagosszappant vett elő. A konyhát hamarosan megtöltötte a paprikás galuska és a szappan illata. A férfi mégis úgy érezte, nehéz és nyomott a hangulat.

Szó nélkül derékig mosakodott. Kanalazta az ételt, felesége ott állt mellette, leste a kívánságát, de hallgatott.

- Történt valami? - törölte meg a száját a rendőr, a zománcos kannából telezúdította a füles poharat vízzel.

- Nem történt semmi - válaszolt színtelenül Erzsike. A lábas alján maradt pár szem krumplit megette, ne pocsékolódjék el az sem. Aztán mosogatott. - Mi történhetett volna?

- Sok minden megeshet az emberrel.

- Már azt hittem, megint hiába várunk, soha nem tudni biztosat felőled - nézett aggodalmasan az urára.

- Vigyázok, ne félj!

- Reszketünk érted egyfolytában.

- Ne félj, nincs semmi baj, Zsóka! - simította meg a haját kedveskedően -, amíg engem látsz, nincs okod a rettegésre.

- Bár sűrűbben látnálak! Már az ágyunk is kihűlt, görcsöl a gyomrom, s megreszketek még a fúvó szélről is.

- Ha kidőlök a sorból, folytatóm marad - mondta Fillér Gábor eltökélten. Elnehezedett a szíve. Magához ölelte Gáborkát, s a hajába csókolt. - Mi leszel, ha nagy leszel?

- Traktoros - kiáltotta a fiú csillogó szemmel, és felugrott a könyvétől -, a traktornak nem kopik el a kereke.

- Aki családot alapít, gondolja meg, hová teszi le az ülepét - porolt Major Erzsike elboruló tekintettel. Megölelte a fiát. A szeme elszürkült a haragtól, hosszú és finom ujjával idegesen Gáborka hajába túrt.

A törzsőrmester elnézte duzzogó nejét, és megkívánta. Váratlan érzés, szorongás fogta el, ahogy letelepedett a konyhában a szürke, lópokróccal takart heverőre; sokáig szeretett volna élni. Vadul, kínzón rohanta meg a vágy, hogy megbizonyosodhassék, napjai nem múlnak el hiába, rossz szagú öregség nem veri majd sok fájdalommal. Új életet akart, egy mindennél ragyogóbb, karakán gyereket.

Érzése olyan mélyről tört elő, olyan megmásíthatatlanul, hogy döbbenet sem maradt utána; miért nem gondolt eddig sohasem rá? Kívánta a második utódot. Félve gondolt a rövid éjszakára, elég lesz-e, hogy dunnája alá rántsa feleségét és megejtse?

Ahányszor Gáborkára pillantott, annyiszor telt meg örömmel, hiszen tökéletesen reprodukálta önmagát, kifogott a természetben, ez a valódi halhatatlanság. Az életénél jobban szerette, bár morda, utálatos természetével ezt sohasem árulta el.

Pólyás korában hiába emelte az ölébe, nem tudott mit kezdeni vele, gügyörészni képtelen volt, érdes, mély hangon mondott valamit, örült a pöttöm kezeknek, ahogy szőrös arcába kapirgáltak. Vigyorgott a gyerek, erre a kis orrát bekapta, s parányit megharapta, felvisített Gáborka, s véget ért a pesztrálokodás.

A felesége türelme végtelennek bizonyult, bármelyik percben tudott játszani a kicsivel, gagyarázott, sületlenségeket locsogott, de megnevettette.

A törzsörrmester hallgatott. Gondolatban felidézte a múltat. A gazdagok kiebrudalását a hatalomból természetesnek fogadta, a megkülönböztetésekkel egyetértett, megtagadta apósát, mint osztályellenséget. Ám sejtette, hogy a sértett embereknek simogatás is szükséges, fiaik, lányaik nőnek, öröklik a megkülönböztetést: egyebek, kulákok, osztályidegenek, kispolgárok, kisiparosok, hol a sor vége? Örökkön örökké ez sem tarthat. Ennek az állapotnak vége szakad egyszer.

Ez lenne a megbonthatatlan egyenlőség, a nagy összefogás? Az igyekvők úgy furakodnak, hogy az osztályhűségüket több indigóval fogalmazzák. Látványosan versenyeznek, ünnepnapokon mellükre tűzik a kiválóság jelvényeit, bebizonyítják a másiktól, hogy elárulta a proletárhatalmat, s mélyrepülésben kerülhet a szemétdombra. Népműveléseket, röpgyűléseket szerveznek, tiltakoznak, táviratokat küldenek, egységesen hallatják a szavukat minden kérdésben.

Elviselhetetlenül egységesek.

Fillér Gábor azt is számba vette: megnyerték a széncsatákat, közlekedtek a vonatok, államosították az ipart, az üzleteket, a bankokat, újjáépítették az országot, megszűnt a feketézés, jó pénzt csináltak, tervgazdálkodást vezettek be, eltűnt az éhezés és a nyomor, mezőgazdasági nagyüzemeket szerveztek. Egyenesben érezte a kormányrudat. Kevés szabadidejében megölelte feleségét, s a pisze fiát, és szívében megerősödött az öröm.

Ez az esőszürke ház mégis komor. A kertben felesége szegfűt, tulipánt, ibolyát ültetett, de elfonnyadtak a virágok a szürke agyagban. Hiába tért meg a kitelepítő-táborból, csend és szomorúság burjánzik körülötte.

A férfi lecsukta szemét, mozdulatlanul feküdt. Próbálta Gáborka kicsi korát visszaidézni, pufók arcát, fekete haját, de szégyenkezve ismerte el, hogy apró, hiányos mozaikokat őriz csak abból az időből. Keserűség mardosta ezért.

Kinyitotta szemét. Felesége a csipkét verte.

Az országúton teherautó zúgott, Erzsike felkapta a fejét, mereven hallgatózott. Hangosan vert a szíve. Reszketett. Kezét a füléhez tette, és úgy figyelt tovább.

- Halljátok? - kapott idegesen a csipkéhez, és forró vér szökött az arcába. - Értünk jönnek.
- Miket találsz ki, Zsóka? Nem hallok semmit.
- Erős lépések közelednek.
- Csak képzelődsz, az a bajod, hogy állandóan képzelődsz, a kutyafáját.

- Nem hallok semmit, hiába erőlködök - Gáborka utánozta anyját, a füléhez szorította kezét.

„Boldoggá teszem őket, ha belepusztulok is” - gondolta Fillér Gábor.

Átölelte fiát, s a hajába túrt. Dús sörénye nőtt a gyereknek, nagy és sötét szeme ábrándosan merengett, hosszúkás arcát keskeny orr és vastag, érzéki száj díszítette. Elfelejtkezett magáról, tátva maradt a szája, kilátszottak erős és jókora fogai.

- Repül a sültgalamb - mutatott ujjával a rendőr Gáborkára, és göcögött, majd játékosan a szelonra lökte.

Neje megtért a révületéből. Tekintetük találkozott, s a törzsőrmester felfedezte szemében a rémületet.

- Félsz, Zsóka? Te félsz?

- Az erős zajoktól nagyon megijedek. Meg a sötétől. Meg a kutyaugatástól. Meg a betegségétől.

- Miért, bánt valami? - kelt fel, és felesége fejét két tenyerébe fogta. - Mitől vagy úgy oda? Halljam csak!

- Attól, hogy érted jönnek, valami bajod esik, nem jól szólsz, vagy nem tetszik már a képed, s úgy bánnak veled, mint az öcséddel. Hagyd a fenébe, amíg nem késő, ne tegyél tönkre bennünket!

- Nem lehet, árulónak tartanának.

- Szeretném tudni, miért nem hallgatsz meg? Hiszen már a saját árnyékom vagyok az ideges-ségtől és a félelemtől. A családot félttem helyetted is, mert neked arra nemigen jut időd. Pedig rajtunk kívül kinek hiányoznál, ki sajnálna téged, ha baj érne? - borult el az asszony tekintete, és a kezébe harapott.

- Nincs okod a félelemre, az ellenségnek, az uraknak befelelegzett.

- Meg nekünk is.

- Mi bajod? Az isten se tudna a kedvedre tenni - mondta a törzsőrmester, jókorát ásított, érezte száján a dohány szagát. - Sírva fakadok, még ha mosolyogsz is.

- Nem a jó módtól idegeskedek, az biztos. Apámat is sajnálom, ki tudja, hogy él, mit csinál Pesten? Miért kellett erre a sorsra jutnia? Ugyanúgy ráhúztátok a vizes lepedőt, mint az igazi bűnösökre, pedig őt aztán a politika nem érdekelte, csak a föld, meg a kovácsműhely. Mégis lehetetlenné tettétek. Arra lennék kíváncsi, Gáborkát is így neveled, ne ismerjen se istent, se embert, csak a kopasz vezéreteket?

- Hatalmas nagy az eszed, ő a nyomomban jár.

- Ki tudja azt? - ágyalt meg Fillérné Major Erzsike. A vastag párnákat felrázta, a dunnát lesimította. - Oly sok minden megtörténhet vele. A mi sorsunk is bizonytalan, hát még az övé? Lehet, a világ se lesz meg.

A rendőr sokára szólt: - Csendesebb korban nőhet.

Vetkőzött. A szék karfájára simította ruháját.

Gáborka már az ágyban aludt, erőteljesen szuszogott, amikor Fillér Gábor türelmetlenül, tele várakozással feleségére szólt: - Gyere már mellém! Meddig várjak még? - s beljebb húzódott a heverőn.

Az asszony felemelte tekintetét, nyílt, de hideg pillantása lehütötte az urát: - De oda vagy! - morogta. Szépen letakarta a csipke-párnát, kigombolta a pongyoláját, levetette, szépen összehajtogatta, a székre simította, aztán leült a heverő szélére. Melltartóját kikapcsolta, bugyiját lehúzta, s kombinében dőlt az ura mellé.

- A kötőd alá teszem a gyereket - mondta az remegve, és megmarkolta asszonyát.

- Ha fiatalabb lennék, reggel másként nyitnám ki a szememet. Egyedül keresel.

- Van kenyér, zsír, nincs aki sír.

A férfi tehetsége megfeszült. Kedveskedően, tele izgalommal és várakozással simogatta asszonya hasát, a vénuszdombot, csókolgatta, nyirkosodó tenyerét a telt mellekre csúsztatta, kőkeménységével combjához ért, hogy a kívánság felébredjen asszonyában, s egyszerre örüljenek. A kombinét lerántotta.

Erzsike ujjai férje mellén matattak, érezte izmos, szíjas testét, és szerelmétől tüzet fogott.

„A tenyeres-talpas Gáborkáért hálás vagyok - gondolta később. - Kilenc hónapig szoptattam, éles fogai véresre marták a mellem, de talán szülnék még másikat is.”

Újra urához simult. A gyűrött, lucskos lepedőn szorosan tapadtak egymáshoz, s újra kezdték a szerelmet.

Elfáradtak. Petyhüdt a testük, a vágyuk.

- Elég a pipiskedésből, a kakasok már kukorékolnak.

- Szeretem a húsozat - suttogta Fillér, és már hortyogott is.

Felesége nem tudott elaludni. Forgolódott. Később felkelt férje mellől és a szobába surrant, a vetett ágyba bújt. Arra gondolt, másoknak mennyivel könnyebb, ha szegények is, nem kell rettegniük, s nem húzódnak el tőlük az emberek. Mindig azt hajtogatta: az uram munkája fontosabb, az első az, hogy ő helytálljon, hiszen abból élünk. Nem kívánhatott olyant tőle Fillér Gábor a házasságuk óta, amit meg ne csinált volna. A fiát elkényeztette, ugyanúgy kiszolgálta, mint az apját, tisztította a lábbelijüket, kezükbe adta még a leveseskanalat is.

Keveset költött magára, nem is tellett flancolásra, valahányszor szóba került egy-egy ünnep, csak legyintett: nélkülözni tudom, az a fontos, nektek meglegyen mindenetek, s olyankor fanyar mosollyal bár, de boldognak hitte magát, mert ismét áldozatot hozhatott az övéért. Fodrászhoz sem járt, hosszú, barna haját átkötötte egy kendővel, máskor kifésülte, jól látszott, hogy derekáig ér, ha meg kedve támadt és ideje engedte, s a boltba szaladt vásárolni, akkor kontyba rakta. Néha az irigység gyötörte, lázadozott sorsa ellen, ahogy másokon látta a kenceficét, a friss dauert, a piros körömlakkot, a mutatósabb holmit, s haragudott a mocskos világra, a tesze-tosza férjére, az önző Gáborkára. Magára is megvetéssel gondolt. Amilyen gyorsan támadt, olyan hirtelen elmúlt a lehangolódása, azt hitte, legyúrte, mint egy zsíros falatot. Egy kedves szó, meghitt mozdulat a fiától mindezt elsöpörte, esténként, hogy ölébe fúrta fejét Gáborka, és azt rebegte: - Anyukám, én úgy szeretlek - olyankor nem cserélte volna fel a sorsát senkiével, örült, hogy hasznára válhat az övéinek. Mit akarhatna még? Egészségesek, szeretik egymást, máshol se fenékgig tejfel.

Cserbenhagyhatná őket? Mi lenne velük? Ki viselné a gondjukat? Élhetetlenek, főzni, mosni se tudnak, megenné őket a kosz. A fia mostoha kezére kerülne, megtudná, mi az a nemulass! Inkább akkor küszködjenek csak így tovább, talán talpra állnak egyszer.

Megnyalta a száját. Gáborka szuszogását hallotta, mély álmában motyogott is.

Fillérné Major Erzsike felkelt, s az olvasólámpa fényénél pongyolát öltött és verte a csipkéjét.

Hervadtnak, lomposnak tűnt. Bőre megráncosodott a csontjain.

„Betegség pusztít, hogy napról napra sorvadok?” - gondolta az anyajegyes arcú asszony, s a hajához kapott.

A törzsőrmester felébredt. Bosszúsan meredt feleségére. Az éjszakai világításban is jól látszott, hogy az asszony homlokát kettévágták a ráncok, fekete, mély vonalat ástak a szeme alá.

- Látom rajtad a szomorúságot - mondta a férfi szúrósan. - Te aztán nem viszed túlzásba a trillázást.

- A fejem fáj, már megint nem tudok aludni.

- Mindig a fejed.

- Melletted nem csodálom.

- Semmi se jó néked, mert nincsen aranyból a házunk? Gyereket se akarsz!

- Szüléskor kaptam a bajt - ismerte el az asszony szégyenkezve -, hiába vádaskodol. Szájalsz, de mi a hasznod a hősködésből? Megfizetnek dicsőn; kenyér, paszuly és lebbencsgaluska, ettől nótafáskodjak? - fényesedett meg a szeme, s abbahagyta a csipkeverést. - Ettől csak a fejem fájhat, meg az epém.

- És a tisztesség?

- Te meg a makulátlanság? - kapott fejéhez Erzsike, erős fáradtságot érzett, pihenni szeretett volna sokáig, aludni, elkülönülni a mindennapi terhektől. - Mire még vele? Minek ott tisztességesnek lenni, ahol nem divat? Azt ne hidd már, hogy értékelik! Rajtam hagytál te jó bilétát - legyintett lemondóan -, ki se gyógyulhatok belőle. De elrendezem hamar, csak aztán meg ne bánd, mert két ököllel törölheted a könnyeidet.

Fillér Gábor szeméről is elrepült az álom. Megdöbbsen a feleségétől, féltette és szerette. Valahányszor a fejéhez kapott, a törzsőrmester úgy érezte, mintha kést szúrnának az oldalába.

„Micsoda gyönyörű nő és tönkre megy mellettem. Pedig nem is dolgozik. Mihez kezdek, ha begolyósodik? Mellette kellene maradnom, többet törődnöm vele, csak ne parancsolnának. De első a kenyér. Minek szív mindent a mellére? Rémeket látni is felesleges, nekünk itt semmi bántódásunk nem eshet, de nem ám!”

Öltözni kezdett. Keserű ízt érzett a szájában.

- Járt már rosszabb idő is ránk, arra is emlékezhetnél!

A csipkeverő asszony nem válaszolt. Elmerengett.

„Talán már az apám is börtönlakó? Itthon az uram venné kezelésbe, ott meg más. Hová menjen, a föld alá?”

Hányszor akart szaladni a sivár falak közül megértő anyjához, panaszkodni, erőt kölcsönözni, szeretetet, de félt a férjétől, hogy tönkreteszi a karrierjét, megbélyegzi egész pályafutását, s Gáborkára is bajt zúdít. Őrlődött a kiszolgáltatottság és a szeretet között. Reményei elsorvadtak.

- Legalább a fiadra gondolj, ha velem torkig vagy is - mondta a törzsőrmester.

Ahogy figyelte Erzsikét, hajába túrt, s térdére eresztette erős kezét.

Szorongás fogta el, ez is csak vele történhet meg, amikor már lassacskán rendeződnek a dolgok, akkor a felesége megbolondul. Mihez kezdene nélküle? Fel se tudná nevelni Gáborkát, mosni, vasalni rá, ellátni mindenfelével, honnan lenne annyi ideje? Nem teljes ő Erzsike nélkül. Csak valami komolyabb baja ne esne.

- Még mindig fáj a fejed? - kérdezte. Szeretettel csengett a hangja, s megsimogatta felesége homlokát. Az asszony pityergett.

- A földhöz simulok, és nem lesz gond velem.

- A sértődöttség beszél belőled.

- Elvégezték már a mi sorsunkat alaposan.

- Kenyéren és vizen valók vagyunk, csak jobb jön ránk - tárta szét kezét a törzsőrmester ügyefogyottan -, ha elhagysz, nem lesz kitartásom.

- Félek. Mindig félek, s attól nem tudsz megszabadítani!

Fillér Gábor a tenyerét nadrágjához törölte. Azt mondta keményen: - Nincs más lehetőség, így kell élnünk.

Az asszony arra gondolt, talán mégis megéri az öregséget, a kényelmes, saját hajlékot. Kertes házra gondolt, hálószooba-garnitúrára, csillogó edényekre, széles ablakokra, amelyekről parkettaig csüngtek a csipkefüggönyök. Mindez nagyon hasonlított a régi szülői házhoz, csak nem merte magának sem bevallani.

A törzsőrmester felpattant, s idegesen járkált a konyhában; le, fel és vissza.

- Mindjárt hív a kötelesség - szólt Erzsike.

- Hív.

- Haragszol, hogy nem bírom?

- Nem haragszom, dehogy, csak máshogy nincs értelme.

- Értelme?... - húzta el száját a falfehér asszony, s megnyalta ajkát.

Fillér megfogta felesége kezét, s újra megsimította homlokát. Határozottan érezte, jobban szereti, mint bármikor, hűségesebb társat sehol sem találna.

- Már jobban vagyok, mert láthatlak - szólt Erzsike.

Férje megilletődött. Figyelte a tönkretett arcot, akaratot, bizakodást akart kölcsönözni, de nem tudta, hogyan.

Fényes csizmát rántott a lovaglónadrágra, zubbonyát megigazította és a derékszíját szorosra csatolta.

- Rövid ideig hagylak egyedül, bajt ne csinálj!

- Nyugodt lehetsz - mondta a rendőr-feleség, és ahogy a férje föléje hajolt, meglátta a szemölcséből kinőtt szőrszálakat.

Fillér Gábor az ágyhoz lépett és megcsókolta Gáborkát. A fiú szeme tágra nyílt és büszkeségtől csillogott, ahogy feltekintett egyenruhás, pisztolyt viselő szülőjére.

- Mit szólnsz hozzá, ha szabadságot kérek?

- Irtó örülök, játszhatunk, és nem félünk esténként.

- Szoktatok?

- Csak sötétkor.
- Anyád mit csinál?
- Félbehagyja a munkát, fülel, rángatózik a feje és sír.
- Sohasem féltem - a törzsőrmester lejjebb nyomta fia fejét a párnán -, nem szokásom.
- Sohasem?
- Nem hát.
- Kicsit félek én is, de kulcsra zárom az ajtót, és megnézem kétszer is, hogy jól bezártam-e.
- Ne félj, szebb napok következnek! Szabadságra jövök - bár tartott attól, hogy Kun Sándor erről hallani se akar. Erős léptekkel a falubeli rendőrsre sietett, ahol a hátsólovtartotta.

Fekete Attila megjelent a rendőrsön. Már gyertyák égtek a hálósobában, s néhányan a fegyverüket tisztogatták. A vaságyak szanaszét, nem a legbarátságosabb hangulatot árasztott a szoba. Bari Ödön mindjárt ráordított.

- Miért oda állsz? Nem látsz a szemedtől?

Fekete odébb lépett, és megvonta a vállát.

- Teljesen mindegy, hogy hol állok, csak értelme legyen. Miért hívtak? A parancsnok sorstárs beszélni akar velem?

- Ű a macáját öleli.

- Elmehettek?

- Minek lázítod a népet? Tán azt hiszed, még mindig a Horthynál szolgálsz? - lökte mellbe a géppisztolytusával az őrmester. - Mikor gyön mán meg az eszed?

Fekete Attila hátratántorodott. Gumibottal csaptak a fejére. Előrelökték.

- Tán azt hiszed, hogy megint szólót énekelhetsz? Olyan lükének nízelt te minket? - ütötte meg újra Bari. - Tudhatnád mán a mórest, akinek kezében az ostor, az használja. Te is ezt csináltad.

Fekete Attilát egymáshoz lökdösték a rendőrök, közben-közben jókorát szózt rá. Rögtön tudta, míg ide-oda dőlt és szédelgett, hogy sok idő nincs, előbb-utóbb eszméletét veszti. Összeszorította a száját. Érezte, hogy folyik a vére, s kitört fogait Bari arcába köpte.

- Azt hiszitek, hogy felvirrad még a napotok? Amíg én ílek, ne reménykedjete, mert elevenen eszlek meg benneteket - ordította már az őrmester, és lendületesen, dühtől elvakulva püfölte áldozatát.

Fekete többre nem emlékezett. Józsa Bálint szekérére lökték, s az eszméletlenülre vert férfit a kocsit az istállóba szállította. Nemes Áron és Váradit Mihály leemelte a derékból, a helyére fektette. Fekete Ibi vizesruhát tekert rá. Aludt már a tábor. Akiknek a szemét elkerülte az álom, úgy tettek, mintha aludnának. Váradit Mihály a családjához dőlt, csak Nemes Áron guggolt a lány mellett, nyögdecslő barátja fölött.

- Pizkos állatok - suttozta. - Nem felejtetek, csak még egyszer kapjak puskát a kezembe!

Fekete Ibi sírt. Hangtalanul nyelte a könnyeit.

Ifjú Sajtos Flóriánné az első neszre felébredt. Jól látta, hogy az öreg gyógyszerész sűg valamit Fekete Ibinek, majd Nemesnek és Váradinak, akik kimennek az ólból és becipelik a magatehetetlen férfit. A félelemtől lűdbőrzött a háta, sérűlt füle sajogni kezdett, dehogy tudott

aludni. Flóri úgy tett, mint aki az igazak álmát alussza, de felesége tudta, hogy csak színleli az alvást. Milyen gyáva alak, gondolta.

Fekete Ibi hüppögött.

- Mit csináltak velünk, édesapám? Büntesse meg őket az isten!

- Ne arra várj! Nekünk kell ezt törleszteniünk - súgta Nemes Áron. - Csak vigyázz, miket beszélsz, mert visszamondják, itt a falnak is füle van.

Az ólban lassan-lassan már mozgolódtak, ásítottak és morogtak, kezdődött az új nap. Józsa Bálint felegyenesedett, lesimította ruhájáról a szalmaszálakat, utazóbőröndjét zöld lódenkabátjával takarta, s miközben erőteljesen korgott a gyomra, arra gondolt, mennyivel könnyebb lenne elviselni az egészséget, ha legalább egy cigarettához juthatna. Lenyelte nyálát és kilépett az ólból.

Meleg idő ígérkezett. A patikus ivott néhány korty vizet a kútnál. A lovakhoz indult, mégis a gyógyszerár jutott eszébe, az a csillogó-villogó, mindig tiszta és hűvös birodalom, emlékezett megint valamennyi tégelyre, üvegekre, a kávébarnára pácolt polcokra és fiókokra, a sárgaréz mérlegre, a hófehér falakra, még a sárgaréz kilincsekre is. Aztán kényelmes lakására gondolt, a csempézett fürdőszobára, ahol zuhanyozhatna, borotválkozás után szeszt dörzsölhetne arcára, reggelire teát inni és egy kevéske szilvóriumot, kedvenc csokornyakkendőjét venné fel, hogy jól, derűsen kezdődjék a munka.

- Fene bele, kérem.

Ahogy a rendőrőrs közelébe ért, egyre inkább elkámpicsorodott. A lovak nyihogtak, idegesen dobbantottak első lábukkal, kapálták a földet.

- Jó, jó, no - bújt Józsa Bálint a nyakukhoz, és arcát előbb az egyik, majd a másik ló pofájához nyomta. - Mit szerettek ennyire rajtam? - Megsimogatta őket, az ól sarkából fonnyadt herét lökött eléjük.

Rögtön észrevette Fillér Gábor hátaslovát, még nem száradt meg rajta a tajték. Lökött herét annak is.

„Könnyű neki - gondolta -, elunja itt az egrecíroztatást, hazalovagol. Ha bőr lenne a képén, vissza se jönne! A pénz, meg a munda mindenkit megbolondít. Már megint okoskodok, pedig magammal kell törődnöm, meg a lovakkal és örömeletem lesz. Más nem számít. Még örülhetek is, hányan cserélnének velem, naponta a faluba kocsikázni, hozni ezt-azt, igazán szórakoztató. A legmegfelelőbb helyre kerültem, értelmes lényekkel társalozhatok, és nem beszélnek vissza!”

Józsa Bálint aljazott. A vasvilláról lepotyogott a lócitrom, időbe telt, amíg a nyikorgó, piszkos talicskára sikerült felraknia az éjszakai termést. Aztán a közeli szántóföldre tolt.

Fillér Bandi megrázta a fia vállát.

- Ébredj!

A gyerek kinyitotta a szemét, látszott rajta, a homályos ólban is, hogy álmos, pillanatokig nem tudja, mi történt. Kevesen még feküdtek tovább, gyerekek és öregek, betegek, de akik munkába igyekeztek, már talpon termettek, az ól előtt váraoztak az állami gazdaság brigádvezetőire. Az asszonyok a kútnál tettek-vettek.

Bandika felült a meleg és elkoszolódott dunna alatt, majd szó nélkül felkelt. Fekete klottgatyában, fehér atlétatrikóban aludt, abban is lépkedett az apja után. Eszébe jutott a feladata, vízfordó lesz a cséplőcsapatnál. Nem örült, jobban szeretett volna aludni, pedig az este ugrált

boldogságában, amikor meghallotta, hogy a szüleivel együtt mehet dolgozni. Az apja hozzá fordult és megfogta a tarkóját.

- Nagyfiú lettél, segíts a kenyérkeresetben. Büszke vagyok rád.

Bandikát mindez nem érdekelte. Akkor csillant fel a szeme, amikor meghallotta a traktorok pöfögését, vontatók érkeztek, hogy a távolabbi tanyákba szállítsák a csapatokat.

- Ezekkel utazunk?

- Nem is gyalog. Elfáradnánk, mire odaérnénk.

A fiú most látta meg az anyját, aki a kúttól közeledett ifjú Sajtos Flóriánnal együtt. Nem szerette ezt a bodorfűtű, lapos asszonyt, aki a nagyanya piszkafájára emlékeztette, ha csak ránézett, eszébe jutott a rigmus: „Elöl deszka, hátul lécs, átlátszik a kerítés...”

Fillér Bandiné zöld kendővel szorította le a szőke haját, és kezeslábas ruhájában hozzásimult.

- Itt a kis vízfordó - mosolygott rá kényszeredetten.

Bandika apjára figyelt, aki a cséplőcsapat tagjait a pótkocsira szólította. Szorosan fértek csak el, egymáshoz ütődött a testük, ha a traktor megrántotta a szállítmányt, nagyokat huppantak egy-egy kátyúnál, de a komisz út ellenére is szeretett utazni. A fiú ide-oda kapkodta tekintetét, akácfákat látott, szikfű foltos legelőket, néhány tanyát, körülötte elgázosodott udvarokat.

„Nincsenek eperfák? - jutott eszébe -, vízfordás közben lakmározhatnék.”

Előtte mozgolódott Sajtos Flóriánné, s ahogy a lábát megpillantotta, Bandika észrevette, hogy dús szőrzet borítja. Ettől a felfedezéstől vidám lett: - Szőrös lábú a piszkafa - hajtogatta magában, amíg a traktor befordult egy módosabb tanyába.

A szérűn hatalmas asztagok sorakoztak, egyik mellett már ott várakozott a rozsdabarna cséplőgép, előtte körmöskerekű traktorral. Lekászálódtak a pótkocsiról, Bandika egyből leugrott, a brigádvezető zsákokat hordott a tanyából, s Fillér Bandira bízta, hogy megszámlolja. A puskás rendőr az épület falához húzódott, s onnan figyelte őket.

- Hé, te gyerek - intett Bandikának a brigádvezető. Az üres tanyába mentek. A nagyobbik végében üres zsákokat, a konyhában egy kormos kondért, merőkanalat, pár alumínium tányért, s két alumínium kannát találtak. Ezekre mutatott a brigádvezető: - Fogjad és szaladj friss vízért! Az út egyenesen visz a bakterházig, de úgy vigyázz, ki ne locsold a felit! Meg el ne kódorogjál!

Fillér Bandika karjára vette a kannákat, s már fordult is a tanyából. A cséplőgép irányába pillantott, ahol már a hosszú gépszíjat tették a lendkerekekre. Az asztagra, a gép tetejére is felmásztak az emberek. Látta megvillanni anyja zöld fejkendőjét, apját a mázsánál pillantotta meg, de egyikük sem intett neki, és nem is kiáltott. Ettől elkedvetlenedett. A kanna alja majd a bokájáig ért.

Ugyanezen a dűlőúton haladt tovább, s úgy érezte, sohasem ér a bakterházig. Nyomasztó volt egyedül a pusztán. Félni kezdett. Az út közepére húzódott. A kukoricás szélénél minduntalan attól tartott, kiugrik valamelyik farkaskutya és széttépi. Bal karjára vette a két kannát, felmarkolt egy jókora göringyet, s úgy igyekezett tovább. A két kannát nem tudta félkézzel tartani, összekoccantak, szétcsúsztak, lába elé fordult az egyik, s a sípcsontját verdeste. Eldobta a göringyet, s visszavette a jobb karjára a kannát.

A lucernatáblában felugrott egy nyúl, és futásnak eredt. Bandikának gyorsabban vert a szíve. Szerencsére megpillantotta a bakterházat, megcsillant a vasúti sín kéesszürke színe is. A zöldre festett, kerek kút bőven ontotta a vizet. Meghajtani nehéz volt, a fiú hiába dőlt neki

két kézzel, eleinte nem tudta körbefordítani. Többszöri kísérletezéssel, el-vissza mozgatta a kereket, hogy a lendülettől átbillenjen a holtponton. Teleengedte a kannákat. Ahogy a betonozott kút lefolyója előtt karjára emelte a terhet, szétnézett a parányi portán. Pár csenevész szilvafa porosodott, jóságokat nem látott, kihaltak tűnt a ház, zárt ajtajáról hullott a festék.

A teli kanna lehúzta a karját, de vinnie kellett. Összeszorította a száját, és vigyázott, ki ne dőljön a víz. Reszkető inakkal ért a tanyába. Ott már zúgott a gép, pöfögött a traktor, a hosszú, erős gépszíj forgatta, hajtotta a kerekeket, az asztagról dobálták a kévét a cséplőgépre, amely okádta hátul a szalmát, oldalt a töreket szórta, elől meg zsákokba folyt a szem. Akkora porfelhőt kavart, hogy az emberek arcát szürke porréteg fedte.

A brigádvezető intett a fiúnak, húzódjon az árnyékba. A gép nem állt le, de az emberek egy-két percre megszakították a munkát, Bandikához léptek, vizet töltöttek a kannafedőbe, és mohón megitták. Izzadt a testük, arcukon elmaszatólódott a por. Fillér Bandiné fiához lépett, és tettetett vidámsággal megkérdezte: - Nem fáradtál el, kisfiam?

A gyerek dacosan felvetette a fejét, meglepődött, hogy ilyen butaságot kérdez az anyja, s kicsúszott a száján: - Nem a fészkes fenét!

Ám, ahogy látta szülője elgyötört, szürke arcát, poros kezeslábasát, a kifakult zöld kendőt, alatta a hajtöveknél vastagon lerakódott port, hirtelen azt nyöszörögte: - Áá, bírom még!

Anyja pár kortyot ivott, és már vissza is fordult. Sajtosné közeledett. A tenyerét nézegette. Löttyintett kevés vizet a kannafedőbe, kilocsolta, újra öntött bele, és azt itta meg. Bandikán fájdalom nyilallott át: „A kórság essen beléd, minek fecszersz a vízből” - gondolta mérgében.

Fekete Ibi szoknyában és könnyű, hosszú ujjú pulóverben dolgozott, arca elé fehér kendőt kötött, csak a szeme villogott. A kannához érve levette a kendőt, kirázta a portól, megnedvesítette, majd ivott, s a csuklójára csorgatott kevés vizet. Rá nem haragudott a fiú. Eszébe jutott, hogy Fekete Attila még mindig fekszik, lábra se tud állni, s nem felejtette el, hogy Nemes Áron sugdolózott Váradi Mihállyal: - Jól elkapták a gyászvitézek, de ha én kerülök sorra, olcsón nem adom a pici életemet. Addig nem halok meg, amíg a cigányt meg nem szorongatom.

A fiú apjára figyelt. Legszívesebben hozzáfutott volna a kannával, hogy igyon már, amíg jó hideg, de nem mert megmozdulni. Fillér Bandi és Biri Bertalan a teli zsákokat a mázsára rakták, mérlegelték, egy kockás füzetbe írták a súlyt, majd egymás tetejére lökték a halom zsákok. Aztán a vontatót pakolták meg, Váradi és Nemes is segített.

Ahogy elkészültek, a brigádvezető odaintette a fiút: - Hozd a vizet!

- Ez igen, ilyen jót régen ittam - törölte meg a száját kézfejjével Fillér Bandi. Jelentőségteljesen nézett a fiára. Bandika ettől jobb kedvre derült.

A cséplés hamar elfárasztotta az embereket. A mozdulatok lassúbbak, monotonok lettek. Úgy tűnt, a gép zúgása felfalt mindent, beszédet és reményt. A bajuszos rendőr ártatlanul pislogott az árnyékban, le-lecsukódott a szeme.

A cséplőkről patakzott a verejték. A nap kegyetlenül perzselt, még egy árva báránnyel sem látszott. A férfiak gatyára vetkőztek, nem törődve, hogy a por, izzadság, toklász marja a bőrüket, a nap pedig égeti.

Fillér Bandi arra gondolt, ha az első napot kibírják mindhárman, akkor a többit is. A cséplés eltarthat két hétig, keresnek annyit, hogy két hónapig élhetnek szűkösen belőle. Sajnálta Terikét és Bandikát, szégyellt a fiára nézni, hogy cipeli a vizet, nem neki való az még, csak meg ne erőltesse a karját, s furdalta a lelkiismeret, hogy mindez miatta történt.

A bátyja jobban alkalmazkodott a körülményekhez, nincs is itt a családja. Olyan, amilyennek várják tőle. Bolond lenne az érdekei ellen tenni. Rólam meg azt gondolhatják, pipiskedik ez a majom, s komolyan veszi a szövegelést. Aki idejében megtanulja, hogy nem lát, nem hall, nem beszél, az viszi valamire. Aki pedig koronát kap, megtanulja az alaptörvényt, ha semmit sem csinál, akkor eleve nem hibázik, nem vonható felelősségre, bólogat és a dolgok mindig megoldódnak valahogy. Az ilyeneket sem börtön, sem internálás nem fenyegeti.

„Micsoda jelszavaknak dőltem be? - gondolta tovább Fillér Bandi -, egy mindenkiért, s mindenki egyért. Azt képzeltem, az embereknek tényleg szükségük van a munkámra, a lelkesedésemre, megértik, hogy közösen valamennyiünknek jobb lesz. Nekem aztán az, de nagyon. Eltapostak. Pedig nem tévedtem, nem lettem áruló, igazságot akartam, tisztességesen élni, a szövetkezetek szervezését lelkiismeretesen csinálni, de nem úgy, hogy előbb üssük agyon a parasztot, aztán úgyis belép. Ésszel és szívvel válassza az újat! Ez a tanítás. Vagy talán az sem igaz, úgy változik, mint a széljárás? Én elhittem, honnan tudhattam, mit higgyek és mit nem? Bíztam a feletteseimben, hiszen embereknek látszottak. Hiába. Egyből elhúzódtak tőlem, amikor bajbajutottam és keresni kezdtem az igazamat, letagadtatták magukat, nem ismertek meg.”

Kun Sándor ezt mondta: - Nem jó ez így, Fillér elvtárs! A testvérével miért nincsen semmi bajunk? Maga makacsodik, fújja a nótáját, mint az eszeveszett. A kollektívában sem bízok, pedig a kollektív bölcsesség nem tévedhet. Hallgat a kulákokra, a kisiparosokat dédelgeti, tudjuk mi, hogy az apósa közöttük prédikál, az anyósa meg a bibliával kel és fekszik, de azért nem szabad az ellenség uszályába kerülnie. Rosszat csinált a pártunknak és szeretett, bölcs vezérünknek, a nagy tanítónknak, Rákosi elvtársnak. És nincs semmi baja, nem esett bántódása, csak a kollektív bölcsesség leváltotta a titkári funkcióból, de abba nem lehet belepusztulni. Ez az igazi demokrácia, amikor egy vezető nem tetszik a dolgozó tömegeknek, akkor leváltják. Mutassa meg, hogy képes kijavítani a hibákat és valóban közibénk tartozik! Mi változatlanul megbízunk magában, a tagsági könyvét és a pisztolyát sem azért kérjük vissza, hogy ez másképpen festene, hanem csupán formaságból. Eltelik egy idő és visszakapja - bizonygatta Kun Sándor, amikor a Rákosi-titkársághoz írott levelére kivizsgálták az ügyét.

Fillér Bandi elmosolyodott. Eszébe jutott az is, hogy Kunnak elakadt a lélegzete, amikor kijelentette: - A párttagsági könyvemet nem adom vissza, még Rákosinak sem. A pisztollyal meg lövöldözzenek a madarakra!

Azzal szépen sarkon fordult, többé már nem ment sehova és levelet sem írt. A pártkönyvét ide is elhozta, a bakancsa talpába rejtette el, keressék meg, ha annyira akarják! Nem akarják. Ki keresné és minek? Leírták a listáról, keresztet tetettek rá!

Azoknak lenne igazuk, akik ütnek-vágnak, taposnak és ájtatoskodnak, azokkal nincs probléma? Aki meg másféle, bűnhődjék. Tótágast állt a világ. Talmiból az érték és érdem?

Bekötötte a zsák száját. Biri Bertalannal a mérlegre vitték, mázsálták, majd a többihez lökték.

Fillér Bandi kézfejével csapta le verejtékét a homlokáról.

- Nem hagyjuk, hogy a pockok martalékai legyünk.

- Sokat okultam - vette le szemüvegét a mérnök, s a bepárasodott üveget zsebkendőjével törölgette -, ha innen megszabadulok, többé nem kerülök hasonló helyzetbe, megelőzők minden lehetséges atrocitást. Döntsön a főnököm, vagy bárki más, én kérem nem vállalom felelősséget, még egy záptojásért sem.

- És itt? - vakarta meg szőrös arcát Fillér.

- Itt se kérem. Ez ideális állapot, csak az időt kellene visszaforgatnunk néhány száz évvel, mindenkinek megszabják, mit csináljon, mit ehetsz, a többi meg lényegtelen, ha él az ember. Ha meg belehal, még kevesebb a gondja.

- Sokra viszi, Biri sorstárs.

- Igyekezni fogok.

Bandika meghozta a friss vizet. Kopaszra nyírt fejbőre izzadt, szeme alatt gyöngyözött a verejték, arca kipirult. Fillér a fiához lépett.

- Még egyet fordulsz és ebéd.

- Addig kilyukad a belem.

- Kibírod. A mi fajtánk mindent kibír. A vizet meg először a rendőrnek kínáld, hogy baj ne legyen!

A kannafedő kézről kézre járt. A gyerek megfigyelte, senki nem lötytyintette már ki a vizet, az utolsó kortyig megitta. Ahogy anyjára tekintett, szinte megdöbben, a por alól csak a szeme villogott. A fáradtságtól mosolyogni is elfelejtett. A hangja reszelősen, érdesen csengett.

- Bírod még, kisfiam?

- Muszáj.

- Muszáj ám, pedig nem látunk ebből kenyeret - nyelvelt Sajtó Flóriánné -, viszik az oroszoknak.

- Felőlem vihetik - vont vállat Fekete Ibi -, csak ne kapjak tőle sérvet.

Az asztagról és a cséplőgép tetejéről lemásztak az emberek. Váradi Mihály megköszönte a torkát, s nagyot sercintett.

- Gatyaszaggató a meleg, sorstársak - nyelt le két kannafedő vizet.

- Az inam is rogyadozik - nézegette ifjú Sajtó Flórián felhólyagzott tenyerét.

- Ma legalább nagykanállal eszünk - szedegette a toklászokat kendőjéből Váradiné, s minden további nélkül leült a tanya árnyékában.

- Pipahuja - mondta Fillér Bandi.

Eldőltek a földön.

A rendőr a közelükben gubbasztott, s úgy tett, mintha aludna. A munkával nem vergődött, azt az állami gazdaság brigádvezetője kérte számon, s írta jóvá érte a teljesítményt.

Fekete Ibi sandán a rendőrré pillantott. Irtóra szenvedett a munkától. Állandóan vakaródzott volna, de nem tehetett, tenyerét már sárvizes hólyagok borították, a szeme könnyezett a portól, piszoktól, a teste minden mozdulástól fájt, úgy érezte, nem bírja tovább, lecsapja a villát, kaparja a töreket, aki szereti, ő inkább éhen hal. Mégis maradt. Apjára gondolt, aki helyett kenyérkereső.

Józsa Bálint kocsija fordult a szérűre. Hozta az ebédet. Az öregúr egy-két pillanatig érdeklődéssel tekintgetett a cséplőmunkásokra, aztán lemászott az ülésről, a lovaknak keresett ennivalót. A traktor még köhintett néhányszor. Az emberek a szekérhez gyülekeztek, leszedték a kondérokat és edényeket. Fillér Bandiné a hordóban tárolt állott vízben megmosta kezét, arcát, majd mérni kezdte az ebédet, zöldbalevest és paprikás krumplit. Akinek még maradt

ereje, kezét mosott, arcára is lötytyintett a vízből, de legtöbbször a földre rogytak, reszketett kezükben az alumínium tányér és kanál.

Bandika meghozta a friss vizet. Anyja neki is mert a levesből. A fiú mohón falta, semmivel sem törődött, csak minél hamarébb eltüntesse az ételt.

A két rendőr egymás kedvére falatozott. Amikor kiürült a csajkájuk, a bajuszkirály Bandikára mordult.

- Hé, te, gyere csak! Hozd tele paprikással! - nyújtotta a gyerekeknek a csajkáját. Bandika anyjához szaladt, idegesen és sietősen fordult vissza a paprikással. Aztán a másik rendőr mutatta a csajkáját. A rendőrök elteltek, bőfögtek és vízért kiáltottak. Ugorhatott megint.

- A kórság belétek - nyöszörgött Bandika, de engedelmeskedett.

- Hunnan hoztad? - kérdezte Józsa Bálint kísérelője. - Nékem nem kell kotyvalék.

- A vasúttól.

- Milyen kútból? Amelyikben döglött patkányt áztattatok?

- Zöld kútból, aminek kereke van.

- Az jó víz?

- Jó.

- Hunnan veszed, ki mondta neked, hogy jó víz?

- Megkóstoltam.

- Eriggy enni!

Bandika a tányérjához rogyott, már kihúlt a paprikás. Mérgesen falta, nyelte az ebédjét. Az emberek kézzel kézzel adták a kannát. Hamar kiürült.

- Estig még ugyanennyit le kell eresztetni - szólt a brigádvezető Filler Bandinak -, ne mondják, hogy csak a napot lopják!

A vontató elporolt.

- Hallottátok, sorstársak - köszörmelte meg a torkát Filler -, kössük fel a fehérneműt!

- És akinek nincsen? - évődött Váradiné. - Azzal ugyan mit csinálsz?

- Szerez neki - nyelvelt Sajtos Flórián -, úgyis olyan buzgólkodó.

- Hancúrozós a kedved!

- Az bizony, a kedvem egyre inkább megjön. Reszkethetnek a férfiak, mikor csábítom el őket.

- Mi az, Flórián, már kimerültél? - göcögött Nemes Áron. - Ettől vagy olyan sovány, mint a kan kutya?

- Jobb is azt, mint csépelni - pirult el Fekete Ibi -, ennél nincs irgalmatlanabb munka, lehetetlen, hogy legyen.

- Még olyan is kerül - tudálékoskodott Biri.

- Marhára megvigasztalt.

- Ajjaj, már ennyire vagytok, hogy vigasztal? - élcelődött tovább Váradiné. - Ezt nem gondoltam rólad, Ibikém.

- Éhes disznó makkal álmodik.

- Az kevés ide - tápázkodott fel Váradiné.

Lassan mindnyájan a helyükre álltak. Indították a traktort, néhányszor lelökte a gépszíjat, mire meghajtotta rendesen a cséplőgépet.

Szakadt róluk a víz. Támolyogtak a hőségtől, a nehéz munkától. A gép monoton zúgása idegesítette őket.

- Pizokság, hogy velünk csináltatják - ordította hirtelen Nemes. - Megőrjít ez a zúgás - s levegőbe emelte a villát, majd az asztagba csapta. - Hol vannak a hajcsárok? A napszúrástól félnek? Az ő kenyereket sütik ebből, görnyedhetnének érte.

- Leszakad a karom - pihent meg ifjú Sajtos Flórián.

- Muszáj nekünk itt megdögleni? - kiáltotta Nemes.

- Nem ragaszkodom hozzá - szólt a cséplőgép dobjától Váradi.

- Ennyi esze a bolondnak is van - nyelvelt a felesége, aki a cséplőgépet etette.

- Túlteljesítjük a tervet? - sipította Sajtos Flóriánné.

- Még azt hihetik, hogy sztrájkolunk - morogta Biri.

- Pihenjünk egy sort, emberek - mondta Fillér Bandi határozottan -, holnap is megvirrad.

Bandika a tanyába kanyarodott. Mögötte léptetett lovával Bari őrmester. Fillér Bandi ahogy meglátta, egy pillanatig elbizonytalanodott, keze ökölbe rándult, s keskeny száját összeszorította, s fiát fürkészte, akiről dőlt a víz, erősen lihegett. Leengedte karjáról a kannát.

- Szaladtál?

- Előtte kellett jönnöm, s attól féltem, hogy a lova eltapos, úgy csörtetett a fülemnél.

Fillér Bandiné a fiához lépett, a kezeslábasából zsebkendőt húzott elő, a négy sarkára csomót kötött, megvizezte és a gyerek fejére tette.

- Jól van, kisfiam, kibírod estig.

A cséplőmunkások kézről kézre adták az egyik kannát, a másikat nem merték felemelni, amíg a rendőrök nem isznak belőle. Bari Ödön odalökte a kantárszárat beosztottjának, s közel sétált a csapathoz.

- Tán nincs erőtök, mert a sok kettyintgetésbe elfáradtatok? A dolgozó nép meg hiába várja az új kenyeret!

- Piszszünetet tartunk - sipította Sajtosné.

- Eddig nem vettem észre.

- Másfelé hord a szeme, nem az én bugyogómra kíváncsi.

- Tán néked van?

- Akarja látni?

- Inkább amit alatta hordol. Na, megmutatod?

- Ahhoz volna esze.

- Nem csak eszem, más is.

Nehéz hallgatás ereszkedett közéjük, a traktor pöfögése tette elviselhetővé. Sajtos Flórián szégyenében nem mert a feleségére nézni.

- Erőre kapunk és folytatjuk - jelentette Fillér Bandi.
- Szeretném már látni.
- Kicsi a koszt, kicsi az erő - piszkálta tenyerében a bőrkeményedést Nemes.
- A szád meg hatalmas, mert mindig nyitva tartod, pedig nem egészséges, még kiviszi a huzat a fogaidat.
- Vigyázok arra, talán még használhatom.
- Tíged meg mi lelt? - mutatott Fekete Ibire, aki a többiekkel együtt szedelőzködött. - Tán megkukultál?
- Tudja azt nagyon jól.
- Táncolni szeretnél?

Bari észrevette, hogy Bandika a földön ül. Közelebb került hozzá, s lábával a teli kannát feldűtötte. - Kotródj a kúthoz, de utol ne érjelek!

A fiú engedelmesen szedte a lábait. A cigány meg a lovára pattant és ellenkező irányban elvágatott.

Nemes Áron gondolkodott.

„Ibiki tetszik a cigánynak. Jó lesz figyelni, Attilán úgyis puhítottak, de ettől visszatér az étvágya, újra harap. Másra nem számíthatok. Az öregek trottyosok, Biri puhány és nem kockáztat, Váradi talán, ha az érdekeiről van szó, Fillér Bandi fafejű. Magad uram, ha szolgád nincs.”

- Micsoda pofátlan alak - mondta Flórián, fejével a távolodó Barira intett.
- Megteheti, nyeregbe került - morogta Nemes, és többet nem szólt.

A másik rendőr felállt, megropogtatta a csontjait, jóízűt csámcsogott, s a kukoricáshoz ment, kisdolgára. Megigazította a nadrágját, és visszafordult.

- Hé, te - intett Ibinek.
- Kihez beszél?
- Hozzád.
- Mit akar?
- Tudod te azt.
- Honnan tudnám?
- Gyere közelebb!

A tanya sarkánál várta. Kedvtelve nézegette a fruskát. Ahogy a közelébe ért, elvastagodott hangon megszólalt.

- Szereted a cséplést?
- Aki kitalálta, szeresse az!
- Gondoltam. Akarsz helyette holnap az őrsön dolgozni? Az jóval könnyebb.
- Nem akarok.
- Hol szeretnél?

- A konyhán.
- Na, jó odateszlek. Tudod, mit kell csinálnod?
- Főzni...
- Azt is - nyelt a rendőr -, de nemcsak kenyérrel él az ember. Érted?
- Érteni értem, csak fel nem foghatom - húzódozott a lány.
- Ne vacakolj már, nem vagy olyan buta, ismered a csíziót. Vagy mást osszak be szakácsnőnek? Körlet-ügyeletes leszek.
- Nincsen kedvem hozzá.
- Miért, tán rosszabb vagyok a másikinál?
- Nem vagyok kurva.
- Majd az leszel, ha nem hallgatsz rám!
- Arra fáj a foga?
- Arra, de még másoknak is. Én meg vigyáznék rád, ne férközzenek a közeledbe! Tudhatnád már, mindig az erősebb kutya ballag el a csonttal.
- Nem nagyon köntörfalazik.
- Így a legjobb - mondta a rendőr, s visszaült a helyére, és megnyalta a száját. - Még meg is köszönöd.

Fekete Ibi kaparhatta a töreket. Égett az arca szégyenében.

A vontató újra a szérűre fordult. Ismét megpakolták.

Bandika meghozta a friss vizet. Megitták.

Aztán elment a vontató, elment a fiú, de epekedve várták vissza mindkettőt, mert az estét hozták magukkal.

Fillér Bandi fekhelyükön forgolódott. Azon törte a fejét, hol hibázott.

„A szándékom és a cselekedetem tiszta, a vége pedig visszájára fordul. Ennyire kétbalkezes vagyok? Nem az én hibám, nem az én vétkem. A bátyámé sem. Kun elvtársé? Még neki is parancsolnak, és ha minden rossz elfér egy személyben, akkor könnyű a dolgom. Csakhogy az egész hibás.”

Terike oldalba bökte.

- Elcsendesedtél.
- Gondolkoztam.
- Lehet is, csak meg ne bolonduljál! Az én szívemet mázsás kő húzza le, valahányszor édesanyámékra gondolok, élnek-e még, hol és merre? Táborba zárhatták őket is? Agyonverték? Elvették fejük fölül a házat, és kóboroghatnak a pusztaságban?
- Rémeket látsz. Nem esett bántódásuk.
- Te sem hiszed ezt komolyan. Amikor titkárkodtál, mennyi adót sóztatok az apám füle közé? Szakmát adott a kezedbe, hálából jól megkopasztottátok, de eltértem apám vádló pillantásait, érted türtem, mert hittem abban, valódi és igazi karriert csinálsz, olyan okos, talpraesett vagy, s

talán majd egyszer kárpótolsz bennünket ezekért. De itt semmi se igazi, elolvad, mint a cukor. Miattad kerültünk a pusztára. Apám a falu elejéhez tartozott, miért ne üznék tovább? Elég egy feljelentés, hogy a kakas rekedten kukorékol az udvarunkban, már viszik is őket - csuklott sírásba a hangja. - Legalább együtt lehetnénk, ha itt is, a közös temetőben.

- Major Istvánra nagy szükség van, ő bárhol megállja a helyét.

- Most még jobban szeretlek, édes uracskám - simította meg Terike a férje kezét. - Hátha még igazad is lehet.

Bandikára pillantottak. A gyerek tágra nyílt szemmel figyelt a falra, ahol árnyék mozgott. Kézfejjével különböző figurákat formált, s az elkoszolódott, mocskos falon árnyékként keltek életre azok.

A fekete személyautó későn este érkezett. A tábor aludt már, de a rendőrőrsön petróleumlámpák és gyertyák világítottak. A szolgálatban levő őrszemek frissen borotválva, feszülten figyelték, mikor tűnik fel az erős reflektorfény a csatornaparti dűlőúton. Mihelyt letért az autó a kövesútról, a rövid, kettős kanyarnál, ahol éppen egy megrozsdásodott pléhkrisztus jelezte az irányt, néhány méter után egyenesbe fordult és a fehérre száradt, poros úton gyorsan haladt.

Kun Sándor morcosan hallgatta végig Fillér Gábor jelentését az őrs előtt, majd sebesen az irodába tartott. Az íróasztalra lökte aktatáskáját, vörös szemöldöke megrándult, ahogy kérdezte.

- Az állomány?

- Kihallgatásra felkészült.

- Gondoskodjon róla, hogy az őrszemeket idejében váltsák le, őket is kihallgatom.

- Értettem.

- Hoztam olvasnivalót, hogy ne unatkozzon addig sem, míg sorra kerül - mondta Kun Sándor gúnyosan, táskájából Fillér Gábor elé lökte a Szabad Nép példányait -, gondolom, ha hazajár is, nem betűragással tölti a drága időt.

- Csak a tisztálkodással...

- Erről majd később - vágta el erélyes kézmozdulattal az őrnagy beosztottja magyarázkodását.

- Értettem.

Kun Sándor az étkezőnek és mosdónak használt helyiségbe ment, amit Fekete Ibivel takarítottak fel sebtiben. Elsőnek Bari Ödön jelentését hallgatta meg.

Fillér Gábor sokáig nem nyúlt az újságért. Sapkáját az asztalra lökte, lerogyott a székre, tenyerébe temette az arcát. Szégyellte, hogy ismét kellemetlen helyzetbe került, míg odajárt, nótadélutánt csaptak. Nem annyira Bari Ödönre haragudott, hiszen ismerte már jól a beosztottját, tudta, hogy bármire képes, csak felfelé kapaszkodhasson. Azért jelölte bátran táborparancsnoknak az öccsét, mert bízott benne, s ez lett az eredmény. Kilökik a rendőrség kötelékéből, vagy maradhat? Más kenyér után kell néznie? Az átkozott dallikózás számláját ő törleszti.

Miért nem tudta Bandi megakadályozni? Próbálta egyáltalán? Senki se láthatta, csak a telepese, hogyan történt, de a fülbesúgók elmondhatják. Ravaszkodnia kell, mert bemocskolják a mások bűneivel. Vagy ledobja a mundért, és nincs több felelőssége. Akkor meg árulónak tartanak. A döntés nem könnyű, család a nyakán, nem maradhat kenyér nélkül, de ez milyen kenyér, restelkedik állandóan az öccse előtt, hogy nem segíthet rajta. Pedig ugyanazon

indokokkal, akár őt is idezárhatnák, sokszor úgy érzi, olyan taposómalomba került, amelyik megdarálja a csontjait.

- A kurva életbe - csapott az asztalra. A gyertya elaludt, az augusztus elejei újságok szétcsúsztak. Jó ideig még érezte öklén a zsibbasztó fájdalmat. Az iroda mennyezetéről régimódi lámpatartó csüngött, a petróleumlámpa pislogva világított. A törzsőrmester cigarettáért kapott, majd meggyújtotta a gyertyát. Az ablakhoz lépett. Kint már megsűrűsödött a sötétség, a csend betakarta a vidéket. Idegesen fújta a füstöt a poros ablakra. Napközben szinte szól a kanális, vastag hangon brekeg a béka, a csatornapartok visszaverik, felerősítik a hangzást.

„Az öcsém is vigyázhatna - gondolta -, de Csordás elvtársnak is ellent mondott, azt se jelentette, hogy fejbeverték a piszok reakcióso. Melyikőjük tehette? Talán a tettes itt lapul a többivel. A kutyaháziak miatt elkapják a grabancomat, pedig az a fő, hogy nekem jó legyen. Velem talán törődne valaki, ha a táborba zárnának? A fészkes nyavalyát. Megrohadhatnék a szalmán. A fizetésemből megélünk csendeskén, még saját ház is sikeredik, Gáborka meg tanulhat egészen fel a csillagokig. Miért szégyenkezzek? Amiért megfogtam a díszes, feketézó bandát? Persze, hogy megfogtam. Rám senki nem mondhatja, hogy adós maradtam a munkában. Váradiék sem emlegetik, hogy gyerekfejjel náluk cselédeskedtem, hajnaltól éjszakáig üztek, és hányszor üres maradt a pucor. Az ő kéményükön meg füstölt a jómód, a tanyák, a házak, az özön jószág, mennyit szaladtam a hasznukért. Ez teljesen kiszállt a fejükől?

Fekete Attila sem járt mindig ilyen foghíjas, levitézlett senkiként. Amikor végigfeszített egyenruhájában a falun, még a közeléből is eliszkoltunk, mert könnyen a csendőrség fogdájába kerültünk. Akkor ő gondolt velünk? Azt hitte, azért születünk, hogy az ólakat kiganézzuk. A végén még az öcsém velük fűj egy követ? Aligha, ismeri annyira a dörgést. Bár a természete simulékonyabb az enyémnél, Major Istvánnal se rúgta össze a port, amikor elvette Terikét, szépen belefeküdt a gazdaságba. Soha sem említette, hogy Major Istvánnal haragosdit játszana, hogy elköltözne onnan, terhes a kulákház. Amikor én házasságot kötöttem Major Erzsikével, a kovácsmester adta a bankot, minek állunk oltár elé, nem a szemétdombon szedte fel a lányát, ha a cseléd fattyút választja, akkor le is út, fel is út, a házába nem léphetünk többé, egy gazdasálat onnan nem jussolhatunk. Nem a hozományért vettem el Erzsikét, egészen máson járt az eszem, ha a szemébe néztem, nem a kovácsműhelyükön, az holtbiztos. Megállok a lábamon, eltartom a családom. Major István majd megbékül, enged a negyvennyolcból.”

Elszaladt az idő, Kun Sándor lépett az irodába. Leült az asztal másik oldalán, és látszott az arcán, hogy megviselt, idegesen rángatózott, ujjai az újságon doboltak.

- Elolvasta?

- Igenis - hazudta.

- Megértette, kiket őriz, hogy milyen fontos megbízatás ez?

- Megértettem.

- Van hozzáfűzni-valója? Kérdése?

- Nincs.

- A zendülés, hogy kezdődött?

- Bari Ödön jelentette, hogy a foglyok reakciós személyekről énekelnek, az istenről, Csaba királyfőről, meg a hazájukról. A harmonika ifjú Sajtos Flóriáné.

- Tudom. Elhiheti, hogy mindent tudok. Idejében kapom a drótot. Az a rengeteg fontos ember, akinek olyan fényesre csiszoltuk a karrierjét, nem gyanús, miért lett olyan kikezdzhetetlen és zsirosnyakú? Annyira pótolhatatlan talán? Nevetséges, nálunk nincsenek pótolhatatlanok, csak megbízhatóak és megbízhatatlanok. Viselkedjen, ha előbbre akar jutni, ellenkező esetben egy lyukas kétfillért nem ér a buzgalma. Bari ezt jobban csinálja.

- És még mit? - fortyant fel Fillér Gábor -, mi a kurva istent?

- Ne heveskedjen, egyelőre csak én kiabálhatok és én idegeskedhetek. Bari elvégzi a piszkosát. Fehér kesztyűben nem sétálhatunk a proletárdiktatúrában.

- Gumibottal igen?

- Ki azzal, ki mással. Az ember gyakran nem a kedve szerint határoz. Bari meg Fillér, tökéletesen kiegészítik egymást. Bari a ma embere, maga meg, talán a holnapé.

- Mert azonnal befúj mindent?

- Nem tulajdonít az esetnek kellő jelentőséget. Újra rázendítsenek az irredenta dalokra? Mehetnék másnap kihallgatásra Rákosi elvtárshoz, esetleg Farkas Mihályhoz. Nem azért hoztuk ide őket, hogy énekeljenek, hanem ne legyenek láb alatt. Likvidálás nincs, de ne okozzanak fölösleges bonyodalmat!

- Megtilthatom, hogy énekeljenek?

- Ma énekelnek, holnap mást akarnak, aztán merő unalomból megszöknek néhányan. Talán akkor felébred törzsörmeister bajtárs? Meg kell őket nevelni, hogy megtanulják és alkalmazzák a mi rendünket. A túlzott engedékenységre mire jó? Ne hozzon már ki a sodromból! Értse meg végre, ha én feddést kapok, maga sem lovagolhat vidáman ide-oda. Egy szabotázs, lazítás, szökés és irgalmatlanul közjük kerül. Érthető?

- Igenis.

Aratták a rizst. Az apró kévéket szekérre rakták, de a lovak hiába erőlködtek, ráncigálták az istrángot, a kocsi annyira süllyedt a sárba, hogy alig mozdult. Villanyéllal verték a szerencsétlen állatokat, de azok nem tudták kihúzni a szekeret. Akkor a gazdaságból fekete bivalyokat küldtek a rizshordáshoz. Hasig merültek, de vonszolták a termést.

Fillér Bandi megvakarta a fejét, ahogy a kínlódó emberekre és állatokra nézett. Arra gondolt, ha beköszönt az esős évszak, még nehezebbé válik a munka, a talaj csupa latyakká, s végképpen nem tudják kihordani a termést, csak az ölükben. Kellene valamilyen jobb megoldást találni. Valahol látott egy jókora vaslemezt, azt kifűrhatná, egyik végét felhajlítaná, és úgy könnyűszerrel elhúzhatná a lovak a sár tetején terhüket, a gátnál meg átrakná a szekérre a rizskévéket. Olyan lenne, mint a szánkó. Sárszánkó. Ettől jobb hangulata támadt. Elfordult a hasig merült lovaktól és bivalyoktól, s a bokán felül erő sárban újra aratni kezdte a rizst. Terike szaporán hajladozott mögötte.

- Ez se embernek való - durcáskodott az asszony.

- Megbirkózunk vele, a végén még sajnáljuk, hogy nincs több.

- Ezt komolyan mondod?

- Elfelejtjük, szerencsére az ember feledékeny.

- Nem hiszem, mert még halóporomban is átkozni fogom a pusztát.

- Hiszen itt születtem!

- Szerencsétlenségemre. Miért nem válogathatjuk meg, kit, hová tegyen a gólya? Mennyivel különbek azok, akik jobb helyre születtek, ahol nem történnek ilyen disznóságok?

- Ez a miénk, ezt kell szeretnünk.

- Miénk a kan kutya farka, de nem ez. Olyan hülyeségekkel traktálsz, hogy jobban fáraszt, mint a kényszermunka. Te jóisten, csak a fiam ne üssön rád!

A bivalyok és a lovak szájalmasan küszködtek a sártengerben, a rakomány egy része a sárba szóródott. Fillér Bandi már-már kinyögte, hogy mit forgat a fejében, de feleségére pillantva, sáros, elkoszolódott overálljára, inkább összeszorította száját és hallgatott. A koci végre elindult a dűlőúton, vitte a kévéket abba a tanyába, ahol a búzát csépelelték.

- A karácsonyt itt töltjük a táblán - dörögte Váradi.

- Nem mindegy - nyelvelt a felesége -, a bűdös istállóban sem jobb.

- Nekem igen - szólt közbe Fekete Ibi -, a mezei munkától szőr nő a hátamon.

- Máshol is - nevetett a behemót gazda -, azt jobban szereti a legény, mint a mákos bögyörőt.

- Témánál vagyunk megint - pirult el Biri Bertalan.

- A Fillér sorstárs szíve viszont az emberiség megváltásáért dobog - kacsintott Nemes Áron Váradira. - Lesz halászat?

- Lesz - mondta Fillér Bandi konokul, mint aki nem vette észre a gúnyolódást -, mindennek eljön az ideje.

- Bár már az ebédet láthatnám - sóhajtott Ibi, és Biri Bertalanra nézett.

- Józsa sorstárs utánunk hozza!

- Biztosan - fordult el a lány, nyiszálta tovább a rizsszálakat.

Amikor Józsa Bálint szekere megérkezett, a gát tetejére telepedtek, gyorsan kanalazták az ebédet. Fillér Bandi a felesége hánccsztatyrából zsinegekből kötött hálót húzott elő, és kérlelni kezdte Terikét.

- Csak néhány percig segíts! Meglátod, hogy megéri. Soha többé nem kérlek semmire, ha hoppon maradunk, erre a szavamat adom.

Fillérné követte az urát. Bandi gatyára vetkezett, átlábalt a csatornán. A durva hálót meghúzták a zöld mohás vízben, törpeharcsát, pontyokat fogtak.

- Na látod - derült fel a Fillér Bandi arca, miközben a zsákmányt a szatyorba dobálta -, használjuk a fejünket valamire.

Ismét fogtak néhány halat.

Józsa Bálint az istálló küszöbén ült. Bokáig érő lódenében hallgatta a lovak fűjtatását, a széna ropogtatását. Figyelte a megelevenedett tábort. A munkából hazatérők lerogytak az ól falához, ahol idősb Váradi Mihály egész nap üveglapocskával csiszolta a fejszenyelet, idősb Sajtos Flórián gyufaszálaival, pálcikaival játszadozott. Flórián a rendőrőrs közelébe settenkedett, kisvártatva Bari Ödönnel sugdolódzott. A gyógyszerésznek lúdbőrzött a háta, megsejtette, nem véletlenül látja itt esténként a hegyes orrú fiatalembert, a cigány felhasználja ellenük.

Később Fekete Ibit ráncigálta a cigány az épületbe. Józsa patikusnak ez rosszul esett, de gépiesen azt hajtogatta: - A lovaknak széna kell, friss ivóvíz, még abrakot is szerezhetnék, töretlen a kukorica a határban.

A lovak nyihogtak. Józsa Bálint szénát lökött eléjük a jászolba. Aztán újra a szokott helyére kucorodott.

A cigány közeledett. Szúrósan az öregre szegezte a tekintetét, kezét zsebébe süllyesztette. Mögötte Fekete Ibi várakozott engedelmesen.

- Tudsz még ízélni, Bálint?

- Menjen már, miket talál ki?

- Felkólintottad Ibikét, az aranyórádért meg nylon bugyogót vettél neki, csak hogy szeressen!

- Mit csináltam, kérem szépen?

- Hallottad. Lesz majd, aki eligazít, vín bűdös. Mars az ólba! - lökte be a két rabot az őrmester, s az ajtót rájuk húzta. - Apa kell a gyerekeknek.

- Mire várunk, kislányom? - kérdezte Józsa Bálint tanácstalanul. - Mi ez a herce-hurca, miért csinálsz ilyeneket?

- A maga tehetségére - mondta Ibi erőltetett szemtelenséggel. Lefeküdt a földre. Derékig felhúzta a ruháját, s nem volt rajta bugyogó. - Csinál valamit, Bari sorstárs meg rajtakap bennünket.

Az öreg szótlanul gubbasztott tovább, és a sarokba nézett mereven.

- Kislányom, hogy képzelsz ilyet!? A cigány tanított meg erre?

- Persze, hogy ő, nem jókedvemből csinálom - pityergett a lány szégyenében s elmaszatolódott az arca, a teste meg-megrángott. - Úgy maradtam.

Az öreg nem állhatta a sírást sokáig, végigsimított Ibike kezén, töredezett körmein, s gyámkodóan azt motyogta: - Na, de kislányom, ne itasd azért az egereket!

Fekete Ibi tovább sírt, meg se tudott szólalni.

Bari Ödön várakozott az ól előtt. Amikor kiengedte a foglyokat, magabiztosan nevetett.

- Mi az eredmény, vót valami? Próbálkoztál, vín bűdös?

- Nem tudhatom, kérem...

- Hülye pupák, üres a mócsingod?...

A gyógyszerész felháborodott méltatlan helyzetén. Kínjában köhécselt néhányszor.

- Most mit csináljak? - kérdezte sírósan a lány -, ugorjak a folyóba? - s az öregúr mellére hajtotta fejét, aki sóbálvánnyá változott a megdöbbenéstől.

- Valóban gyereket vársz, Ibikém, gyerekáldást?

- A gólyabácsit - morogta az őrmester -, aki így bekapta a legyet, az várhatja a redves, nagy gólyabácsit.

- Kérem szépen, ezzel kellene kezdeni, megértem még talán az emberi szót. Ibikém, hogy akarod, mit szólsz hozzá, elvegyelek feleségül?

- Belenyugszik, csak apja legyen a gyerekeknek.

Ettől a lány előbb elsápadt, aztán lángba borult, még a szürkületben is jól látszottak eltorzult arcvonásai.

- Nem, nem, mégsem akarom - sikoltozta, és kétségbeesve a csatorna partjára szaladt.

Az őrmester utána iramodott.

Fillér Gábor idegesen járt fel s alá az irodájában. Fiára és feleségére gondolt: mi lehet velük a faluban? A sok cigarettázástól dohányszagú lett az egyenruhája, érezte, hogy a pórusaiból is az árad. Legszívesebben felpattanna hátsólovára, hogy hazavágtasson, megnézzék az övéit és megölelhesse Erzsikét. A szolgálat azonban parancsol. Kiszáradt a torka, a szája kicserepesedett, s tehetetlenül keringélt a kis helyen. Tenyerébe csapkodott az öklével. Aztán arra gondolt, megkeresi az öccsét és a családját, közéjük telepszik, megkínálja Bandit újra cigarettával, nyugodtan telik az idő, mint amikor még cselédkedtek, s újságpapírba dörzsölték a száraz faleveleket, szívták ám veszettül a gyorsan elparázsló készítményeket. Nem teheti, tiltja a szabályzat. A táborparancsnok nem kivételezhet, se rendőrrel, se fogollyal. Már így is sokat megengedett, s az előbb vált el testvérétől.

A nyitott ablakon behallatszott Józsa Bálint sopánkodása.

- Ha ezt a Fekete Attila megtudja, egész biztosan megöli a cigányt, még akkor is, ha pokolra jut.

Fillér Gábor elhatározta, véget vet az őrmester önkényeskedéseinek, különben nagyobb baj történik. Kilépett az ajtón, s rögtön meglátta a közelben gubbasztó Józsa Bálintot. Azt biztosan tudta, az öreg nem követett el semmi szabálytalanságot. Hozzá fordult.

- Mi történt, sorstársam?

- Fene bele, parancsnok sorstárs, apa lettem.

- Ilyen hamar? Nem siette el?

- Nem tudtam róla eddig, most értesültem a várható örömről.

- Segített valaki?

- Az a fekete farizeus, ő az oka kérem mindennek, ami csak rossz ezen a pusztán.

- Ha csak rajtam múlna - motyogta a rendőr, és megkereste Bari Ödönt. Az őrmester feszesen, büntudat nélkül állt előtte.

- Másállapotos tőled Fekete Ibi, erről hogy adsz számot? - nézett erősen és haragosan a beosztottjára.

- Kinek kéne? Ű is cicázott, tartotta ám.

- A következménye?

- Űk is ezt csinálták, amikor módjukban vót. Törlesztettem. Elkapom még egy-két fordulóra.

- Milyen alapon?

- Azon, hogy kőkemény.

- Ez nem érv, hanem butaság.

- A kezemben a puska, más kussoljon, mert hasba lövöm. Ez a tiszta beszéd.

- Zagyvaság inkább. Sajnos, egyre gyűlik a rovasodon.

- Neked is.

- Alkalmatlan vagy a szolgálatra, leváltalak!

- Kisfiú vagy te ahhoz a Kun Sándor engedélye nélkül. A testvireddel fűjsz egy követ, de ráfáztok. Ezeket irtani kell, mint a poloskákat, hogy ne szaporodjanak - bakancsa sarkával szétdörzsölte a földet, és dühösen toppantott. - Ki marad melletted? Az ellenségben bízol? A kulákok szekerét toló testviredben?

- Neki helyén van a feje és a szíve.

- Büntetőtábor ez, kemény kéz kell hozzá! Vagy te is elárulsz bennünket? Módos jány vót a felesíged, nem véletlenül ajnározod ezeket a rohadtakat: közéjük való vagy! Oda kerülsz, gondoskodok róla, Kun elvtársnak jelentem, ű majd intézkedik, de nem teszed zsebre.

A nyomorék Sajtos Flórián csúszkált az irodába. Az igyekezetében nagy feje megizzadt, ruhája koszos és szakadozott volt, félelmében a rendőrök fölé nézett.

- Hivatott, parancsnok sorstárs, de én ártatlan vagyok, nem csináltam semmit, nagykereskedésem se volt, összeesküvésben sem vettem részt soha, engem csupán szimpátiából juttattak ide.

- Ne vartyogj annyit!

- Nem szeretném, ha merő tévedésből ütnének agyon, még dolgozni is hajlandó leszek ezentúl
- hadarta félelmében idősb Sajtos.

- Mennyi a pontos idő? - mordult rá Fillér Gábor. A boltos megszokott mozdulattal nyúlt az aranyórájáért, de félúton megdermedt a keze.

- Nem tudom, nincsen órám.

- Volt!

- No, hiszen, voltra nem ad a zsidó.

- Elég a köntörfalazásból, hová lett az órája?

- Elhagyta - szólt közbe az őrmester.

- Honnan tudod?

- Láttam.

- Te meg megtalátad?

- Pontosan ez történt. Majd bolond lettem vóna visszaadni.

- Igazán? - meredt a törzsőrmester Sajtos Flóriánra.

- Ajándékba adtam Bari sorstársnak.

- Talán annyira szereti?

- Megígérte, hogy én leszek a boltos.

- Elmehet - intett Fillér Gábor, s a jobb napokat látott vaskereskedő hihetetlen gyorsasággal került kívül az ajtón. - Na, Bari sorstárs, ez a tényállás.

- Csak azt csináltam, amit a fejesek a kitelepítéseknél, még örülhetett is ez a majom, hogy majd újra pult mögött ugrálhat - kiáltotta Bari Ödön, és ujjával megfenyegette felettesét. - Azt hiszed, tán olyan sokáig legénykedhetsz és sokáig eltűrjük, hogy cukorkát szopogassál? Az ellenséghez húzol, kimutattad mán a fogad fehérjít. Az ellenség meg ellenség, minek etessük őket? Van ám másnak is gógyija, azt hiszed, engem a gólya kötött? Jelentettem Kun elvtársnak, miket művelsz itt, pedig egészen másképp kéne, az én kezem alatt megtanulnák szeretni a magyarok istenit, ez hétszentség. Gatyába ráznám őket percek alatt, hiszen még az

életet sem érdemlik meg, nemhogy a kedvükben járjunk. Aki Rákosi elvtársat nem szereti, az olyan minek lílegezzen, mer aki nem szereti, az nem is tiszteli, és nem követi, hát még bennünket? Akkor inkább ne legyen közöttünk.

- Más az ábra. Hitványságokat lotyogsz!

- Mír? Mer jobban csinálom nálad? Nem kell itten bajlódni a pízzel, fizetéssel, az csak burzsuá csökevény. Napjában egyszer adunk ételt, a kefélést is megtiltjuk nekik, akiket kijelölünk, azoknak majd mi csinálunk gyereket, nem vész kárba az energiánk, mer a táborban felnevel-tetjük őket. Ha meg szökni akarnak, akkor kampec... Mire való az, hogy kornyikáljanak, levelezenek, meg orvoshoz járjanak? Aki gönye, hadd hulljon! Nekünk tesz szívességet.

- Ilyen marhaságokat honnan szedel?

- Kun elvtárs nem ezt mondta. Megdicsért, hogy a forradalom igazi katonájaként mindenkire figyelek és jelentem, ami ártalmas.

- Te a Kun elvtárs seggdugója vagy, budi a szád - vörösödött el az előljáró, s ellentmondást nem tűrően folytatta: - Leléphetsz, itt alaposan leszerepeltél.

- Te is. Azt ne hidd mán, hogy kitüntetnek! - fordult el mérgesen Bari Ödön, egyenesen a falusi rendőrörsre tartott, hogy parancsnokát feljelentse, de még visszakiáltotta: - Kun elvtárs a telefonomra vár, hogy kitörhesse a nyakadat!

Fillér Gábor tenyere hirtelen megnedvesedett.

„Erre legalább pontot tettem - gondolta dühösen, és a levegőbe csapott. - Csinálhat Kun elvtárs, amit akar, ide ugyan Bari vissza nem pofátlankodik.”

Kilépett az irodából, s az őrs előtt tétovázott egy ideig. Az istállóból elő vezette a lovát, felnyergelte.

„Ezek a kutyaháziak nem érdemlik meg, hogy miattuk bajba kerültem - gondolta. - Nem halt bele Fekete Ibi, hogy hanyatt lökte az őrmester. A jelentésben megírom, nehogy belém kössenek miatta.”

A bajuszos őrmester közeledett.

- Törzsőrmester bajtárs, kérek engedélyt jelenteni.

- Jelentsen.

- Meghozták a vacsorát.

- Akkor kolompoljanak, utána létszámmellenőrzés és takarodó.

- Értettem.

Fillér Gábor a faluba vágatott. A Major-ház előtt ugrott le a lováról, a kantárszíjat a kovács-műhely előtti oszlophoz kötötte, s belépett a kis kapun. Jószágot sehol sem látott. A padlás lesöpörve, kifosztva, az ajtaja leszakítva lógott, az ólak üresek, még a tyúkoknak is nyoma veszett.

Major Istvánné már tekintetében viselte a fájdalmat, mély ráncok szabdalják az arcát. Nehéz mozdulattal simította meg homlokát, fekete kendőjét feljebb tolt, a fáradságtól rogyadozott, ahogy a váratlan látogató elé állt az üres és elhanyagolt udvaron.

- Jaj, istenem, csak nincs valami bajotok? - s tenyerével a szájára csapott.

- Hol vannak a lovak? - kérdezte a rendőr a pókhálós istállóban.

- Megette a beszolgáltatás.
- Hol vannak a tehenek?
- Megette az adó.
- Az aprójószágok?
- Éhen döglöttek, nem olyan szívósak, mint mi.
- A szekerek, a szerszámok?
- Megették a bírságok és a kamatok. Sohasem tudom, hogy mikor és miért jöttök foglalni, azért, mert kulák vagyok, vagy kurva, vagy kofa? Vagy csak azért, mert élek? Vagy így szóra-koztok?
- A bútorok? - nézett szét az üres szobákban.
- Megette a végrehajtó.
- Apósom gyárba jár?
- Oda.
- Magukon sem sok hús maradt - mondta megértően.
- Szegények vagyunk, mint a templom egere - szólt komoran a hajlott hátú Majorné, s tördelte a kezét. - Mi következhet még ránk, hatalmas uram?
- Adó, az temeti el magukat.

Az asszony szeméből kijött a könnye.

- A férjem Pestre kényszerült, Terikééket internáltátok, meddig öltök még engem is? Fussak világgá, akasszam fel magam? Talán az is könnyebb lenne, mint így tengődni.
- A törvényt nem mi tesszük - mondta Fillér az anyósának, és a szíve megdobbant hevesen -, de alkalmazzuk! Vigye téeszbe a földet, könnyebbül a sorsuk.
- Nem kellünk a téeszcsébe, Csordás Mihálynak bűdös, aki nem kommunista, nem kellünk már az égben sem, nincs olyan szerencsénk! - fulladt el a kicsi, mély hangú asszony, és kifakult ruhájával a szeméhez kapott. - Terikéék jól vannak?
- Hála istennek.

A törzsőrmester megalázva távozott.

„Esztelenség - gondolta leverten. - A rendőr intézkedik, parancsol, különben kinevetik, hát keménységgel védi a tekintélyét. De micsoda tekintély a miénk?

A felelősség nem az én dolgom, az okoskodás sem, végrehajtom a parancsot, alhatok nyugodtan. A feljebbvalóim döntenek, ők nyugtalankodjanak. De apósoméért nem kell tartanom a hátam, megkapták a fejadagjukat.”

A Fő téren fényes lámpasorok készültek, utakat szélesítettek, a tanácsházát parkkal vették körül. A gépészeti vállalatától éktelen kalapálás, motorpuffogatás hangzott.

A Fő tér üzleteiben motorkerékpárokat kínáltak, kordbársony és lódenkabátokat, lötyögős, gyűrődő pantallókat, vastag, gumitalpú cipőket. A tanácsháza előtt színpadot ácsoltak, nóta-énekesek érkeztek a faluba.

- Ez kell ide, muzsikaszó, vakulj magyar - mondta Fillér gúnyosan, és mérgében leköpte a fatörzsre szegelt plakátot. - Nem számít már se a tegnap, se a holnap.

A terebélyes Fő teret hatalmas gesztenyefák öveztek, a vastag fatörzsek, erős fakoronák elrejtették a bűdös kis budit a kövesút és a tanácsháza között, s lombhullató bokrokkal, cserjékkel takarták. A sárga őszi délutánok után most szürke és nyomasztó ég borult rájuk, érződött már a levegőben a közelgő vihar és eső szaga. Kis üzletek lapultak a kövesút oldalán, amely egy ormótlan négyszöget futott be úgy, hogy öt faluba ágazott el innen az út. A Józsa Bálinttól elsajátított patika nyitva tartott, a parányi kenyérbolt is, amely előtt már kora délután feltűntek a falubeliek, hogy másnap reggel kenyérhez jussanak. Tilos volt gyülekezniük napközben, csak a sötétség leple alatt taposhatták egymást a betonon, s ahogy megpillantották a lovagoló rendőr törzsőrmestert, szétszóródtak a fák és a bokrok közé, akiknek arra is futotta, azok beléptek a Fényesbe, vagy a talponállóba fordultak, s itták a szalmából készített savanyú borokat.

„Még szerencse, hogy Zsóka nincs közöttük - gondolta a rendőr -, különben szégyenkezhetnék előtte, hogy lóháton parádézok. Pedig ő is sorba áll, máshogyan nem juthat kenyérhez. És olyankor egyedül marad éjszakákra Gáborka. Nem csoda, ha félnek még a légyzugástól is.”

Fillér Gábor arra nézett éppen, a talponálló ajtaja nyitva tátongott, csalogatta a vendégeket. Bent felgyújtották a villanyt. Lelkesen, mint az éberség megtestesítője ellenőrizhetné a kocsmázókat, de potyaitalra nem kíváncszott, elkerülte a kocsmát, ne pletykáljanak róla, ne dörgölődzenek hozzá, s egy-két pohárka ital elfogadásáért ne várják tőle, hogy alkalomadtán szemet hunyjon. A tagbaszakadt Jós Sándor lecövekelt az ajtóban.

Odébb, a lehúzott, rozsdás vasredőny mögött korábban cukrászda csillogott, de lakatot tettek rá, mint a Major István kovácsműhelyére. Becsukott a kerékpárt és gumijavító is, nehogy kizsákmányolja a falut. Az egyik sarkon épült meg a mozi, előterében tökmagot, napraforgót, cukorkákat és artézi vízzel készített málnát árultak, s már ott is égtek a villanyok. Fillér Gábor arra pillantott, fanyar mosolyra görbült a szája, mert tudta jól, a mozit éppen Fekete Attila főhadnagy úr építtette boldogabb napjaiban. Most aztán mozizhat Kormón, ilyen előadást úgyse látott még az életben. Hamar lehervadt azonban a törzsőrmester kedve, mosolyát is megelőzte a gondolat, mert a kövesút mellett, a mozi mögött kicsivel, egy mutató, kőoszlopos és drótkerítéses házban géppisztolyos, zöld tányérsapkás ávéhás katonák posztoltak, megtermett farkaskutyákkal jártak. Hírük-hamvuk se volt erre, de a közeli kitelepítőtáborok ellenőrzésére a faluba települtek. Ezen aztán már nem tudott nevetni.

Eleredt az őszi eső. Fillér Gábor fedél alá igyekezett. Az utcák sárrá, latyakká változtak, az árokpartok akácfái megfekedtek, teleszívták magukat nedvességgel. Üresnek, lehangolónak tűnt a tér is.

Esett az eső. A hosszú, aszályos nyár, a kellemes vénasszonyok nyara úgy elmúlt, mint egy jóízű délután, csak emlékeikben őrizték még a fehér ragyogást.

Fillér Bandiék beszorultak az ólba. Ahogy elnézegette feleségét, egyre szomorúbb lett. Tudta jól, Terike szenved, nem ilyen környezetbe való, naphosszat hallgat, koraesténként megöleli Bandikát, egészen az ölébe húzza, mintha testével akarná védeni a nem látható ellenségtől.

Éjszakánként felriadva észreveszi, hogy Terike sír, meg-megrándul és hüppög.

- Mi bajod, miért sírsz?

- Rosszat álmodtam, már megint anyukáékkal kínlódtam.

Olyankor hiába simogatja, összehúzódik, nem szól többet, elrejtí zokogását a földszíni párnába.

„Nem ezt érdemelné - gondolta Fillér Bandi -, nem is ezt akartam. Szép lányként mindig tisztán, mutatósan öltözött, a legények körüludvarolták, de ő engem választott. Ha sejtem, hogy mennyi baj zúdul ránk, talán el sem veszem. Ennyit ér a két kezem? Major István mindig azt hajtogatta, az első perctől kezdve, ahogy a műhelyébe kerültem: - Fiam, a kezed aranyat ér, kár cselédeskedned, akinek az isten talentumot ad, az használja is. Hozzásegítelek. - Tartotta a szavát. Rámragadt a mesterség, azt hittem, eligazodok az életben, így sikerült. Pedig dehogy néztem nagyra, csak ami a magam fajtájának dukál, két kezemmel megérdemeltem, másét elvenni sohasem akartam, csak annyit elérni, lássam értelmét, nem hiába emelgetem a nagykalapácsot. Örültem, amikor a gazdagoktól elszedték a vagyont, a jó, zsíros földeket, s az állam gondjaira bízhattuk, az biztosan nem akar velünk, kisemberekkel kibabrálni. Apósomra megharagudtam, mert feketére festette az eget: - Nem jó az, hogy mindenki egy nótát fúj. Hagyni kellene a kisiparosokat, a mesterembereket a saját odújukban boldogulni, az se olyan nagy tragédia, hogy a házaknál jószágokat tartanak, inkább tele legyen a csűr, mint átfújja a szél, ki mihez ért, csinálja csak szíve szerint, ne azt lesse, hogy gondolkozzanak helyette és gondoskodjanak róla!

Haragudtam, hogy a fészkes fenébe ne, a falu titkárának az apósa ilyeneket terjeszt? Miért fél attól, hogy mi porciózzuk a falatokat? A javát keressük mindenkinek, nem lehet hiba. Mégis lett.

A szövetkezést se akarták, pedig hányszor köhögtem a gyűléseken, hogy közösen könnyebb gazdálkodni, nem üt akkorát a természet sem a gazdán, felolvastam az újságokból, legalább azokra füleljenek, ha már bennem kételkednek! Mind magában bízott, mintha Góliát lenne. Csordás elvtárs csak a cselédháziakat tudta megagitálni, mert ők aztán semmire sem jutottak az új-földdel, termett is, nem is, bevetették, nem is. A többség dehogy lépett a téeszbe, inkább fizette az adót, káromkodott, aztán megokosodott, vonatra ült, és városi munkás lett. Ők sem azt érdemelték.

Minek tettem le a nagykalapácsot, ha ez a vége? Csaptam volna a képükbe! Kinek a képébe, azt se tudom. Megjártam a pódiumot, mit szóljon az, aki a közelébe se került. Azt gondolhatja rólam, én vagyok, aki a beszolgáltatást, a jegyrendszert, a nincstelenséget, a feljelentgetéseket a falura zúdította, a kitelepítéseket kifundálta.

Egyszerűnek tűnt elejiben, megszüntettük a kizsákmányolást, kézbe vettük a gyeplőt, magunknak építjük az országot, nem a reakciósnak, s mindőnknek egyformán jut a tortából. Tölcsérrel töltöttük egymás fejébe az öntudatot, ha akartuk, ha nem. Nekem túlcsordult. Nem tudok taposni, hazudni és henyélni. Bari Ödön mennyivel jobb? Ki mérheti azokat a károkat, erkölcsi veszteségeket, amelyeket a Bari-félék okoznak?

Az összefüggéseket sem látom, hogy ítélkezzek? Mindenkit mégsem zártak szögesdrót mögé. Talán magasabb szempontok alapján döntötte el a legfelsőbb vezetés a kitelepítést. Én rosszindulatból kerültem a korpa közé. Nem a szentek gyülekezete ez, de mind nem is összeesküvő, nem a reakció beépített ügynöke, nem kém, ahhoz túlságosan sokan gyűltünk össze. Itt aztán nem vétünk a politika ellen.

Megint elkalandoztam - döbbsent meg Fillér Bandi -, pedig azon járhatna az eszem, hogyan könnyítsek Bandikán, a feleségemen, hogyan óvhatnám meg őket a betegségektől, a tetvektől és a patkányoktól.”

A nyomasztóan szürke égből csendes eső hullott, elkomorult, védtelenné vált a határ, szinte kihaltak, üresnek tetszett, kopaszabbnak a fák, a csatornaparti nád megritkult, alsó levelei barnára zsugorodtak.

Ifjú Sajtos Flóriánné köhécselt.

Fillér Bandi feleségére pillantott, aki Bandika ruháját foltozgatta.

„Kik csinálják ezt velünk, ugyan miféle emberek? Engem akkor sem tudnak megtörni. Talán az egész ország becsapódott. Rákosi bűne csupán? Szentnek hittem, aki mindent tud, mindent előre lát, tévedhetetlen, de aki a népbe tapos, más aljasságot is elkövethet ellene. Vagy az egész párt tévedett? Az mégsem lehet. Nekem azt mondták: itt minden úgy történik, ahogy mi akarjuk, semmi sincs a tudomásunk nélkül.

A bátyám nem lát a szemtől, elhiszi, hogy valahányan, akiket ide tereltek, vétkesek? Hiszen engem jobban ismer, mint Kun Sándort, vagy csak félti az irháját? A baleset után kezeltek beszámíthatatlanként, a Csordás elvtárs látogatása után. Azt akarták, hogy ujjal mutogassak a gazdagokra: te voltál, te, meg te, meg te is... ide a vagyonodat. Aljasságokat vegyek magamra, nem, azt soha.

Mire jó a tábor? Elpusztít, megnevel, elhiteti, hogy éppen azt akarom, amit a kitelepítők akarnak? Ez nem megoldás. Hiába papoltam én is a szépről, a jóról, azt látták, hogy seperjük már megint a padlásokat, jegyre mérjük az élelmet, s húzzák az életüket kínnal-keservvel, de messzire soha nem érnek, talán két krumplival több kerül az asztalukra, hát annyiért érdemes? Akinek nem tetszik, táborba vele: a véleménynyilvánítások fölöslegeseek, minek locsogjanak fünek-fának, elszedjük a cókmojkukat, irány a vagonokba” - gondolta Fillér Bandi keserűen.

Terike felegyenesedett, önkéntelenül mosolyra húzódott a szája, ám később sírásra görbült, ahogy kinyögte: - Szegény édesapámék, hogy élhetnek?

- Ahogy eddig - suttogetta a férje, közelebb hajolva hozzá.

- Honnan tudod?

- A legjobb helyről. Apósom Pesten dolgozik.

- Édesanyám?

- Őrzi a házat.

- Hála istennek, édes uracskám - suttogetta Terike elfátyolosodott hangon, gyorsan lehajolt a munkához, és szeméből kiesett a könnye.

Fillér Bandi a homlokára csapott: - Hiszen dolgom van!

Átgázolt a sáron, bátyját a parancsnoki irodában találta.

- Parancsnok sorstárs, kérek engedélyt a bent tartózkodásra.

- Tartózkodjál. Rágyújtasz?

- Nem. Csak azt fogadom el, s azt kérem, ami törvényes és minden fogolynak egyaránt jár.

- Éppen azt szeretem benned - fújta idegesen a füstöt Fillér Gábor, és felállt az asztal mögül.

- Nem akarom, hogy azt terjesszék, kivételezel velem, mert az öcséd vagyok. Bari Ödönről mit tudsz?

- Följelentett a főparancsnoknak.

- Mivel vádol?

- Rágalmaz, hogy gyenge kezű vagyok, veletek cimborálok, tiltom a fenytést, az állomány tisztálkodásáról nem gondoskodom, önkényesen hagyom el a tábort, meg ki tudja, miket tálalt elő.

- Azért melegítette fel, mert elküldted.
- Tűrjem tovább az önkényeskedéseit? - csapott a levegőbe a törzsőrmester. - Átgázolna rajtam is! Felcsinálta Fekete Ibit, elszedte az öreg Sajtos aranyóráját, azt nem lehet eltussolni!
- Mindent eltussolhatnak.
- Ezt soha!
- Ugyan már, ne azt mondd, amit hiszel, hanem a valóságot. A hatáskörödbe tartozik az állomány elbocsátása?
- Én vagyok a parancsnok.
- Elküldheted-e a beosztottjaidat?
- Semmiféle okoskodás nem érdekel, vagy ő vagy én.
- Előléptetni nem fognak.
- Torkig vagyok az egészszel - csapott a levegőbe Fillér Gábor. Járkálni kezdett fel s alá. - Nem olyan rózsás élet ez, hogy sajnálni lehessen!
- Ha kinyírnak, még rosszabb. Akire egyszer rátenyerelnek, elátkozza még a születése óráját is
- mondta Fillér Bandi, majd eszébe jutott, inkább bátorítani kellene a bátyját, hiszen most is kérni akar tőle. A redőnyös szekrényre bámult kitartóan, legszívesebben dolgavégezetlenül távozik, de mégsem mozdult.
- Attól félek én is - morogta a törzsőrmester -, végül a családom issza meg a levét. Miért nem nyughatok a fenekemen? Nem érdemlik meg ezek a kutyaháziak.
- Nemcsak róluk van szó, sokkal többről. A cigány nem képes máshogyan gondolkodni. A fejések lovat adnak alája, az a legfőbb hiba - simogatta forradását Fillér Bandi -, azért lovagoltok rajtunk.
- Lovagol a... kutyaszar. Nem tudok parancsra gyűlölködni, de azt se akarom, hogy a kutyaháziak miatt púp nőjön a hátamon.
- Tulajdonképpen azért jöttem, mert a gyerekek belázasodtak.
- Na és?
- Hagyjam talán felfordulni őket? - markolta meg Fillér Bandi hirtelen testvére mundérját -, azt akarod?
- Vidd innen a mancsodat - lökte le magáról öccse kezét a törzsőrmester, és az íróasztala mögé állt -, hogy mit akarsz, az csak rám tartozik. A kedvedért nem bújok hurokba. Egyik vész el se múlik a fejem fölül, te másikba rángatnál. A végén tényleg kiderül, hogy gyenge kezű vagyok, de hogy ütődött is, arra ne számíts!
- Orvoshoz kell vinnünk...
- Nem tehetek semmit, értsd már meg végre! Minek kínozol, miért élsz vissza a szeretetemmel? Az én türelmemnek is van határa - csapott az asztalra Fillér Gábor -, különben sem itt váltjuk meg a világot. Menj a fenébe, mielőtt szétreped a fejem. A nagyokos Kun elvtárs bármikor betoppanhat, igazán nem örülne a képednek, félek, hogy az enyémnek sem örvend túlságosan.
- Gebedj meg! - fordult az ajtóhoz Fillér Bandi.
- Holnap még visszatérünk a diskurzusra, ha nem kötnek útilaput a talpam alá, talán tehetek valamit.

Fillér Bandi tehetetlenségében a combját csapkodta. Legszívesebben akkorát ordított volna, hogy összedől a világ, a másik pillanatban már sírni szeretett volna, a harmadikban felgyújtani, felrobbantani az őt körülvevő tábor, a negyedikben bátyjára rontani, az ötödikben Kun elvtársra, a hatodikban pedig leköpte a rendőrőrs ajtaját. Mélyet sóhajtott és a lóistállóhoz ment.

„Olyan mint Csordás Mihály, aki rám ragasztotta, hogy az ellenséggel paktálok. Már csak az hiányozna, hogy valamelyik éber elvtársam kisüsse, a kapitalizmusban élnek rokonaim, s azok fertőztek meg. Nem haragszom Csordás Mihályra, még a hülyeségeiért sem, de az esze hibádzik. Amikor előhozakodott világmegváltó tervével, hogy az a legfontosabb, egy hatalmas teret építsünk a falu közepén: park, fák, virágok és Lenin vagy Sztálin szobor, még a lélegzetem is elállt. - Miért pont az a legfontosabb? - kérdeztem megdöbbenve. - Lássák az emberek, hogy milyen erősek vagyunk, esténként meg oda járhatnak beszélgetni, szórakozni, vasárnaponként felvonultatjuk az úttörőket, kirendeljük a tűzoltó-zenekart, kész a látványosság. Amikor a Szovjetunióban jártam - folytatta Csordás -, csak ámultam-bámultam a rengeteg meglepetéstől, olyan hatalmas Sztálin-szobrot láttam, szintiszta márványból, hogy elfáradt a szemem, mire a csizmatalpától a fejetetejéig végignézttem. Ha mi ide csináltatunk egy hasonló generalisszimusz, az igazi osztályharc.

- Ugyan, miből? Nincsen pénz, nincsen kenyér, de márványunk sincs - tártam szét a kezemet -, olyanok vagyunk, mint a templom egere. - Ne a múlt nézze titkár elvtárs, hanem a jövőt, a szocialista perspektívát. Ahhoz meg nemcsak téesz kell, hanem emlékmű, meg szobor, meg tér is. - Nem való az ide, nádas házak közé. - Már miért nem, Fillér elvtárs? Ami jó odakint, az nálunk se rossz, ami bevált nekik, az nálunk se mond csődöt, ne mondja már nekem, hogy ez nem így van, hiszen őket akarjuk utolérni, akkor csak azt kell csinálnunk, amit ők csinálnak. Arra kell hallgatóznunk, meg tekintgetnünk. - Arra, de az se ártana, ha nem állanánk sorban kenyérért, meg miegymásért. Aki sokat éhezik, az legyengül és nem jut el a célig. Azon még a szobor se segít, nem törhet belőle cipó helyett. - Termel majd a téesz annyit, hogy csodájára járnak. - Teremni most is terem a föld, csak elviszik, még a vetőmagnak valót se hagyják meg. A semmiből meg csak semmi születhet. - Az a hiba, hogy Fillér elvtársra erőteljesen hat a klerikális reakció, pedig mi harcot folytatunk ellene, papok, meg egyházi személyek nélkül boldogulunk, nincs szükségünk malasztra az országépítéshez. A bibliás Majornéra hallgat. - Hat rám a radai rossebb, de nem a reakció, azt nem szeretem, amikor korog a gyomrom.

Agyalágyultként azt hittem, a vitatkozás is hozzátartozik a munkámhoz, nem sejtettem, hogy a hallgatózó Bari Ödön azonnal jelenti fölfelé, és törleszteni fog - gondolta Fillér Bandi, s vizes bakancsa orrával az alomszalmát rugdosta. - Vagy éppen azért kellettem titkárnak, úgy hitték, hogy ez csak kovácslegény, és mindenre rámondja az áment. Ennyiből állna a politika, hogy amit parancsolnak, azt maradéktalanul végrehajtom, a többi meg a más asztala? Úgy táncoljak, ahogyan füttyölnek? Ott mosolyogjak, ahol elvárják tőlem?

Mit tudok önmagamtól csinálni, mi az, ami csak az enyém, ami nem felsőbb parancsra készül? Azt se tudtam elkerülni, hogy kitelepítsenek, nemhogy új világot építsek. Mintha a saját erőmmel és akaratommal sem rendelkeznék. Az én igazam is más, meg az övéké is, de hát akkor hány igazság létezhet egyszerre? Ahány ember, annyi igazság?”

A fekete sár összezsugorította a tábor.

Az emberek beszorultak az istállóba. Szaporodtak a mély és nyers köhögések, az asszonyok hosszú haja összegubancolódott, s a nyár melege elszállt a tenyerükből.

Váradiné Fekete Ibi hosszú haját fésülgette, bogozta a csimbókokat. Ifjú Sajtos Flóriánné hájas apósát mosdatta ki a koszból.

Eseményre készülődtek.

Váradi, Fekete Attila és Nemes a szalmára terített pokrócon kártyázott, mögöttük a kibicek guggoltak, Flórián és Biri Bertalan. Mellettük a torzonborz öreg Váradi csiszolgatta a fejsze-nyeleket. Unokája a közelébe sompolygott, figyelte a babramunkát, és beletúrt a nagyranőtt, erős szakállba.

- Nem vágod le, papám? - kérdezte Misike.

- Nem.

- Miért nem?

- Fogadásból.

- Kivel fogadtál?

- Önmagammal. Csak akkor borotválkozom meg, ha visszaadják a földjeimet és a házaimat, Rőfikém - nyomott barackot kerek képű unokája fejére.

- Nincs is borotvád. Elszedték a rendőrök.

- El.

- Megígérték, hogy visszaadják a házat?

- Kivárom, más dolgom úgy sincs. Az lesz a jussod, innen majd egyenesen a nagy házba költözünk.

- A többi gyerek mért mehet már haza?

- Van rokona, aki felneveli.

- Nekünk nincs?

- Mi mindnyájan itt szenvedünk, és együtt szabadulunk.

- Szeretnék már én is menni!

- Még nem lehet, de ha eljön az idő, neked súgom meg legelőször.

- Nem felejtet el?

- Hová gondolsz? Csomót kötök a zsebkendőmre, és eszembe jut.

Váradi nagyhangon adta a bankot.

- Nem jár a szerencse, sorstársak?

- Ez is valami, kezdetnek nem rossz - szólt Fekete -, legalább a gyerekek egy része nem nyomorog tovább.

- Nagylelkűek - mondta maró gúnnyal Nemes szakadozott, hajdani egyenruhájában. - Micsoda gesztus, kéremalásson, kiengedik az apró kölyköket.

- Ezt tenné a helyükben? - Biri az előtte ülő lapjába kukucskált.

- Nem. Már többször az életben nem hatódom meg. Elvégzem a dolgomat, nem akarok másnak látszani, más lenni, mint aki vagyok. Ez tartja bennem a lelket, az erőmet is erre tartogatom.

- Én még senki se voltam. És mivé lehetek? - tárta szét a kezét Flórián.

- Kukaceledellé.
- Na ugye, így már mindjárt más.
- Megjött az öntudatuk.
- Mi baja az öntudatukkal, apa? - kapta fel a fejét Flórián.
- Semmi. Csak létező dolgokról vitatkozom. A szememben az öntudat humbug, mindenkinek annyi az öntudata, amennyire megfizetik.
- Brávó, Sajtós sorstárs! Bravó! - helyeselt jó hangosan Nemes Áron. - Nem árt az, ha időnként felvilágosítjuk a fiatalságot.
- Ugyan mire? Elárulná a nagy titkot? - gúnyolódott Flórián, mert szégyellte, hogy apjával szemben megint alul maradt. - Mi a tanulni való?
- Nem szabad elfelejteni, amit velünk csináltak. Jöhet idő, amikor visszatéríthetünk.
- Maguk?
- Valaki a sokunk közül, mindig kerül vállalkozó.
- Bár úgy lenne - sóhajtott Fekete Attila -, mert akkor nem pusztulunk itt valamennyien.
- No, hiszen, embertelenség nem szülhet emberséget - csúszkált el Sajtós Flórián a kúthoz.
- Akkor hogy legénykedne a cigány? Mit gondolsz, testvér?
- Nem tudom - vakarta meg szőrös arcát Fekete -, azt hiszem, kifordítaná a köpönyegét.
- Megtanítanám kesztyűbe dudálni.
- Azokat kellene, akik éjszaka járkálnak a fekete kocsival. Bari csak egy Bari, arra való, hogy a főnökök kitöröljék vele a feneküket.

Fillér Bandi sámliba véste fia nevét. A gyerek bámulta, s nem értette a nagy igyekezetet.

- Ez minek?
 - Ezzel még a faluba. Ülsz rajta, meg íratsz is, ha akarod. - Felemelte a kisszéket, megforgatta, a földre tette. Ráült. - Látod, erős, megbír, olyanra csináltam, hogy megmaradjon.
- Terike az alumíniumból készült nagyfogú fésűjével megigazította Bandika haját. Fejkendőbe göngyölte motyóját, kétszer csomóra kötötte.

- Most már hazavihet nagyanyád - mondta vontatottan, és szemét telefutotta a könny.

Erősen reszketett a keze, ahogy megsimogatta az útrakészített Bandikát. Csókolgatta. A gyerek összedrótzott talpú bakancsban, melegítőnadrágban és mutatós szövet nagykabátban - az anyja dugta a batyuk közé kitelepítésükkor -, s a zsíros szélű báránybőr kucsmában topogott az öl előtt.

Fillér a sámlit tartotta kezében.

- Szeretném, ha vigyáznál rá - mondta. Megsimította a fiát, megcsókolta, és idegességében beharapta keskeny ajkát, sebhelye pirosra gyúlt, a borosta alatt is jól látszott.

Lábalták a decemberi sarat.

A tábor bejáratánál Major Istvánné várakozott. Kicsi és szomorú öregasszony volt, valaha rideg, büszke és dölyfös is, de a sors úgy beletörte a nyomorúságba, hogy mostanára már könnyel közlekedett a faluban, fekete bőrcsizmában, fekete berliner kendőben és a lópok-

rócból átalakított, átfestett fekete szoknyában, elriasztva magától azokat is, akik még maradék jóindulatára számíthattak. Könnyezett, ahogy meglátta övéit. Kendője alól alig látszott ki sápadt arca, kezében zsebkendőt, a másikban egy zacskó savanyú cukrot szorongatott. Unokája beesett arcát, csillogó szemét figyelte, de köztük volt a drótkerítés és az őrség, meg se simíthatta a gyereket.

- Írja alá az átvételt! - mordult a rendőr.

Hosszasan bajlódott a papírral. Amikor elkészült vele, félreállt, de még mindig nem szólt. Nézte hitetlenkedve a pár méterre várakozó szeretteit. A köztük levő sárban rendőr topogott, szíjon tartotta a farkaskutyát.

- Futás, te! - intett a gyereknek.

Terike akkor már nagyon sírt. Simogatta, csókolgatta Bandikát, ahol érte. A férje még tartotta magát, de remegett és a száját harapdálta.

- Siess, fiam!

- Nélkületek nem akarok! - kapaszkodott apjába a gyerek, és a sírástól elmaszatolódott az arca, a téli kucsma alatt. - Szeretném, ha jöhetnétek.

- Megyünk nemsokára.

- Becsapsz, ide se jöttél velünk!

- Szavamat adom rá, de csak, ha jól viselkedsz.

- Akkor kiengednek titeket?

- Ki.

- Nagyon jó leszek - mondta hüppögve Fillér Bandika, és a nagyanyjához botladozott. Major Istvánné átkarolta a fejét, a cukrot kezébe nyomta, és azt suttogta mély hangon:

- Vigyázok rád, ne félj! Felnevellek.

A tekintete nagyon elkomorult, de türtőztette magát, nem káromkodott, nem átkozódott. Sarkon fordult.

Gázoltak sárban, pocsolyában.

Fillér Bandiék a távolodók után tettek néhány tétova lépést. Megtorpantak.

- Sohasem látom többé - suttogta Terike, és eszméletlenül rogyott a sárba. Az ura felnyalábolta, s becipelte az istállóba.

Fillér Gábor felemelte a demizsont. Üres volt. Visszalökte a konyha sarkába. Aztán felemelte a kenyeresruhát, de nem talált alatta semmit. Felemelte a piros lábas fedelét, hasztalanul.

- Semmi sincs? - kérdezte bosszúsan és megdöbbenve.

- Láthatod - mondta Fillérné Major Erzsike -, már mindenünk elfogyott. Ez a kapós: kenyérhaj, krumplihaj...

- Mit eszünk? Gáborkának mit adsz?

- A húsomat - túrt a hajába idegesen az asszony. - Csak tűzrevalót szerezz, hogy megsüthessem!

- Ha kapok munkát, könnyebb lesz.

- Nekünk sohasem lesz könnyebb. De legalább otthagytad a mundért és nyugalom költözik a házunkba.

- Kirúgtak.

- Nekem egyre megy.

- Lejártam a lábamat, de nincs kereset, nincsen munka. Meglátják a munkakönyvemet, azonnal becsapják orrom előtt az ajtót. Mintha leprás lennék - mondta Fillér, s a kopott heverőn borostás állat vakarta kínjában. Önmagában is kételkedve szomorúan tekintgetett az ismerős tárgyakra, mintha tőlük várna segítséget, eligazítást hirtelen megsúlyosodott napjaihoz, bár tudta jól, csak a két kezére támaszkodhat. - Fegyelmmivel elbocsátva, s rajta a rendőrségi pecsét, jól befűtött nekem az előjáróm.

- Ne sajnáltsd magad, kenyeret keress! Éppen mi vesszünk éhen? - Erzsike ujjait tördelte. Riadtan térült-fordult a dült konyhában, de semmi ennivalót nem talált. Arca tejfehéren süttött a gondtól. Tenyerébe hajtotta a fejét, majd hirtelen felugrott, turkált a ruhák között, megfogta a pávafarkas csipketerítőket és elszaladt.

Összehúzta a ballonkabátját, kopottnak, elnyűttebbnek tetszett, mint az utóbbi napokban, az orra megnyúlt, arca elkeskenyedett, tekintete ijedten rebtent ide-oda, egykedvűen haladt a betonjárán, figyelmen kívül hagyta a sáros utcát, a fakó árokpartokat, az elhanyagolt, mész-hullató házakat, csak azt érezte, hogy egész teste zsibbad, karját lehúzza az üres fonott szatyor és a szeme elfátyolosodik.

A Major-házba tartott. Anyja az udvaron matatott, használt ruhában, szakadozott bakancsban. Ahogy a kapun belépő lányára vetette szemét, érezte, hogy torka elszorul, a szíve cifrázni kezdte, mégis keményen kérdezte: - Téged meg mi lelt, mi szél kergetett idáig?

- Eljöttem.

- Nem vagyok vak.

- Tudom.

- Foglalni akarsz, mint az urad? Padlást söpörni?

- Ugyan már, anyám, miért veszekszik?

- Régen nyitottad meg a kilincsünket. Most legalább elárulhatod, hogyan züllött ilyen kapcabettyárrá az urad? - tette csípőre kezét a kicsi és mély hangú öregasszony. - Vagy a fösztogatókat másnak nevezitek?

- Már leszerelt.

- Le.

- Kivágták.

- Onnan is kirúghatnak embereket?

- Annyira, hogy még munkát se adnak neki a faluban.

- Ezért jöttél?

- Nem, nem egészen - emelte meg fonott szatyrát Fülemé Major Erzsike -, csipkéket árulok, ha találok vevőt.

- Idejutottál? Nincs a csipkéknek most keletje - indul meg Majomé a házba, s idősebb lánya követte. - Arany, ékszer, zsír és liszt a kapós. Az urad szerezhette elég aranyat.

- Honnan?

- Honnan, honnan, úgy teszel, mint a pólyás baba. Akiket elhajtottak, azoknak a vagyona köddé vált, azokba beleült ám valaki, hiszen tudnod kellene neked jól, Józsa patikus szintén hiányzik, a házából meg bőröndökkel hordták el a mozgathatót a legöntudatosabbak. Az uradnak is volt talán magához való esze, vagy még az se? Hoppon maradt? Amilyen tökkelütött, tényleg nem gazdult meg.

- Hiszen napok óta éhezünk, anyuka!

- A ti bajotok - tárta ki az ajtókat Majomé, s a konyhából két szobába láthattak.

Fillér Gábornénak elállt a lélegzete. Amikor legutoljára itt járt, minden ragyogott a tisztaságtól, bútorok, szőnyegek töltötték meg a szobákat, most meg csak a csupasz falak meredeztek, pókhálós sarkaikkal. A padlón szalmazsák éktelenkedett, rajta dunna, ágyterítő nélkül.

A konyhában sparherd, rajta két lábas. Meg se merte kérdezni az anyját, a berendezés hová lett, a koszos ablakokra bámult, amelyekről már régen hiányzott a függöny.

- Az ólakat megnézed? - kérdezte bántó hangsúllyal Majomé. - Csoda mutatósak.

- Nem akarok kérni semmit, anyuka - hebegte szégyenkezve Fillérné -, miért bánik így velem?

- Hogyan bánjak? Te mégis, hogy gondolod? Boruljak a nyakadba, jaj, édes kislányom, de jó, hogy jössz, úgy unatkozom egyedül - csuklott sírásba Majomé. - Azt hiszed, én nem szenvedek?

- Ne gyötörje magát, anyuka - ölelte meg váratlan elhatározással Erzsike az anyját és zokogni kezdett. - Nem... ér... annyit... ez... a... rohadt... élet...

Egymás nyakába borulva sírtak.

Egy idő után Majomé megindult az udvarra, a kovácsműhelybe, de nem engedte el a lánya kezét: - Gyere csak, Zsókám, gyere! - hajtogatta, s mintha kincset rejtegetne, kinyitotta a piszkos, olajos ajtót. Erzsike megrökönyödött, a fekete falakról eltűnt a rengeteg fogó, kalapács, kulcs, a mozdítható szerszámoknak nyoma veszett, egy kifosztott műhelyt látott.

- Kirabolták?

- Dehogy. Ebből élek.

- Ebből?

- Elcserélgettem a szerszámokat lisztért, ezért-azért. Apádnak meg azt hazudtam, hogy lefoglalták adóba és elvitte a végrehajtó.

- Mi lesz, ha megtudja?

- Mi lenne, Zsókám? Csak így jutottam élelemhez, ha meg nem eszünk, felfordulunk, és akkor minek, kinek kell már a kovácsszerszám? Nekünk biztosan nem - emelte meg az egyik hordó lemezfedelét, s kíváncsian várta a hatást. Erzsike közelebb lépett, és elmosolyodott, tarhonyát tárolt ott az anyja egy lisztes zsákban, a másik zsákban pedig lisztet.

- Teli merheted a szatyrot.

- Végigszórom az utcán.

- Szakajtóruhám nincsen, újságpapírom sincs, de boldogulunk.

Azzal a falon csüngő, elkoszolódott, poros plakát rajzszögeit kiszedte, s a „Lánynak büszkeség, asszonynak kötelesség” címen propagandát csináló papír új használati értékkel nemesült. Lefűjták róla a port, a hátoldala fehér maradt, a szatyorba hajtották bélésenként, s nem szóródott ki belőle a tarhonya.

- A csipkét kinek kínáljam, anyuka?

- Hagyd csak itt, apád majd felviszi a fővárosba.

- Ezt - mutatott a hordóra -, nem kellene...

- Nem - vágott szavába határozottan Majomé -, innen nem viszik el már, rá se néz a végrehajtó, csak legyint, amikor ide érünk.

- Apuka ritkán jár haza?

- Hozza a szennyest, csutakolom a koszt róla, s már fordulhat vissza. Ki a megmondhatója, hogy meddig bírja? A keresetén nem lumpol, de pocakot se ereszt, paprikás krumplira futja. Sokáig talán nem kell már várni a megváltásra.

- Mire?

- Lassú az eszed, kislányom. Nincs ebben a rohadt életben semmi olyan, amiért érdemes ennyit szenvedni - kísérté a kapuig. - Legközelebb elhozhatnád Gáborkát, úgysem érem meg a lakodalmát. Ha már Bandikát én nevelem, szokjon egymáshoz a két gyerek.

- Ne fesse az ördögöt a falra, megjelenik az magától is!

- Csak minél hamarabb, annál jobb!

- Ugyan, anyuka, hogy mondhat ilyet? Terikééknek sokkal nehezebb, mégis bizakodnak. Lehetünk mi még boldogok!

- Az micsoda?

- A boldogság?

- Az. Hol árulják, melyik üzletben, melyik országban? Aki csak dolgozik, az nem ér rá boldog lenni, el ne hidd már, hogy boldog lehet. Hazugság csak minden a koporsóig, én már megtapasztaltam, hiszen a szívemet-lelkemet kivettem, hogy boldogok lehessünk, na, fáinul sikerült. Isten ne vegye bűnömül, néha még a bibliában is kételkedem.

- Az unokáira gondoljon legalább!

- Azért vagytok ti -, mondta, és visszafordult az udvar hátuljába.

Fillér Gábor még mindig ott ült a konyhában. Tenyerébe temette az arcát, s előre bukott az asztalra. Gyomra nagyokat kordult.

„Micsoda csávába kerültem - gondolta -, én lettem a rossz, aki az osztályellenség szekerét tolja, aki nem való a pártba, mert a feleségem vagyonos lány, az apósomról nem is szólva. Mi, Fillérek azért törleszkedtünk oda, hogy pozícióba kerüljünk és megtévesszük a proletariátust, eltérítsük az igazi útjától. Kinek érdeke az, hogy ennyi marhaságot elhiggyen és terjesszen rólunk? Ennyibe vesznek? Tegnap még bokáztak előttem, mára meg az is elkerül, az utca túlsó oldalára iszkol, aki a talpamat legjobban nyalta? Valóban vétkeztem? Számontartja egyáltalán valaki? Kutyaháziak ezek is, azok is, addig kellettem, amíg játszodozhattak velem, amíg ki nem nyílt a csipám. Csakhogy ettől még nincs több kenyerem. Milyen könnyen bedőltem az ígérgetéseiknek, komolyan hittem, hogy enyém a hatalom, de ez az orrbarúgás kijózanított.

Nincs itt igazából szükség senkire, aki él, önmagának él, vagy a családjának, minden más megfoghatatlan és bemocskolható.

Kenyér nélkül maradtam. Hajoltam volna jobban Kun őrnagy alá, és a fejem se fájna? Nem kényszerített senki, hogy mundérba bújjak, önszántamból választottam. Nem való nekem. Mihez kezdjek? Szakmám nincs, protekcióm megint nincs, munkahelyem sincs. Napszámból nem tudok megélni, kinek kell napszámos? Legyek traktoros a gépállomáson? Nem vesznek fel. Talán Csordás Mihály segíthet, a szövetkezetbe nem tolonganak a belépők. A kereset bizonytalan, töredéke a törzsőrmesteri fizetésemnek, de nincs más kapaszkodóm, ezt a munkát nem ütök ki a kezemből. Akkor se csúszok-mászok a Kun-félék előtt, hogy jaj, mennyire sajnálom, félreértés történt, én vagyok a leghívebb harcos, aki beteg feleségét is magára hagyta, tegyenek próbára újra, teljesítem a feladatokat. Viselem inkább a keresztet. A családom szükségét lát, ez fáj a legjobban, hogyan magyarázzam Gáborkának, azért nincs napokig ennivaló, mert keményfejű az apád? Úgyse értené. Ám ha másnak megterül az asztala, az enyémre is jusson morzsa, mert szétrúgom ezt a tetves falut.”

Erzsike érkezett meg. Szatyrát diadalmasan a konyhaasztalra tette. Derekára kötényt kötött, felgyűrte kezén a ruhaujját és tésztát gyúrt. Fillér Gábor rekedten megszólalt.

- Hol szerezted?

- Ahol adták.

- A csipkékért?

- Lehet.

- Ne affektálj már, nyögd ki végre, honnan szerezted?

- Anyukától.

- Na, ez szép - vörösödött el Fillér -, ott koldulunk, ahol nálunk is ütöttebbek.

- Már nem hat meg a szöveged, Gábor. Pénzt hozzá a házhoz, kenyeret, kezdjél már valamit, ne csak a lelkivilágoddal foglalkozzál! Az okoskodásból nem tudsz megélni, azt másoknak tartogatják.

- Bírom a munkát, de nincsen.

- Anélkül felfordulunk.

- Megpróbálom a téeszt, Csordás elvtárs talán befogad - morogta a férfi, s behúzta maga mögött az ajtót. Csizmában, szürke csizmanadrágban, zubbonyból átalakított kabátban rótt az utcát. A kellemes őszben egy-két kukoricával megrakott szekér dőcögött a kövesúton. Járókelőkkel nem találkozott.

„Mintha nem élne ez a falu” - gondolta.

A Fő téren csellengtek néhányan, a Fényes előtt kerékpárok sorakoztak, Jós Sándor éppen akkor lépett ki az ajtón.

- Mi az, egykomám? Lelökted az angyalbőrt? - nyújtott kezét Fillérnek.

- Végleg.

- Nem is embernek való az, hanem a mitugrászoknak. Osztán mihez kezdel?

- Nem tudom, nem kínálják ezüsttálcán a zsíros állásokat.

- Ha minden kötél szakad, a homokbányában találsz még egy lapátot.

- Meglátom - ballagott tovább Fillér Gábor.

A szövetkezet irodája a kövesút mellett, Váradi Mihályék egyik házában rendezkedett be. A sokablakos épület mellékszárnya lehúzódott a jókora udvar hátuljáig. Egy nyitott ajtó mögött gubbasztott Csordás Mihály, a szegényes irodában. Papír és ceruza előtte. Vakargatta a fejebúbját.

- Erőt, egészséget - köszönt Fillér,

- Magának is, parancsnok elvtárs.

- Már egyik sem vagyok, se parancsnok, se elvtárs.

- Hogyan, elvtársam? Az nem igaz, hogy maga nem elvtárs! Ezt nem tudom elhinni. Miért szerelt le?

- Nem tűrtem a túlkapásokat.

- Mit segíthetek? - állt fel a székről a szövetkezet elnöke, s az ablakhoz lépett, a kövesúton elzörgő szekérre bámulva. - Gondolom, azért keres.

- Azért.

- Aha.

- Munka kellene, bármit elvállalnék - száradt ki idegességében Fillér Gábor torka, megérezte, hogy az elnök már gyanakszik rá, hidegebben méregeti.

- Segítek, de hogyan? Kötve a kezem. Az öccsét is szerettem, csak ne pártolta volna annyira a kulákokat.

- Éhen pusztulunk.

- Nem hagyunk mi éhen halni senkit, elvtársam, az a világ már elmúlt.

- Napok óta mégsincs kenyerem - nedvesedett meg a Fillér Gábor tenyere, hangja reszketett az idegességtől -, lejárhatom a lábamat, ajtót mutatnak mindenütt.

Csordás Mihály visszafordult a székéhez. Sóhajtott és leült.

- Kell nekünk a dolgos kéz, ha igazán dolgozó akar lenni.

- Mi más? Nem is lócafingó.

- Kocsisunk sincs elég, hát még gyalogmunkásunk. - Csordás Mihály asztalán megcsörrent a telefon. Az elnök alig győzte bólogatással, közben-közben Fillérre meresztgette a szemét, mintha rémeket látna. - Igen... értettem... -, aztán lecsapta a kagylót. - Na, a fene egye meg! Mondtam, hogy meg van kötve a kezem.

- Kinek csavarták ki a fejét? Nekem?

- Mi az istent csinált abban a szarfészekben, hogy parancsmegtagadásért kizárták a pártból?

- Semmit, de éppen ez nem tetszett.

- Más a helyzet, elvtársam.

- Tárgyaltan az ajánlata?

- Tárgyaltan vagy nem tárgyaltan, az itt egyre megy, elvtársam - vakargatta fejebúbját Csordás -, nem véthetek a pártutasítás ellen.

- Dögöljek éhen, mert nem tapostam ki az emberek belét? Micsoda szentfázekak maguk, nyomják ám a malasztot, hogy így, meg úgy, közben meg aki szólni mer, azt a víz alá nyomják. A fejem után mentem eddig is, ne csavarják most hátra - pattant fel Fillér a karosszékről. - Ad munkát, vagy nem ad?

- Nem, de pénzt kereshet.

- Hol?

- A homokbányában, elvtársam, addig is, amíg kivizsgáltatja az ügyét.

- Törődjön azzal a tályog - fordult ki az ajtón köszönés nélkül Fillér Gábor. Mérgében a levegőbe rúgott. Megkordult a gyomra. Szégyenében nem akart a felesége szeme elé kerülni, inkább kigyalogolt a faluszéli homokbányához.

Jós Sándor már górt a homokot, ütemesen, erőlködés nélkül dolgozott, erős válla kidudorodott az atlétatrikóból.

- Na, ide szorultál, egykomám? - emelte fel a fejét -, ezt se hihettem vóna.

- Munka ez is.

- Az ám, a javából, embernek való.

- Megférünk?

- Meg. Megmutathatod, hogy mit tudsz, itt aztán csak a munka számít.

A kiszolgált törzsőrmester levetette kabátját, felgyúrte inge ujját, s kézbe fogta az egyik lapátot. Könnyűnek látta a bányászást, bár egyhangúnak.

Lentről dermesztőnek. Feje fölött magasodott a padka, a felhalmozódott homok, úgy hitte, menten rászakad, és betemeti. Apró sugarakban szóródott nyakára, hajára, amennyit kidobott, annyi hullott vissza. Nehézzé vált a lapát, hiábavalóvá az erőfeszítés. Görcsösen dolgozott, izmai megmerevedtek, úgy érezte, leszakad csontjairól a hús. Várta, hogy lezúdul a homok-hegy. A feje megfájdult. Földhöz csapta a szerszámát.

- Kapkodsز, mintha hajtanának - fedtte Jós Sándor -, az itt nem szokásos.

- Nem értem a fortélyát, a tenyeremet is összetörte.

- Gyengébben szorítsd, nyugodtan emelj!

Megmutatta lassítva. Lapátját a homokba szúrta, könnyedén kiemelte, csípőből dobta a halom tetejére. Nem szóródott.

- Látod, egykomám? Lehetetlen belehalni. Horribilis haszon nincsen, nem is marakodnak érte, de biztos pénz, amit kigórtál, azért fizet a tanács.

- Csak ne vegyék ki a kezemből.

- Ezt nem, a dollárpapák nem mi vagyunk.

Rágyújtottak. Fillér Gábornak reszketett az ina, cigarettája táncolt barna ujjában, a füstöt tüdőre szívta. Verejtékezett. Pár szippantás után erőre kapott.

„Meg nem futamodok - gondolta -, nem olyan fából faragtak.”

A közeli erdőből nyugalom áradt, a szülőföld és a természet végtelen biztonsága. Elnézte Jós Sándort, aki kívülrekesztődött a közösségen, csodálatos, ritka erejében bízott csupán, vas-egészségében.

- Mióta csinálod?

- Nyár óta. Hitvány fajtának nem való ez, de a sarkomba se állnak, hogy megnézzék a leveşemet. Elhiheted, egykomám.

- Elhiszem. Haszonbérlet?

- Az.

Köpködték a tenyerüket, indult az eleven szállítószalag. Fillér Gábor sem küszködött már annyira, a mozdulatokat megtanulta, de a tenyerét véres, sárvizes hólyagoktól, bőrfoszlányoktól alig tudta összeszorítani, égett, nyilallt, átjárta az egész testét. Legszívesebben felszisszent volna minden mozdulatra.

- Faggyúval kenegesd! - szólt Jós Sándor a kerékpárját tolva -, az helyre hozza!

Fillér Gábor hazavánszorgott.

A bányát harmadnapra bezárták. Fillér akkor mérgében nyakig öntötte magát borral, és arra gondolt, hogy megkeresi Kun Sándort, a kapitányság előtt köpi szembe, legyen legalább nézőközönség is. Elképzelte, hogyan figyeli meg, mikor hagyja el az épületet, s mielőtt felocsúdhatna a meglepetéséből, ő már végzi a dolgát. Bánja is, hogy mi történik utána, ennél rosszabb már aligha lehet, hiszen hiába kapdos ide-oda, kopogtat újabb és újabb munkahelyekért, csukott ajtókat és süket füleket talál. Mégsem isten a Kun elvtárs, hogy ennyire packázhat, megbüntethet egy családot igazságtalanul. A Filléreket sohasem tartották pipoggyáknak, ne higgye már, hogy csak úgy kitekerte a törzsőrmester nyakát, aki meg se mukkant.

Aztán meg szégyenkezett, hogy ilyesmi jutott az eszébe. Ami megtörtént, azon változtatni már úgysem tud, van ő annyira konok magyar, hogy csakazértis megmutatja, ember a talpán, a két keze ép, s a fiából se lesz akárki kapcarongya.

Keserű szájjal kereste meg a zöld színű katonaládáját. Egy váltás fehérműt beletett, s ráparancsolt a feleségére, lebbencset, tarhonyát is rakjon mellé. Gáborka ott sündörgött az apja mellett, szemében riadtság tükröződött, s tanácsalanság is, a hirtelen támadt útrakészülődéstől. Már lefekvéshez készülődtek éppen, amikor apja indulatosan felpattant a konyhaasztaltól, s a viaszosvászon térítőre koppintotta a kiürült poharat.

- A fővárosba megyek, ott találok munkát dögivel. Nem fognak ki rajtam ezek a tetvesek. Hétvégeken meg hazajárok.

- Jó lesz ez így, Gábor?

- Azt még nem tudom, de három szájnak kenyér kell, ruházat, én pedig megkeresem a rávalót, ha muszáj, még a föld alól is.

Kilépett az éjszakába. Örült a borongós, sötét időnek, hogy senki se látja, Fillér Gábor menekül a szülőfalujából. Felszállt az éjszakai vicinálisra, s hajnalban már munka után tudakolózott.

A gyár portáján letette kiskampós faládáját, bizakodva tekintett szét.

- Munkát keresek, olcsó szállást.

- Jó helyre tévedt - mondta a portás, és beljebb terelte.

Fillér rövidesen a gyár udvarán forgatta a szívlapátját, hordta a szenet egy talicskával. Úgy érezte, hogy légüres térbe került, ahonnan nem mozdulhat, de nem is akar.

Nem volt boldog.

Tolta a szenetalicskát, rendet rakott a szénhalmok között, nyirkos verejték lepte el a testét, a szénpor csípte az arcát, bőrét, úgy érezte, nem kap levegőt.

Öreg téglakerítés őrizte a gyárat, hajdanán mésszel lelkesítő jelmondatokat festettek rá: „Tiéd a gyár, magadnak építed!” „Termelj többet, jobban élsz!” „Munkásököl, vasököl, oda sújt, ahová köll!” „Gyűjtsd a vasat és a fémet, ezzel is a békét véded!”

Repedezett a téglafal és dűledezett, vastagon rakódott rá a por és a kosz, belül meg jókora darabon mellette halmozták fel a szénkészletet. A műhelycsarnokok távolabb estek, piszkos, olajtól átitatódott faluk, apró, fémkeretes ablakaik megszűrték a fényt, gyakran égtek a villanykörtek napközben is.

Az egész gyárudvart apró kockakövekkel rakták ki, a főbejárattól a legtávolabb eső műhelyig. A gyár kapuja vastag, szürke vaslemezről készült, két oldalán kis kapukkal és a portásfülkével, mindjárt mellette az emeletes irodaépület.

Fillér Gábort elrejtette a gyár, arra a munkások is ritkán kerültek-fordultak, egyedül maradt a széncsomóval és a gondolataival.

- Elfogadható életet teremtek a családomnak - motyogta -, innen nem űzhetnek tovább.

Hirtelen jött zápor paskolt végig a gyáron. Nagy, bugyborékos cseppekben hullt az eső, fekete porpamacsokat vert fel a köveken, aztán koromfekete kis erecskék, meggyült tócsák lepték el a telepet. Fillér enyhely alá húzódott, a legközelebbi műhely falához, nagyokat szívott a friss levegőből, s úgy érezte, a testére, ruhájára tapadt szénportól megszabadította a könnyű zivatar.

Egy talicska szenet tolt be a kovácsműhelybe. A fűjtatónál Major István izzadt, majd az üllőn kalapálta a szikrázó vasat.

Megfagyott a levegő körülöttük, ellenségesen méregették egymást.

- Ide is utánam jöttél? Nemcsak a házamat dúrod fel, az talán már kevés?

- Nem azért, hogy felelősségre vonjam.

- Nincs is miért - mondta az apósa. - Nem vagy már mundaiban?

- Nem. Leszereltem.

- Hamarább kellett volna.

- Most sikerült - szólt Fillér Gábor, és kibámult a gyár légszoros ablakán.

- A haragnak nincs semmi helye, ami elmúlt, elmúlt.

- Most aztán csókoljam meg a lábujját - morogta Fillér -, mert fain gyerek, hogy nem haragszik?

- Azt csinálsz, amit akarsz, a végén még puszipajtások is lehetünk, csak előbb el kell felejtenem, hogy minden padlóösspréskor láttalak, hogy a füled hallatára és a szemed láttára lettem kulák és kizsákmányoló, olyan gyanús egyén, aki még a tetves kolhozba se való. Nem vártam, hogy pártomat fogjad, hiszen becsuktam előtted a házam kapuját, de hogy a tejtestvéreidet hagytad elvitetni, az már szemétség.

- Sokat vétettünk egymás ellen, még az orrunkig se láttunk - legyintett a volt törzsőrmester, és megmarkolta a talicska szarvát. - Ne tegyen már úgy, mintha teljesen ártatlan lenne.

- Csak ellened és a lányom ellen vétettem. Bár ne lenne igazam, de sajnos, szerencsétlen alak vagy, akinek csupasz marad a marka.

- A magáé tele?
- Megnyírtatok, mint a birkát.
- Nyírta a kutyaszar, de nem én. Azt ne higgye már, hogy a portájára ácsingózok, kisebb gondom is nagyobb annál.
- Meg is látszik rajtad. Néked állt a világ, és odajutottál, ahová én, még oda se, mert csak a talicskát tologatod itt, ahhoz pedig se lelkesedés, se öntudat nem hiányzik. Ma te fogod, holnap meg más.
- Talpra állok.
- Nem fognak körülrepesni, ha megtudják, kiféle vagy.
- Dolgozni akarok, más nem érdekel - tolta közelebb a szemet Fillér.
- És a családomra ügyelek, nem sínyli meg egyikőjük sem, hogy nem sikerült révbe érnem.
- Mindegyikünk azt szeretné, hogy addig igazítsunk a sorsunkon, amíg kényelmessé válik - csapott kalapácsával az üllőre Major István, hogy belecsendült a fülük -, de a körülmények felemésztik az erőnket.

Fillér Gábor az udvarra tolt az üres talicskát.

Hét végén mogorván ült az asztalhoz. A bekötött üvegből bort töltött a füles pohárba és felhajtotta. Az ósdi szekrény, a páros barna ágy, a sezlón, a zöld abroszú asztal, a kifakult padló erősen megkopott, s elkésértette a segédmunkást.

„Itt nem lehetünk boldogok - gondolta -, ha megszakadok is, változtatok a sorsunkon.”

A felesége Gáborkát öltöztette. A fiú iskolai ünnepségre készülődött. Az ünneplő ruhája feszült rajta, a nadrág szorította, kinőtte, de újra nem telt.

- Ha lehajolok, szétszakad - durcáskodott, paprikapiros arccal húzogatta a bokáig érő sötét nadrágot és a szeme elborult. - A többiek meg kinevetnek.

- Ne hajolj le!

- Cipőm sincs, ebben nem mehetek - mutatta anyjának a félretaposott sarkú, ócska bakancsot. - Inkább itthon maradok.

- Másnak sincs - mordult az apja -, miből lenne? Nem úgy megy az, hogy máról holnapra lekasztunk egy cipőt a szögről. Nincs és nincs.

- Dehogynem - pirult el Fillérné Major Erzsike -, csak mi tetves koldusok maradtunk. Húzd fel kisfiam az én cipőmet, amíg újat nem vehetünk - fordult a szekrényhez, kivette lapos sarkú, ünneplő cipőjét. - Vigyed csak nyugodtan.

- Női cipőt? - vörösödött el nyakáig a gyerek.

- Nincsen az ráírva.

- Akkor se kell! Inkább a rosszban megyek - toporzékolta Gáborka, és dühében kiesett a könnye. - Miért nem vesztek újat?

- Kapsz majd, csak csend legyen! - ordított rá Fillér Gábor durván, amitől megszeppent a fia. - Minek hergeled az embert? Azt hiszed, nincs más gondja?

- Legalább próbáld meg! - hajolt le Erzsike, és felhúzta neki a lábbelit. - Szorít? Fájt nagyon?

- Nem szorít, de női cipő.

- Jól mutat a lábadon - túlzott az anyja, s vizes kézzel lesimította az öltönyt. - Igyekezz haza azonnal, és nem lesz semmi baj!

A rosszkedvű asszony előszedte a csipkeverőjét, az ablak közelébe vitte. A bezúduló fényben tisztán látszott a pusztuló, rángatódzó arc, a szépség, a fiatalság ráncos maradéka, s a megöszült hajkorona.

Fillér felnyögött fájdalmában.

- Neked meg mi bajod? - emelte rá szomorú szemét a felesége.

- Éhes vagyok - hazudta -, kilyukad a belem.

Fillérné akkor levágott két szelet kenyeret, bolti zsírral megkenste, sóval, pirospaprikával megszórta, tányérra tette az ura elé. A csipkéjéhez lépett, zakatolni kezdtek kezében a csipkeverő-orsók.

- Olyannak maradunk, amilyenek voltunk - falt a kenyerébe a munkás -, szegények.

- Olyannak? A végére csúszunk, a lapáthoz nő a kezed.

- Károgsz már megint? Ezt is bánod, ez se jó?

- Te bánod, esz a fene a mundér után. Mit lehetett azon szeretni? Csak a bajt hozta ránk - kapott hajához az asszony, arca idegesen rángatódzott.

- Akkor még voltam valaki - Fillér felhajtotta a füles poharat -, most meg senki se lettem, egy tedd ide-tedd oda tróger. - Szétnyitotta az ingét, és erős kezével kiadósan megvakarta izmos, szőrös mellkasát.

- Te beszélsz? Akkor mit szóljon az apám? Hiszen kitörtétek a nyakát.

- Törte a frász!

- Talán megvédted? Te, akire ujjal mutogatnak, na ez aztán szépen levitézlett...

- Fogd már be a szádat! Legalább itthon nyugtom legyen - vágta be az ajtót. Előtolta a kerékpárját, s becsapta a kaput is.

Felesége szemét telefutotta a könny. Megint jól megkapta, mintha ő lenne az oka, hogy ebben a családban balul sikeredik minden. Többet igazán nem dolgozhat, nincsen egy percnyi pihenése, de hogy időben asztalon az étel és bezabálják egy szempillantás alatt, az nekik nem munka. Az ura egész héten Pesten csatangol, hazahozza a szennyesét, ide pihenni jár, nem segíteni, ami gond megkerül, mind az ő vállát nyomja, ki se látszik alóla. Beteg, maródi? Egyre megy, senkinek el nem panaszolhatja, büszkébb is annál, hogy kiteregesse búját-baját, még a tulajdon anyjának sem szól, elég annak a saját keresztje.

Bánná már a fene, hogy ebben az öreg, más házában tengődnek, de legalább ne morogna ilyenkor az ura, ne nézné olyan komiszul és mogorván. Éppen hogy megérkezik, eszik-iszik, ledől a heverőre, ritkán kujtorog el, nem szeret a faluba járni, s már fűtyül is a vonat, kedvükre se beszélhetnek. Minek akkor a duzzogás, az a széllébélelteknek való.

Fillér Gábor kikarikázott Kormóra. A csatorna partjáról fűzfák csüngtek a vízbe, a sás is gazdagon tenyészett. Sovány utacska bujkált, szürke mozaikkockák végtelenje. Békák kuruttyoltak, a levegő a vízinövények sajátos szagával telt meg.

A tábor épületei ide látszottak. Távolabb a Tisza agyagos színű vize fáradhatatlanul mosta a partot. A nap valószínűtlenül vörösén lefelé gurult már az égről, úgy tetszett Fillérnek, hogy egy székről elérhetné és hazavihetné Gáborkának játszani. Elérhetné, de nem akarja. Inkább lefeküdt a föbe.

„Olyan keserű lettem, hogy belém sem érdemes harapni - gondolta, s idegesen elhúzta a száját. - Ugrálok, mint kutya a láncán, le-föl, aztán meg rájövök, hogy ennyi ám az egész.”

Végiggondolta az életüket.

Major István nem adott lányának földet, házat, haraggal váltak el, amiért senkiházi cseléd-fattyút választott élettársnak. Árendás-házba költöztek, s rövidesen fiuk született.

Őt a Cserepesből sorozták katonának. Fogságba nem esett, hazaszökött inkább. Amikor a rendőrséget szervezték, jelentkezett. Az új rend hívének szegődött, bátran, tisztelettel viselte a madzagos puskát. Lakáshoz jutott, szintiszta jóságnak tűnt az élete.

A rossz pénz, az infláció rabolt kedvéből, mire megérkezett fizetése az örsre, már csak pár tojást ért. Erzsike ügyeskedése mégis egyensúlyban tartotta a családot, nem szorultak kölcsön-kenyérért a gazdag parasztkovács apósához.

Reggelenként hamar elkészönt feleségétől és fiától. Leginkább a kései csillagok vetették haza. Halkan koccantotta az ablakot, felesége szép szobor-arca előttúnt az üveg mögött, fényes selyem pongyolájában nyitotta a vastag-barna ajtót, szétcsúszott a csillogó anyag, s a talpigérő fehér hálóingében kíváncsossá vált. Alig várta, hogy megölelhesse.

Bőven akadt tennivalója. Nem riadt meg. Fényképet csináltatott fiáról, belső zsebében hordta csodálatos talizmánként. Nyugtalanossággal csak az töltötte el, hogyan oszthatja be felesége a nagy semmit hétköznapiakra?

Erzsike hősiesen viselte életét. Vidám pillangóként került hozzá, ám a nélkülözések, a szegénység állandó konyhagőze magánnyal zárta körül, savanyú lett, mint a borecet. Értékítéletük különbözött. Ő a kiutalt szoba-konyhás lakást pompásnak találta, a cselédkedés óljai után, neje hangtalanul, belső rezignációval fogadta, vágya azonnal kihajtott; csak abban a kriptaszagú odúban ne haljon meg.

Szerették egymást, pedig a hamvasság már szertefoszlott, felesége hasán otromba, fényes csikokat hagyott a gyerekszülés. Valahányszor gyönyörű, fekete hajú fiukra néztek, úgy érezték, hogy megosztódik bennük minden jó és öröm.

A szolgálat komisz esztendei Erzsikét nagyon megviselték, az örökös távollét, izgalom, torokszorító idegesség; történt valami baj Gáborral, levelet se írhat, élet az ilyen, van hites ura és még sincs? Gondosan takarította a házat, napjában többször felmosta a konyha vörösre soványodott kövét. Gáborkát dédelgette, iskolába adta, ellátta hátitáskával, ceruzával, törölógumival, füzetekkel, könyvvel. Szépen öltöztette, kísérte végig a Fő téren az öreg iskolába, és szívét keserűség mardosta, mert látta a fiatalokat, szüleiket, de tőle elhúzódtak: - Vigyázz, rendőr a férje! - susmogták.

Otthon megfőzte kályháján a lebbencslevest, a száraz gané csípős füstje bőrébe ivódott. A lassú, kényelmesnek látszó Gáborkáról levetette a ruhát. Elfogta a félelem, mert arra gondolt, hogy a régi időkben, amikor Józsa Bálint még járogatott hozzájuk, a sokablakos módos házba, gyönyörű szövetet ígért az ő elsőszülött gyerekének, amit lopva juttatott el hozzá, abból készült fiacskája ünneplője, de arról anyján, a szorgalmas Majornén kívül senki se tudott. A patikust kitelepítették, éppen férje ugráltatta. Ki igazodik el ebben a kavarodásban?

Csipkeverőket vásárolt, korpával töltötte a párnát, kartont erősített rá, rajzolt mintával, a papírdobozban tartott színes fejű gombostűit előszedte, úgy mutattak a vert csipkén, mint az

élő, tűzpiros virágok. Csodálatos csipkekölteményeket készített, teljesen lekötötte a babramunka, nem vágyódott már el többé a bérelt házból, megszokta a csendes, termékenynek tűnő estéket. A pávafarkas térítőkön hetekig dolgoztatott, hosszú, finom ujjai motollaként verték az orsókat. Az ablakkal szemben ült, a karosszéknek támasztotta a párnát, szenvedélyének szentelte az idejét. Reménykedve várta ablakán a kopogtatást, de várakozása megöregedett, hideg megszokássá alacsonyodott, s a csipkék könnyű szálai befönták az életét.

Fillér Gábor most behunyt szemmel is maga előtt látta ezt a képet.

Lassú mozdulataiban fáradtság és csüggedés volt. Sóhajtott és cigarettaért kapott.

Szippantgatott a tiszta levegőből. Hinni akarta, hogy már nincs semmi baj, keserűségét és mérgét kihozta a pusztára, s megszabadult tőlük.

Fillér Gábor visszafordult a szülőfalujába.

Fillér Bandi ötvenhárom kora őszén búcsúbált szervezett a pusztán. Flóriánnal felgereblyézték a földet, kihordták a lócákat az őrsről, pihenhessenek az öregek. Józsa Bálint olcsó, színes szalagokat és több hordó sört hozott szekeren.

Zenekar játszott. Harmonika recsegett, hegedű sírt, citera pattogott, vinnyogott a szájharmonika. Cigarettapapírt tettek a fésűjűkre, azon fújták a kedvüket.

Az asszonyok arcára visszatért a derű.

A kecskelábas asztalokat megterítették finom falatokkal, tésztával, sült hússal, szalonnával.

A tábor ünnepelt.

Öreg Váradi a lócán ült, rendületlenül farigcsálta a fejszenyeleket. Sajtos Flórián melléje kuporodott.

- Visszakapja a vagyonát? - kérdezte hamiskodva -, mit hallott róla?

- Már arról is tárgyalnak? - nyílt nagyra az öreg gazda szeme, s leeresztette kezéből a fejszenyelet, zavarában a szakállába babrált. - Kibőjtöltük? Úgy tudom, még a faluba nem mehetünk vissza, az állami gazdaság majorjába költözünk.

- Pusmognak ilyesmit - szaladt vigyorba a nyomorék szája, mert észrevette, hogy kijelentése nem múlt el hatástalanul, az egykedvű vénség felvillanyozódott, kiegyenesedett, mozdulatai erőteljesebbé váltak. - No, hiszen, az első dolgom az lesz, ha Pestre érek, hogy áruért leküldöm Flórit, de nekem aztán be ne csapják, amilyen széltolók otthon maguk, még a gatyámat is ráfizetem az üzletre.

- Ne sértegessen, Sajtos sorstárs! Mi mindig is adtunk a becsületre! - tért vissza az idők mélyéről egy kevés tartás az öregbe -, erről igazán híresek voltunk. - Már büszkébben emelte fel a fejét, fafaragó szerszámaikat tarisznyájába rakta, s a lenagyolt anyagot többször is megforgatta a kezében.

Ifjú Sajtos Flóriánné sört vitt nekik.

- Igyanak, apuka! Holnap költözünk a városba.

- Hiába, ha az üzletemet nem adják vissza!

- Annak is örülhetünk, hogy a városba engednek, ezt se mindenki vel tesz meg.

- Holnap már visszaadják a földjeimet? - kérdezte az öreg Váradi nagyothallóan. - A házaimat sem hagyom, nem engedem a mihasznáknak, kell a kis unokámnak!

- Ne is - mosolygott a pattanásos arcú fiatalasszony, s otthagya az öregeket.

Józsa Bálint előkerült a karbamidszagú istállóból. Az artézi kútnál kezet mosott. Kitartóan birkózgatott a zsíros falatokkal, mélyenülő, apró szeme fénylett. Ivott. A sör pirosra gyújtotta frissen borotvált arcát.

Nem tudott feloldódni, visszasomfordált a lovakhoz, veregette a tomporukat, a nyakukba csimpaszkodott.

Várad Mihály ölelgetett boldog-boldogtalant, s vidáman rikkantgatott.

- Igyál, komám, múlik a nyár!

Vérmes reményekkel gondolt a tanyákra, az eldugdosott aranyakra, újra szervezi az életét, eszik-iszik, Bari Ödönt napszámba fogadja. Örömeiben dobálta a zöld, pörge kalapot.

Fekete Attila kopott és kifakult egyenruhájában ödöngött. Nemes Áron követte és beszélt, szemében fenyegetés villant.

- Befejeződött a kurzus. Meglátjuk, kiket neveltek, farkasokat vagy bárányokat? Rám számíthatnak, a fogaim épek, kérlekalásson.

- Egy kötelességünk maradt, a törlesztés - bólintott Fekete Attila. - Elkapom még azt a disznót, és kiherélem.

Biri Bertalan Flóriánnal koccintgatott. Itták a habos sört, fénylett a szemük.

- Mérnök sorstárs, megeshet még ilyesmi velünk?

- Nem hiszem.

- A magunkféle boldogulhat?

- Én igyekezni fogok.

Fillérné Major Terike leeresztett hajjal ácsorgott. Férje ráemelte a szemét, észrevette, hogy a mézszínű hajból gesztenyebarna zuhatag lett, tele ősz szálakkal, a ruganyos, fiatal test megaszalódott, s lötyögős ruha csüngött rajta. A fájdalom megütötte.

„Micsoda áldozatot hozott - gondolta -, elveszítette a gyönyörűségét.”

Hozzálépett, megsimította a kendőből kibukó haját, és a vállán felejtette a kezét.

- Hogy vagy, Terike?

- Már nincs semmi baj, végig bírom melletted az életet.

- Nagyszerű asszony vagy.

- Bolondozol már megint, az öröm elvette az eszedet?

- Csak megzavarta.

- Legalább ne mutasd, el kell itt rejteni mindent, mert ellophatják.

„Mégis megéltem - gondolta Fillér boldogan -, ezt az istentelen gyülekezetet összetartottam. Sokfelé húztunk, megfizettük az árát.”

Mulattak, ugra-bugráltak a kitisztogatott ruhákban, a régi ünneplőkben. Táncoltak. Nevetgéltek.

A rizstáblák szaga erősen érzett. A földek feketén fénylettek.

Aztán véget ért a vigalom, aludni tértek. Az igyekvőbbek már álmukban útrakeltek.

.oOo.

